Mircea Lăzărescu

Septembrie, 2008

Odiseu fără Ithaca

Note din jurnalul unui psihiatru

2008

Între 2005 şi 2008, din motive personale, am ţinut un jurnal.
Câte ceva din acele gânduri sunt transcrise în paginile ce urmează.

Cuprins

Capitolul I – Roma …….

Capitolul II – Barcelona .....

Capitolul III – Wurtzburg .....

Capitolul IV – Viena .....

Capitolul V – Budapesta .....

Capitolul VI – Praga .....

Capitolul VII – Sankt-Petersburg .....

Capitolul VIII – Athena .....

Capitolul IX – Bucureşti .....

Început

Am trăit povestea cu tunelul…luminiţa. E altfel decât atunci când ieşi din peştera lui Platon, nu te orbeşte nimic ci priveşti – poate doar mie mi se întâmplă – lumea cu multă curiozitate. Ca un sceptic ce nu îşi face iluzii să cunoască adevărul, să judece binele şi răul. Scepticismul a dat naştere empirismului, parcă aşa anunţă Sextus Empiricus. Lumea ce o văd mi se pare foarte empirică şi pragmatică, dar mai ales cinică. Am impresia că a învins Nietzsche, un anume Nietzsche adolescentin, de dincolo de bine şi de rău; ce-i drept combinat cu sloganurile ditirambice ale unei anumite forme a democraţiei. Oricum merită să priveşti în jur mai ales când nu ai ceva mai bun de făcut. Au trecut vremile când la noi, în Europa, se murea pentru o idee şi lumea credea sau spera că viaţa trebuie să aibă un rost. Mulţi din cei ce eram pe atunci au murit, alţii s-au convertit. Nici nu mă bucur, nici nu mă înspăimânt de ceea ce văd. Ca Ulise prin insule.

*

* *

I

Ce ar fi fost şi cum ar fi fost povestea lui Candid dacă la sfârşit nu s-ar fi apucat să-şi lucreze grădina în stil masonic?

Faustul lui Goethe, partea a doua, în stilul său baroc rococo este o piesă integral alchimică, spune Jung. Şi în final, masonică, spun alţii. Complet lipsită de viaţă, afirmă ceilalţi. E oare Faust unul din personajele arhetipale ale Europei, la fel ca Don Quijote, Don Juan, Hamlet, Oblomov şi alţii?

*

* *

Joi, 3 iulie 2008, discuţie în cerc restrâns cu Norman Sartorius (fost director al Diviziei OMS de psihiatrie timp de 20 de ani, fost preşedinte al Asociaţiei Mondiale şi Europene de Psihiatrie): Psihiatria comunitară pe care vreţi să o dezvoltaţi acum în România scade în interes în plan mondial după ce peste 40 de ani a fost în top. De ce? În primul rând costă mult şi nu e prea convingătoare la bilanţul cost beneficiu. De un singur caz ar trebui să se ocupe prea multe personae pentru mult timp; şi sunt aşa de mulţi bolnavi. Apoi, lumea e în mişcare, nu are sens să te ocupi mult de sectoare şi de a trata cazul cât mai aproape de locul său de

habitat, românii se duc la lucru în Italia şi Spania, ungurii şi germanii dar şi americanii călătoresc mult. Iar într-un loc, într-un oraş, vin mereu oameni de pretutindeni care apoi pleacă mai departe: În sfârşit, lumea e aşa de diversă încât foarte greu poţi să tratezi cazurile altfel decât standard..."

Întrebare: ce-i de făcut în România în condiţiile indiferenţei Ministerului Sănătăţii şi a tuturor autorităţilor faţă de psihiatrie?
Răspuns: "Să luptaţi necontenit, neaşteptând să vă înţeleagă cineva uşor sau să primiţi vreo recompensă. Dacă un ministru al sănătăţii ar fi aşa încât să aibe de la început înţelegere pentru psihiatrie ar zbura în cinci minute din postul său. Odată, în Irak, am întâlnit un serviciu de psihiatrie ce funcţiona bine când în toată ţara lucrurile stăteau prost. Cum? Managerul mi-a răspuns : "Eu sunt un foarte bun musulman. Un bun musulman se închină zilnic de 5 ori la Mecca, eu mă închin de 15 ori pe zi în faţa autorităţilor". Şi să luptaţi fără încetare, deci mult timp. Pentru aceasta e nevoie de mereu noi generaţii de luptători. Să creşteţi tineri capabili de dăruire. Şi ce-i dacă o bună parte din ei după ce s-au format pleacă în străinătate iar cealaltă parte caută mereu munci bine retribuite. Faceţi aşa ca din zece să rămână totuşi un luptător sau unul din 30 sau din 50. Câte unul, în fiecare loc, în fiecare an sau la doi, trei ani, e deja ceva important. Creşteţi generaţii de luptători".

*

* *

3 mai 2007. Roma. Congres de tulburări afective. Contează nu doar boala ci şi temperamentul. Dacă eşti un hipertim jovial şi sociabil, un Falstaff să zicem, când faci un episod depresiv clinic se zice că ai o tulburare afectivă bipolară “de tip trei”. La fel ca la greci unde pe lângă mania furioasă a lui Didid Diomede medicii puneau şi diagnosticul de diateză sau hexis sangvinic sau coleric.

*

* *

Termele lui Caracala, cu grandoarea lor, probabil se vedeau din primii sateliţi, aşa cum se zice despre zidul chinezesc. Romanii erau obsedaţi de pătrat şi de linia dreaptă, de băi şi de spălat. Pe unde s-au dus au căutat izvoare termale şi au construit băi, ca la Herculane şi Geoagiu. Probabil că împreună cu avangarda legiunilor mergea şi un specialist căutător de ape. Se spălau cu nemiluita, de agresivi, obsesivi şi vinovaţi ce se simţeau. Roma quadrata abia întemeiată e sfinţită prin fratricid. Iar Romulus rămâne în cetate, nu fuge ca şi Cain la est de Eden. Se spălau mereu, ca Lady Macbeth după crimă, ca şi Pilat din Pont când o

aproba, ca şi obsesivii chinuiţi de ablutomanie. Aveau mereu nevoie de apă, făceau apeducte absurde şi măreţe ca cel din Segovia. Au sistematizat şi civilizat lumea cu drumurile şi războaiele lor, cu dreptul şi conceptul de persoană. La care se adaugă băile. Poate nici un popor nu s-a spălat aşa de mult ca romanii. Grecii trăiau la aceeaşi latitudine, dar chiar şi în palestre se curăţau cu ulei şi nisip. In schimb visau la mare şi talazuri, la nori, pâraie şi izvoare. Romanii au trăit încrâncenaţi, duplicitari, serioşi, agresivi, superstiţioşi, virtuoşi, bine delimitaţi în patrulaterele lor. La muzeul de dincolo de piaţa Navone, cel al sculpturilor celebre, vezi doi putti bătându-se.

*

* *

Romanii au inventat satyra. Râsul nu e doar al veseliei, bucuriei, bunei dispoziţii, al glumelor nevinovate, al umorului senin. El poate fi încărcat de agresivitate : “a râde de cineva”, “a-l batjocori”, “nenorocitule, ai ajuns de râsul lumii!”. Pe vremuri se organizau spectacole de “satiră şi umor”. Era şi o parafrază : “satârul şi omorul”. Apoi, chicotitul la glumele deocheate.

Râsul grosolan la un capăt, zâmbetul enigmatic, misterios la altul. De nici unul dintre acestea nu se învredniceşte fratele nostru, animalul.

Dar, şi Iisus, nici nu a râs nici nu a zâmbit. Dovadă că nu era destul de om.

*

* *

În cartea sa despre râs, Bergson, voind să-şi susţină teza: râsul declanşat de “le mecanique plaque sur la vivant”, dă exemplu râsului ce ne cuprinde involuntar când vedem pe stradă un om alunecând pe ceva, dând din mâini şi căzând. Şi comentează :”poate acel om şi-a rupt piciorul şi noi râdem”.

*

* *

Râsul acesta al oamenilor, combinat deseori cu zâmbetul, poate fi cristalin sau sarcastic, histeric sau sardonic. Dar şi râs sănătos, din tot sufletul. Şi apoi, râsul homeric …

*

* *

Râsul zeesc. Nietzsche, “Dincolo de bine şi de rău”: “Viciu olimpian – în ciuda filosofului care, fiind un englez pur sânge, a încercat să discrediteze râsul în ochii tuturor gânditorilor – râsul reprezintă o infirmitate a naturii umane pe care orice gânditor trebuie să se străduiască a o depăşi – mi-aş permite chiar să stabilesc o ierarhie a filozofilor în funcţie de rangul râsului fiecăruia – o ierarhie în care treapta supremă o ocupă cel capabil de râs de aur. Si, admiţând că zeii filozofează, presupunere pe care mi-a întărit-o deja câteva concluzii – pentru mine nu mai încape nici o îndoială că, filozofând, ei se pricep totodată să râdă într-un fel nou, supraomenesc – şi aceasta, pe socoteala tuturor lucrurilor serioase! Zeii sunt zeflemişti – se pare că ei nu-şi pot reţine râsul nici măcar în timpul activităţilor sfinte.”

*

* *

30 Iunie 2008. Geoagiu Băi. Poveşti psihiatrice; plimbare la băile romane; zile de vacanţă şi petrecere, muzică şi dans. Specialiştii susţin că în 2020 depresia va fi a patra boală ca

frecvenţă. Dar opusul ei, mania? Să devină lumea mai puţin bine dispusă, veselă şi încrezătoare în viitor? Echivalentul cel mai clar al maniei în viaţa oamenilor îl întâlnim în euforia sărbătorească, molipsitoare şi dezlănţuită; în dezinhibiţia şi jocul carnavalesc, în entuziasmul bacanalelor dyonisiace. De ce nu va creşte peste un deceniu şi boala sărbătorilor? Cum stăm şi cum vom sta cu sărbătorile?

*

* *

Jocul de şah, multimilenar, atestă că nebunul maniacal era indispensabil la curtea regilor. Secolul al XX-lea a fost poate aşa de îngrozitor şi pentru că dictatorii nu au mai acceptat la curtea lor bufonii, nebunii îndreptăţiţi, singurii, să spună adevărul în faţă. Ca nebunul regelui Lear.

*

* *

Regele Lear e zdrobit de pătimire, de suferinţa pe care i-o determină necredinţa celor două fiice ale sale; şi înnebuneşte. El strigă succesiv: “Nu mă lăsaţi să înnebunesc, o, zei, ţineţi-mă, nu

vreau să înnebunesc”!, apoi “Coboară de sub frunte nebunie. Mai păsuieşte-mă!”…”Da, inima mi-aş sparge-o-n mii de cioburi, decât să plâng. Nebune, înnebunesc!” Şi….”mă tem că mintea-ncepe să mă lase”….pentru ca apoi să-şi piardă într-adevăr minţile. Hai să spunem “într-adevăr” căci un fel de raţiune, de logică secundă este tot timpul prezentă în ceea ce face şi spune. Cum de altfel, el, Regele Lear, este tot timpul însoţit de “un nebun de meserie” – adică de bufon – şi de un pseudo-nebun, de Edgar, care, în mod deliberat face pe nebunul, pe îndrăcitul. Unde sunt oare limitele nebuniei? Vorba bufonului : “Inţelepciunea şi prostia se ţin mână în mână pe muchia cuţitului”.

*

* *

Imi amintesc de doctorul Alexandru Olaru din Craiova care prin anii 70 a pregătit şi susţinut o teză de doctorat la profesorul Eduard Pamfil pe tema : “Nebunii în opera lui Shakespeare”. Alexandru Olaru studiind în perioada războiului filozofia la Cluj şi la Sibiu a făcut, la fel ca mulţi alţi colegi de generaţie şi studii medicale. Aşa au procedat mulţi dintre membrii “Cercului de la Sibiu”. O ştiam de la doctorul Dan Arthur din perioada Săvârşinului, care şi el studiase în paralel psihologia şi medicina.

Si la fel şi de la Nicolae Balotă care mi-a povestit la Bucureşti, cum s-a ales cu câţiva ani de medicină pentru a nu face frontul. Doctorul Olaru a început prin a practica gazetăria şi literele iar apoi şi-a amintit că are şi diplomă de medic, specializându-se în neuropsihiatrie şi ajungând profesor la Craiova. Mi-a arătat o dată cu mândrie notele ce le primise de la D.D.Roşca şi L. Blaga.

*

* *

Dincolo de bufonul regelui sau seniorului, uneori lovit complet de soartă precum Rigoleto, oamenilor cu fire hipomaniacală li s-a mai oferit o şansă în profesia de clowni. Acum se subţiază şi această profesie, care-l fascina pe Felini. Dar râsul şi arta râsului prea e o constantă omenească ca să piară, aşa, odată cu năravurile societăţii. Cel puţin pentru copii, pentru copilul din noi.

*

* *

Mă uit în jur şi constat că lumii actuale spre deosebire de cea din urmă cu 20 , 30 sau 40 de ani, îi convine ca oamenii să fie mai tot timpul sociabili, activi, întreprinzători, spontani, optimişti, să

aibe idei şi planuri variate, să fie inventivi, energici, chiar temerari. Nu e de dorit să te adânceşti prea mult, analitic şi ruminativ în trecut sau să te ambalezi într-un viitor prea îndepărtat şi utopic. E de pariat pe un prezent intens trăit în care e permisă şi o anume dezinhibiţie pulsională, agresivitate, parţial libertinaj sexual, puţină indecenţă, puţin sau mai mult risc. Să nu fii rigid. E mult mai bine să te poţi adapta uşor la circumstanţe variate, mereu schimbătoare. Iar un exces de scrupule morale ar fi şi el o piedecă în acţiune. E mai bine să râzi decât să plângi (ar spune Gâgă). O lume deschisă spre viitor dar ancorată puternic în actual. O lume tinerească, hipomaniacală.

Am trăit şi în alte lumi. Cea a anilor 50 era sumbră, creştea un tăvălug, anxietatea şi spaimele te inconjurau în faţa unei agresivităţi brutale, dublată de imnuri. Apoi am trăit prin lumi ritualice. Ierarhii şi şedinţele interminabile, duplicitate şi prefăcătorie oficială, discursuri fără de sfârşit, dări de seamă goale de conţinut, cuprinderea tuturor şi a toate într-un tot care să te omogenizeze. Iar în centru, o stea polară utopică, un soare înşelător. In acest lumi a fost şi tristeţe adâncă, şi melancolie şi disperare şi angoasă şi entuziasm şi sinceritate şi suspiciune.

Si ştiu încă despre multe, multe alte lumi, dintre care unele certamente intens paranoiace.

În lumea aceasta de acum, lipseşte totuşi câte ceva din repertoriul stărilor maniacale : sporovăiala fără de rost, cheltuiala nesăbuită – ca a nobililor ruşi din sec.XIX - veselia dezlănţuită a sărbătorilor, nepăsarea dăruirii ludice totale. In schimb, sunt din plin altele : pragmatismul, calculul rece al eficienţei, toleranţa (cel puţin afişată), pozitivitatea empirică, suspiciunea faţă de transcendenţa autentică, cinismul.

Nici una din aceste din urmă caracteristici nu au ceva comun cu nebunia. Şi totuşi, lumile posibile şi reale nu pierd nimic dacă sunt privite prin ochelarii psihopatologului.

*

* *

August, 2007, Deva. Recitesc Nietzsche "Stiinţa voioasă". E clar că Nietzsche avea perioade în care era exuberant şi altele în care era deprimat: ceea, ce în termeni tehnici se numeşte tulburare afectivă bipolară. Dar sentimentul specialistului e că aceasta nu a contat deloc asupra celor ce se află în gândurile sale. In scrieri predomină, fără discuţie şi în mod evident, optimismul, sentimentul kerigmatic că anunţă ceva nou, că se plasează pe un loc singular în raport cu lumea din jur, la fel ca marii mistici în pustie sau pe vârf de munte. Teribilă e nonşalanţa cinică, superbia

cu care declară atotpermisivitatea spiritelor înalte, a elitelor creatoare. Şi când ne gândim că nu după mult timp lumea occidentală a fost invadată de mase şi s-a instalat tirania mass-mediei! Nietzsche rămâne un moment de cumpănă din care mai fiecare ia ce vrea. Nu mi se pare străin de spiritul scrierilor sale nici cinismul politic actual al marilor puteri.

*

* *

Carl Rogers, creatorul psihoterapiei centrată pe client, formula în 1957 exigenţe pentru "persoana viitorului". Aceasta, pentru a fi normală, trebuie să aibe - scria el pe atunci - următoarele caracteristici: o continuă stare de schimbare, o mare deschidere spre experienţă, o sporită prospeţime a atitudinii şi abordării; o mare încredere în sine.

Evident, nimic despre virtuţi sau conţiinţă morală.

*

* *

Februarie 2008, Băile Herculane. Sunt la cura balneară anuală, într-o staţiune din ce în ce mai pustie. Bineînţeles că

romanii şi-au făcut băi în Dacia Felix, să se spele de păcate, băi fierbinţi aici în munţi, calde şi tămăduitoare pentru rănile atâtor războaie. Băile au reînflorit în secolul al XIX-lea şi ca loc de viligiatură, de randevu a bunei societăţi. Iar Imperiul Habsburgic, cel mai organizat şi bine administrat Imperiu de la Roma încoace, nu a făcut excepţie, cu Karslbad, cu Herculane. Ca o continuare, pe aici s-a perindat şi high-life-ul românesc dintre cele două războaie, aroma imperială dând o glazură de distincţie. Acum, ruină şi pustietate peste tot. Intr-o noapte cu lună am avut o clipă impresia unui tablou de Chirico dar m-am recules rapid. Nici urmă de vreo undă metafizică. Mi s-a părut mai potrivită ideea romantică a plimbării singuratice printre ruine.

Dar îmi amintesc şi de un Herculane viu, al vacanţelor timişorene, al petrecerilor studenţeşti.

Poate, ruina unor stiluri de viaţă. Poate, prosperitatea, acum a stilului pensiunilor şi nu a marilor hoteluri.

*

* *

6 Mai 2007, Roma. Congresul internaţional de tulburări afective concluzionează că dacă suntem atenţi la formele mai uşoare, marginale sau subclinice, tulburările bipolare sunt poate la

fel de frecvente ca depresia. Întrebarea e: de la ce limită de intenistate a fenomenului să se formuleze un diagnostic şi să se înceapă un tratament. Să tăiem oare oamenilor orice tentaţie mai intensă spre bucurie şi acţiune îndrăzneaţă etichetând-o ca stare hipomaniacală? Cum se va decide în această problemă în anii ce vin? Şi ce se va decide privitor la limita psihopatologică a simţului dreptăţii, a credinţei, a pudorii? Unde e limita bunului simţ!?

*

* *

Roma, cea mai veche, cea mai mare, cea mai continuu strălucitoare capitală din lume. Aici barocul nu sare în ochi fiind peste tot şi crescând alături de ruine. In schimb ce gingăşie şi frumuseţe, câtă culoare în jurul bisericii Santa Maria de Transtevere cu nostalgia Bizanţului. Iar în piaţa Navone, intri liniştit într-o biserică renascentistă de un echilibru nespus. Si apoi palatele, vilele. Evreii erau la Roma, în ghetoul lor de lângă teatrul lui Marcello, cu mult inainte ca romanii să se fi apropiat de Palestina. Şi n-au părăsit-o – citeşti la muzeul evreiesc din zonă – decât în perioada papalităţii de la Avignon. Dar apoi Romanii au cucerit Egiptul şi au fost fascinaţi de obeliscuri. La Roma sunt 13, mai mult decât oriunde în lume în afara ţării de pe malul Nilului.

Papii au fost şi ei hipnotizaţi de aceste monolituri. Stai şi te gândeşti, de ce oare se mândreşte Cetatea Eternă cu formidabilul falus din faţa Bazilicii Sfântului Petru, aşezat tocmai în ombilicul său? Pe locurile lor actuale au fost aşezate, aflăm, între 1586 şi 1887. Unul din ultimele, plasat de Papa Pius al VII-lea în parcul Pincio, nu departe de grădinile Borghese, domină priveliştea Romei. Cum ar arăta Urbea fără de misterioasele însemne ale puterii şi transcendenţei. Dar Parisul, dar Washingtonul?

Toate drumurile puterii şi transcendenţei duc în Egipt.

*

* *

14 Septembrie 2005, Cairo. Congres Mondial de Psihiatrie. Pe culoarele ce duc la sălile de conferinţă sunt întinse covoare pentru ca la ora potrivită oamenii de ştiinţă musulmani să se poată închina la Mecca. Prof.Juan Mezzich, preşedintele ales al Asociaţiei Mondiale de Psihiatrie – WPA – a organizat un simpozion privitor la diagnosticul centrat pe persoană (Pe Juan Mezzich, profesor la Pittsburg, l-am cunoscut la alt Congres Mondial, în 1989 la Athena, ca mare dansator; de atunci a rămas chalangerul meu de dans la mai toate marile întruniri psihiatrice, mult timp disputându-ne-o pe d-na Profesor Marianne Kastrup din

Copenhaga şi ea împătimită de această artă). La Simpozion e vorba nu doar de a pune un diagnostic corect ci de a căuta răspuns la întrebarea: cine e omul pe care vrem să-l tratăm, omul ce se află într-o stare depresivă sau e cuprins de angoasă? Participă la dezbatere multe nume celebre între care C.R. Cloninger şi B. Fulford. Cloninger s-a lansat cu ani în urmă printr-un sistem de diagnosticare a temperamentelor în patru clase, bazat însă pe neurotransmiţători şi nu pe umori, ca Hipocrate. Apoi a elaborat o doctrină şi un chestionar pentru evaluarea caracterului în perspectiva a trei dimensiuni : autodirecţionare, integrare socială şi autotranscendenţă. Acum se preocupă de psihologie transpersonală, descoperindu-i acesteia rădăcini la gânditorii americani din sec.XIX, mai ales la Emerson. "Drumul meu de viaţă a fost un fel de evoluţionism personal, metodic", explica el "am trecut progresiv de la biologie la spirit". Fulford, englez, deţine prima şi cea mai prestigioasă catedră de filosofie a psihiatriei din lume. A reimpus respectul faţă de valori în diagnosticul medical. "Dacă e nevoie de o medicină bazată pe dovezi, pe evidenţe faptice, în egală măsură e nevoie şi de una bazată pe valori" susţine britanicul. Si, interesant, a reuşit să îşi impună punctul de vedere, de care ţine cont acum, în mod oficial şi Guvernul Majestătii Sale.

Diagnosticul centrat pe persoană!

*

* *

În Egiptul vechi lumea vieţii şi a morţii erau despărţite fizic : Nilul şi deşertul. Doar că zona Nilului, verde, nu e cea albastră, a mărilor nemărginite. Iar fluviul e un pământ mişcător. Ce fantastic diferită e cultura greacă ce izvorăşte din apele pământului şi ale cerului, din Ocean şi subapele lui Poseidon, unde Afrodita se naşte din mare iar Zeus fecundează pământul prin fulgerul pornit din nori! In Egipt nu plouă – decât de trei ori pe an mi se spune – soarele se mişcă pe un cer fără nori şi totuşi într-o luntre. Un pseudocer şi o pseudoluntre, bună şi de alunecat pe nisip, ducând şi blocuri de piatră pentru piramide. In cer e un praf subtil, ce intră peste tot, ca nişte vapori ai pământului, până şi bancnotele sunt murdare de mâiniule impregnate de aceste miasme. În istorie centrul Egiptului coboară de la Memphis la Teba, adâncindu-se în sine, în continent, cât mai departe de Deltă şi de talazuri. În jur, doar Nilul cel mâlos, deşertul şi muntele golaş. Numai când totul s-a stins şi au venit grecii, capitala se mută pe lângă ape, în noul port al Alexandriei.

*

* *

Vechiul Egipt e acum islamic, fapt ce-i conservă specificul teluric. Islamul s-a născut, s-a extins şi s-a definit în primul rând pe pământ ferm, începând cu deşertul. Si s-a scurs apoi spre zone muntoase şi aride, între actualul Afganistan şi podişul hispanic. E puternic în Anatolia dar se îndulceşte în Peninsula Balcanică şi eşuează în câmpia Panonică, în zone mai verzi şi umede. Cum să nu piardă turcii bătălia de la Lepanto! Iar la Cairo milenarul Egipt se consolidează prin acest islam speriat de ape. Totul e şi acum încremenit. La muzeul de istorie, în mod firesc, urmaşii lui Ramses al II-lea sunt Nasser şi Murbarach. Pojghiţa liberalismului englez se fereşte de soare, în elegantele hoteluri cu aer condiţionat unde poţi bea cât alcool vrei.

*

* *

Egiptul s-a născut ca miracol şi a rămas centrul lumii. Totdeauna a trebuit să se treacă prin Egipt pentru maturare şi afirmare, ca printr-un rit de iniţiere. Evreii au trăit şi ei prin aceste locuri, ceea nu a fost doar o sursă de inspiraţie pentru monoteism

ci le-a dat şi un rang spiritual, aureolă, statut de popor ce merită atenţie. Grecii s-au iniţiat în Egipt, l-au privit întotdeauna cu respect şi admiraţie, au asimilat cât au putut din această civilizaţie stranie. Alexandru, înainte de a învinge perşii – care şi ei s-au uns cu valorile Egiptului – merge şi se purifică la oaza lui Amon, îşi ia de aici legitimitatea zeiască şi forţa de a face minuni. Nici romanii nu s-au putut considera împliniţi până nu au inclus Egiptul în Imperiu. La una din bisericile copte din Cairo vezi refăcut, itinerarul lui Iisus şi a Sfintei familii prin această zonă; locuri obligatoriu de parcurs pentru cine se simte predestinat să lanseze o religie universală. Islamul capătă dimnensiuni doar plasând Egiptul în inima zonelor sale de extensiune. După ce face drumul la piramide, Napoleon, cel învins, se întoarce acasă învingător. Imperiul coroanei britanice nu a putut străluci fără de acest smarald. Hitler a pierdut poate totul, pentru că nu a reuşit să pună piciorul în Egipt. Iar Uniunea Sovietică în vremea avântului expansiunii sale mondiale s-a instalat la Assuan.

Din adâncimile Egiptului se ridică obeliscurile ce împânzesc Roma, obeliscul fără de care Franţa nu şi-ar fi putut etala măreţia, obeliscul ce şi l-au construit americanii în mijlocul capitalei lor pentru a-şi putea argumenta pofta de a stăpâni lumea.

*

* *

16 Septembrie 2005, Ghizeh. Cine ştie cum râdeau vechii egipteni? Cum râdeau la bucurie, cum râdeau de cineva, cum râdeau la petreceri unde se spuneau glume grosolane. Stim însă că zâmbeau subtil, după cum se vede pe sculpturile acelea vechi. Sau pe faţa sfinxului. Zâmbetul misterios.

*

* *

Gilson, “Filosofia Evului Mediu“ : Toată scolastica s-a petrecut în interiorul limesului roman, inclusiv în Germania. In 1992 am vizitat ca psihiatru, în afară de Heidelberg, Kolnul şi Regensburgul. La Koln, Congresul german de psihiatrie s-a ţinut la Universitatea Albert cel Mare. La Regensburg, Simpozionul Danubian de psihiatrie, tot la Universitatea Albert cel Mare, maestrul lui Thoma d’Aquino.

*

* *

Călătoriile epocii luminilor şi vremilor romantice se încheiau în Italia, la Roma. Nu doar pictorii Europei ci toţi cei cultivaţi, englezi sau germani, poposeau aici. Goethe şi alţii: Nietzsche a preferat Veneţia Habsburgică.

*

* *

Roma, loc de pelerinaj. Nu cu dată fixă ca la Mecca, ci continuu. In 1993 La Congresul Mondial de psihiatrie socială prezidat de Profesorul Petiziol – care fiind şi dirijor a condus la festivitatea de deschidere orchestra ce cânta muzică barocă – am fost programaţi, toţi participanţii, într-o vineri, la audienţele papei. Sala de 7000 locuri era plină. Grupurile de pelerini din toată lumea, inclusiv Japonia, se prezentau, iar Papa Ioan Paul al II-lea le răspundea şi îi binecuvânta în limba lor. Saptămână de săptămână; Roma; papalitatea; biserica universală.

*

* *

Cum ar fi lumea fără de muzică italiană, a veacurilor !?

*

* *

Fără de Roma nu am fi avut probabil scepticismul acesta bine făcut şi sistematic, care pune sub semnul întrebării orice criteriu şi de a cărui insinuare nimeni nu poate scăpa, scepticism ce conduce la încheierea rotundă şi firească a filozofiei antice. Desigur, tot grecii l-au forjat, cei din noua Academie, Aenesidem, şi în final, sistematizarea lui Sextus Empiricus. Dar era nevoie de acea lentă somnolenţă dogmatică, de cosmicitatea stoicismului prelucrată etic de romani, de îndelunga preocupare faţă de sine – grija faţă de sine "epimeleia heautu" de care vorbea Foucault în Hermeneutica subiectului - pe care se clădeşte subiectul şi subiectivitatea, acel ceva constant din omul gânditor ce-şi pune întrebări, se îndoieşte, îşi suspendă judecata şi observă aparent imparţial ceea ce e în jur, empiria ce-l înconjoară. Poate a mai fost la mijloc şi descompunerea internă a imperiului, ce atrăgea ca mierea pe barbari, cum gândeşte Cioran. Oricum fără acest virus al scepticismului, tot miracolul aurorar al presocraticilor pe care-l admira Nietzsche şi Heidegger, precum şi templul triadei Socrate, Platon, Aristotel, ar fi fost ca un drum care nu ştii încotro duce, care se pierde în pădure. Doar cu acest scepticism a vremii romane

târzii, filozofia a putut reînvia ulterior; şi supravieţui câteva veacuri, după Descartes.

*

* *

Pyronienii susţin că îndoiala sceptică, cu a sa suspendare a judecăţii, îţi asigură ataraxia. Dar evident, îndoiala te poate conduce şi la nesiguranţă, la neîncredere. Dacă nu sunt sigur de cele din jur, dacă nu mă pot baza pe ceva ferm, mersul lumii e îndoielnic, nu ştiu la ce să mă aştept. Şi cine ştie dacă cele aşteptate se vor petrece după cum am prevăzut. Lumea se destabilizează, nu mai am reazăm, cad în abisul angoasei. Epoche-ul pe care-l propune Descartes prin îndoiala metodică ce conduce apoi la certitudinea de sine e dublat de alt epoche, indus tot de îndoială, cel al anxietăţii, al vertijului în care lumea se suspendă ameninţător iar sufletul e gol şi pustiit, pe cale de anihilare, aşa cum scrie Heidegger în Sein und Zeit. Şi încă, îndoiala poate duce la nehotărâre, la ruminaţia obsesivă asupra posibilelor, a rostului şi valorii acţiunii, la abulie.

Virusul sceptic al îndoieli odată infiltrat atinge esenţa antroposului, o zguduie, deschizând drumul credinţei, filosofării şi nebuniei.

*

* *

Pe calea spre cogito ergo sum, îndoiala sceptică hiperbolică a lui Descartes întâlneşti şi nebunia.

In Hegel citesc : “Crima şi dementa sunt extreme pe care spiritul omenesc în general le are de învins în calea dezvoltării sale…..sunt o treaptă esenţială în dezvoltarea sufletului”.

Heidegger ajunge la suspendarea vălului uitării de sine a omului în Das Man, prin zguduirea angoasei totale.

*

* *

A trecut vremea când trona teatrul absurdului, cea în care inteligheţia Europei se gândea să dea un sens mitului lui Sisif, vremea tinereţii mele.

Ce lume e cea de acum?

*

* *

II

9 Noiembrie 2006, Barcelona. Psihiatrii discută despre sănătatea generală, cum e marcată aceasta de bolile psihice şi de tratamentul lor. Si invers. Toţi se luptă cu dualismul minte corp. Deci, îl presupun.

*

* *

Barcelona, cea iubită de turişti, adâncă în istorie, cu năstruşnicul Gaudi şi cei trei muşchetari ai artei hispano-catalane.: Miro-idolul copiilor, Picasso – geniul comunist, şi pururea catolicul Dali, al iadului şi al cerurilor. Catalanii au imnul şi drapelul lor, cântă în limba lor şi scriu în catalană. In urmă cu şapte ani la Granada, Ministrul Sănătăţii al Andaluziei a reunit specialişti din mai toate ţările latino americane pentru a dezbate reabilitarea

psiho socială în psihiatrie. Lipseau cei din alte provincii ale Spaniei. Pe vremuri Spania era o provincie a Romei. Cum se construieşte Europa actuală?

*

* *

17 Martie 2007, Madrid. Congresul Asociaţiei Europene de Psihiatrie, AEP.

E straniu să vizitezi Madridul la scurt timp după Paris, sare în ochi diferenţa de rafinament în magazine şi bistrouri. Probabil spaniolii nu s-au străduit iniţial cu astfel de fleacuri, din ură faţă de hiperrafinaţii mauri. Pe care i-au alungat apoi, cu evrei cu tot şi definitiv, astfel încât Franco fascistul, nu a mai trebuit să se manifeste ca antisemit. După care nu s-au mai putut opri din a cuceri şi măcelări, în numele crucii, ţări de peste mări, terminând prin a se căsăpi între ei, în veacul trecut. La fel ca ruşii. Războaie ideologice. Ne-au rămas de pe urma lor Guernica lui Picasso de la muzeul Reina Sofia, cu strigătul sfâşietor al calului, cu plânsul lăcrămat al bourului pentru omul rupt în bucăţi, sub ochiul unui Dumnezeu impersonal, în care pâlpâie o lumânare. Dar şi crucea cea neagră, uşor îndoită, zburând prin cosmos, a rusului Malewitsch de la muzeul Pompidou, crucea ce fuge de pământul

ororilor. Si tot ca ruşii şi-au ridicat ei, spaniolii, o nouă capitală în vremea expansiunii. Cu ei, cu acest popor vital şi zgomotos din est, împart şi o neţărmurită melancolie. Precum şi stema vulturului cu două capete, importată din Bizanţ. Teribila muzică spaniolă punctată de castagnete, răscolitoarele coruri ruseşti.

*

* *

La un spectacol flamengo îţi dai seama că e vorba de o poveste. Cei ce dansează narează o întâmplare de dragoste, de obicei presărată cu gelozie şi totdeauna marcată de orgoliu, de o aspră şi incoruptibilă mândrie.

Niciunde pe lume nu se poate fără de muzică, fără de dans.

*

* *

19 martie 2007, Avila. Aici se află cea mai veche biserică în stil romano gotic din Spania, construită de un arhitect fancez şi dedicată martirilor creştini spanioli de la Toledo, din epoca romană. Toţi şi totdeauna şi-au venerat martirii, morţii. Franco la El Caidos. Americanii au la New Orleans un muzeu pentru cei

căzuţi în al doilea război mondial. La Leningrad, pe când îl vizitam, perechi de tineri căsătoriţi mergeau la cimitir, mai fiecare având un mort printre cei peste un milion pieriţi în timpul blocadei. La Washington turiştii vizitează memorialul soldaţilor din Vietnam. Timişoara e plină de străzi cu nume de martiri din decembrie 1989.

Citesc în ziarele locale că în Irak au murit până la această dată 2500 americani şi 650.000 irakieni. Cine şi unde le va cinsti memoria?

*

* *

20 martie 2007, Madrid. Împreună cu doamna profesoară Fodoreanu din Cluj ne fotografiem în faţă statuii lui Don Quijote şi Sancho Panza. In sfârşit iată nişte eroi de poveste, dintre care unul fanatic şi seminebun, ajunşi să poată fi văzuţi şi pipăiţi. Intr-un pasaj din partea a doua a romanului, la un han, Don Quijote aude prin peretele despărţitor al camerei sale doi domni care citesc apocrifa parte a doua a istoriei sale, apărută între timp. Eroul se înfurie şi perorează vehement, astfel încât vecinii îl aud :"Dar cine-i acela care răspunde la vorba noastră? se auzi din cealaltă odaie; -

Cine altul, răspunde Sancho, decât Don Quijote de la Mancha în carne şi oase, care va pune în fapte cele ce a spus".

Don Quijote în carne şi oase! Dar oamenii în carne şi oase se nasc şi mor după legi biologice, altfel decât eroii de ficţiune. Aceştia au o altă viaţă, au locuinţa şi moartea lor din poveste, chiar dacă Don Quijote e mai real decât muritorii, vorba lui Unamuno. Şi iată, acum, pot fi materializaţi în statui şi aşezaţi într-o piaţă, astfel încât să se arate oamenilor, generaţii la rând, la fel ca regii şi împăraţii.

*

* *

Într-un pasaj celebru din Fizica, Aristotel, luptându-se cu ontologia ideilor a lui Platon, susţine că tot ce există trebuie să aibe un loc al său în lumea fizică, un topos ce poate fi învăluit de altele, de o lume înconjurătoare. Şi se întreabă, argumentând retoric : "Căci unde este locul Sfinxului?" Desigur, locul Sfinxului, la fel ca cel al lui Don Quijote, e în povestea despre el, între altele în Oedipul lui Sofocle. Intrebarea retorică a lui Aristotel a trecut multă vreme necomentată deşi sfinxul putea fi văzut şi pipăit chiar în Elada, mai ales sub formă de sfinxă cu trup de pasăre. Vorba aceea a poetului, despre Dumnezeu :"Vreau să te pipăi şi să urlu

eşti”! Platon spunea că toţi oamenii au ochi să vadă calul în carne şi oase dar puţini sunt aceia ce au ochi pentru a vedea ideea, “eidosul calului”, “esenţa faptului de a fi cal”. Stagiritului, părinte al ontologiei, i-a scăpat ideea că existenţa în imaginar, în poveste, are pentru oameni realitatea ei. Şi că fiinţele acestea intermediare pot coborî din poveste aşezându-se printre noi, ca Don Quijote la Madrid. Atragându-ne atenţia cât de adevărat e acest nebun ce credea în eroii de ficţiune şi în imposibil.

*

* *

Istoria personajelor mitice ale literaturii romaneşti europene începe acum, pe vremea lui Don Quijote, printr-o utopie inversă : nu o nouă lume elaborată imaginar de raţiune, ci o veche lume refăcută în imaginar de suflet. De sufletul unui erou imaginar, ce ni se prezintă în carne şi oase.

*

* *

H.R. Patapievici, analizând drumul imaginarului în perioada modernismului face o comparaţie între Ignaţio de Loyola,

Cervantes şi eroul său, lăudând soluţia excelenta găsită de întemeietorul ordinului iezuiţilor şi deplângând eşecul în care s-a împotmolit al doilea, prin alegerea unui drum greşit.

*

* *

“Deja nu mai sunt nebuni, a murit acel om din La Mancha, acea năstruşnică fantomă în deşert. Toată lumea este teafără la minte, oribil şi monstruos de teafără“ (Leon Felipe, citat de Sabato în “Înainte de plecare“).

*

* *

Recitind Husserl sare în ochi faptul că prin fenomenologie el voia să ajungă la ceva concret, “viu”. În prima perioadă foloseşte expresia : “înapoi, la lucrurile însăşi”. Dar în ultima perioadă invocă metafore : lucrul, realitatea ajung să se prezinte “în carne şi oase” sau “în persoană”. Ori, partea interesantă e că foloseşte aceste expresii ca echivalente. Dar “persoana” poate fi o instanţă

abstractă ca cea juridică, ca persoana lui Dumnezeu; sau poate fi regăsită într-un personaj. Cum l-o fi înţeles oare Husserl pe Don Quijote?

*

* *

Pentru Don Quijote nu s-a pus problema unui tratament specific pentru că nu existau pe atunci instituţii psihiatrice corespunzătoare. Probabil ar fi fost necesară şi o comisie care să impună un tratament obligatoriu, neconsimţit. Şi, în plus, boala sa nu avea – şi nu are – o definiţie.

*

* *

În secolul XX, K.Popper a lansat teoria celor trei lumi : cea fizică, cea subiectivă a stărilor de conştiinţă şi cea de-a treia suprapersonală, în care fiinţează teoriile ştiinţifice, miturie şi naraţiunile. Toate trei au realitate “obiectivă”. Lumea a treia, cea teoretică, există până la un punct, indiferentă faţă de oamenii muritori, care prin mintea, prin subiectivitatea lor o receptează, o

înţeleg şi o amplifică. Ei pier şi vin alţii, poate de pe alte planete, străduindu-se să citească bibliotecile noastre.

În această elegantă construcţie, Popper se opreşte însă la acest nivel. Căci pasiunea sa erau teoriile ştiinţifice. El uită să dialogheze cu Don Quijote, ignoră prietenia cu eroii de poveste. Cu aceste "fiinţe intermediare".

*

* *

Don Quijote este unul din marile personaje ale Europei ce se instaurează apoi ca arhetip. Noţiunea de personaj derivă din – şi e consubstanţială cu – cea de persoană. Conceptul şi cuvântul de persoană l-au inventat romanii şi a devenit una din pietrele de fundament ale culturii acestui continent, al nostru. Jocul lingvistic, în sensul lui Wittgenstein de "uz al termenului", ne relevă pentru persoană arii precum : persoana juridică, persoana (persoanele) lui Dumnezeu, personalitatea creatoare, cultul personalităţii, personalism, respectul persoanei (umane), psihologia persoanei, serviciul de personal, tulburările de personalitate şi multe, multe altele.

*

* *

Sistemul american de clasificare şi diagnostic al bolilor psihice DSM-IV-TR plasează tulburările de personalitate pe o axă diferită de cea a tulburărilor psihice episodice şi de cea a celor somatice. Sistemul Organizaţiei Mondiale a Sănătăţii ICD-10 le pune pe toate împreună. De ce se diferenţiază oare şi la acest nivel SUA de restul lumii?

*

* *

3 mai 2006. Cheile Grădiştei, lângă Bran. O nouă locaţie de munte, beton şi lemn, probabil din jefuirea pădurilor locale. A 4-a Conferinţă anuală a Societăţii Române de tulburări de personalitate, organizată de Aurel Nireşteanu, profesor la Tg.Mureş. În 1990, imediat după revoluţia noastră, când am preluat conducerea nou înfiinţatei Asociaţii Române de Psihiatrie, m-am gândit să sprijin formarea unor Asociaţii de profil, care să reunească pe cei ce au un subdomeniu definit. Unele s-au înfiinţat, dintre ele câteva au persistat şi altele nu. Aceasta, a tulburărilor de personalitate, nu-mi intrase în calcul, fiind ceva particular. Se

prefigurează ca în 2008 Congresul Asociaţiei Europene să se ţină la Tg.Mureş. De ce nu şi în România?

*

* *

Privitor la etimologia cuvântului persoana. Aulus Gellius, “Nopţile Atice”, (Ed.Academiei Republicii Socialiste România, 1965), V.7: ”Frumos, pe Hercule, şi interesant explică Gavius Bassus în cărţile sale intitulate Despre originea cuvintelor de unde vine cuvântul “persoana”: şi anume el presupune că a fost format de verbul personare (a răsuna). Căci-zice el- capul şi faţa fiind învelite în acoperământul măştii (coperimento personae) este numai o singură cale deschisă pentru emisiunea vocii, care nu mai iese difuz şi împrăştiat, ci colectează şi strânge vocea numai spre o singură ieşire, fiind sunetul mai clar şi mai răsunător. Aşadar fiindcă acea înbrăcăminte a feţei face vocea să se audă mai clar şi să răsune (risonare) s-a zis “persona” cu litera “o” lung, din cauza formei cuvântului”.

Persoana îşi începe deci cariera ca mască teatrală, mască ce face ca vocea să sune mai bine: per-sonare!

*

* *

Dacă ar fi să folosim limbajul lui Hegel s-ar putea spune că, în calitate de persoană, individul uman nu e atâta "în sine" şi "pentru sine" cât "pentru alţii". Aşa cum romanii au punctat clar prin persoana juridică, în care cel "în carne şi oase" e re-prezentat, devine o nouă prezenţă, trecând din lumea întâia a lui Popper, în lumea a treia.

*

* *

În dreptul roman – şi de atunci până în zilele noastre – copilul nou născut devine o persoană de îndată ce e declarat public şi înscris în actele de stare civilă. Persoana juridică are nume, adresă, acte de identitate, proprietăţi, el poate face tranzacţii, dona şi moşteni, inclusiv coroana, dacă e fiul unui rege. Şansă pentru impostură. Istoria Rusiei e plină de pseudoţari şi ţarevici uzurpatori între care şi celebrul Boris Gudunov. Fără de o astfel de şansă cum ar fi scris Borghes istoria imposturii!

*

* *

Cine ştie dacă nu a existat într-adevăr pe plaiurile Castiliei, în La Mancha, un Don Quijote în carne şi oase. Iar umbra sa pe care o cunoaştem noi din poveste a dăinuit mai mult decât umbra sa din actele stării civile şi decât carnea-i pieritoare, hrană pentru viermi.

*

* *

Timp de peste 2000 de ani în Europa s-a vorbit mai mult de persoana lui Dumnezeu decât de cea a oamenilor, în afară de uzul juridic. Din documentaţia pentru cartea "Tulburările de personalitate", aflu că argumentarea teoretic-dogmatică a persoanelor dumnezeeşti se petrece o dată cu speculaţiile din sec.V ale lui Boetius (care e tradus şi în română). Citesc (spicuind din Boetius şi Salvianus, scrieri, 1992, Ed. Institutului Biblic):

"Definiţia persoanei este aceasta: persoana este substanţa individuală a naturii raţionale. Prin această definiţie noi determinăm (în primul rând) ceea ce grecii spun "hipostasis", (ceea ce înseamnă existenţa individuală). Nu oricărei naturi i se poate spune (însă) persoană. Noşiunea de persoană (ca "prosopon") vine

de la acele măşti care în comedii şi tragedii reprezentau pe oamenii arătaţi prin ele. Grecii numeau aceste persoane "prosopon" (feţe, măşti) de la ceea ce e pus pe faţă şi o acoperă înaintea ochilor ... Dumnezeu e şi esenţă (ousia) şi existent (ousineas) şi prosopon, adică persoana. Este o singură esenţă a Treimii, dar trei substanţe (hipostasis) şi trei persoane (prosopon). "

De la început îşi spune cuvântul jocul lingvistic: persoana latină e pentru greci şi hipostasis şi prosopon. Ambiguitate ce străbate toată dogmatica creştină.

*

* *

Iubirea dintre persoanele lui Dumnezeu: Dumitru Stăniloaie; "Chipul nemuritor al lui Dumnezeu" : "Dumnezeu e veşnic iubitor, înainte de creaţie, de timp; e iubirea între persoanele treimii…în iubire se arată distincţia între persoanele ce se iubesc şi unirea între ele pe măsura iubirii reciproce…cel iubit e altul decât tine şi este unit cu El….prin iubire se afirmă mişcarea interioară a Sfintei Treimi, unirea totală dintre cele trei persoane, odihna fiecăruia în celălalt – perihoreza – având fiecare în celălalt totul şi neavând a căuta ceva dincolo de ele".

Deci, iubirea creştină e arhetipală, transcedentalo-transcendentă, se petrece între persoanele lui Dumnezeu înainte de începutul veacurilor, noi doar ne împovărăm cu ea.

*

* *

Mi-am amintit că tema "perihorezei" este centrală în cărţile ce le-au scris pe marginea concepţiei "triontice" doi eminenţi psihiatri timişoreni, profesorul Eduard Pamfil şi doctorul Doru Ogodescu, comentând antropologia şi psihopatologia prin relaţia dintre hipostazele umane "eu", "tu", "el".

*

* *

Prezentând şi comentând istoria iconoclasmului Christoph Schonborn, în cartea "Icoana lui Hristos" (carte publicată în 1984 şi tradusă în limba română la Ed. Anastasia), scoate în evidenţă multitudinea de termeni şi concepte ce au fost aduşi în discuţie atunci în universul lingvistico-conceptual: "icon" se referă la imagine "chip", "karacter" avea înţelesuri multiple, dintre care unele umane, referitoare la fire şi morală; "grafe", între alte

înţelesuri, se corelează cu icon; "prosopon" era interpretat ca faţă, chip dar şi ca mască reprezentativă; şi apoi ca persoană umană şi divină; "hipostasis" se traduce direct prin substrat, substanţă, dar ajunge să desemneze şi persoana divină; pe când "ousia" se referă la fiinţă şi esenţă.

Esenţială era însă întrebarea şi interpretarea: dacă Iisus a fost re-prezentarea divinităţii sau însăşi prezenţa divină, ce ajunge consubstanţială ca cea umană; şi dacă, îşi păstrează pe cruce cele două naturi, divină şi umană. În consecinţă: în ce măsură chipul uman a lui Iisus poate re-prezenta sau îndruma spre insondabila fiinţă divină, imposibil de cunoscut şi determinat.

Pe episcopul Vienei Christoph Schonborn l-am cunoscut în 1996 cu ocazia cursurilor de logoterapie de la Viena. Doamna Wilhemina Popa a aranjat o întâlnire iar episcopul, foarte amabil şi vorbind fluent franceza, ne-a povestit despre formarea şi experienţa sa în logoterapie.

De la cele lumeşti la cele spirituale e un permanent dute vino.

*

* *

În “Critica Raţiunii Pure”, Kant analizează omul ca fiind una din “fiinţele raţionale finite posibile”. Desigur, finită şi corporală, pentru a exclude pe îngeri. În ceea ce priveşte conceptele, în prima Critică se vorbeşte de “conştiinţă” şi “eu”, de “intelect” şi “raţiune”. Conceptul de “persoană” apare treptat, timid, mai ales în cea de a doua Critică. Prin relaţiile etice dintre oameni se manifestă în cele din urmă o zonă “noumenală”, dincolo de fenomene, astfel încât gânditorul din Konigsberg ajunge să invoce un rang “angelic” ce se relevă în om. Comportamentul etic poate deveni chiar un fel de dovadă indirectă a existenţei lui Dumnezeu. Doar la acest nivel omul este considerat ca putând “ajunge la rangul de persoană”. Persoana coboară astfel, prin etică, din cer pe pământ.

*

* *

Relaţia dintre persoana umană şi persoana lui Dumnezeu a fost cultivată de “personalismele” sec. XIX şi XX.

Max Scheller, pe care mulţi îl consideră personalist, a fost în foarte bune relaţii cu psihopatologii germani ai vremii sale. Probabil aceasta a susţinut întărirea noţiunii de personalitate în psihiatrie prin celebra carte a lui Kurt Schneider “Personalităţile psihopate”.

*

* *

Tipologia temperamentelor datorată lui Hipocrate s-a dezvoltat fără o legătură directă cu noţiunea de persoană sau prosopon dar nu fără corespondenţe secrete cu tipologia zodiacală. Căci cele patru elemente au certe legături cu întregul cosmos. Caracterele lui Teofrast, elevul lui Aristotel nu se raportează nici ele la persoana juridică sau divină; dar poate fi bănuită o relaţie subterană cu universul comediilor din acea vreme, care se jucau desigur cu mască, cu prosopon. Caracteriologia, ca şi critică a moravurilor, întruchipată în comportamentul câte unui tip de om, e cea pe care o cultivă şi secolul al XVII-lea prin "Caracterele" lui La Bruyere. Termenul de caracter, când se referă la om, a căpătat dublul înţeles de particularităţi tipologice – în sens mai nuanţat decât le ofereau temperamentele. Şi, în acelaşi timp, de trăsături morale. Chiar şi azi mai vorbim de oameni lipsiţi de caracter sau de cineva cu un caracter ferm, virtuos. Până relativ recent noţiunea de persoană nu s-a prea amestecat cu caracteriologia omului real. In zilele noastre, mixajul pare să funcţioneze, sursă de continui ambigzităţi dar şi de sugestii empirice.

*

* *

Personajele Europei moderne, vehiculate de literatura romanescă multiplicată prin tipar, cu caracterele şi destinele lor variate, au ajuns să fie prietenii de zi cu zi ai oamenilor crescuţi prin lectură, în umbra tiparului. Prieteni intimi, prieteni adevăraţi, prieteni în solitudine, în lumea aceea a subiectivităţii şi imaginarului pe care a cultivat-o Europa biografiilor, a autobiografiilor şi jurnalului intim.

De când personajele s-au urcat pe ecrane iar eroii telenovelelor şi serialelor de televizor înlocuiesc treptat lumea culturii, livreşti, prietenii de ficţiune a oamenilor în carne şi oase devin comuni, publici, pierd locuirea în spaţiul intim, se dezbat în agora zilnică. Generaţia mea a fost martorul acestei mutaţii.

A mutaţiei a ceva din vechiul sens al prieteniei.

*

* *

Vasile Popovici: “Eu personajul”, (Ed Cartea Românească 1988). Ideea susţinută de autor e că sunt doi poli ai personajului

din literatură. Unul alunecă spre teatralizarea epicului; şi autorul îl identifică în literatura româna la I. Slavici, M Sadoveanu, M Preda. Celălalt este polul unde se lasă ghicită viaţa cea mai ascunsă, "inconştientul personajului, teritoriul cel lăuntric cel mai puţin supus privirii străine". Acesta e ilustrat de personaje din opera lui I. Slavici dar şi a lui L. Rebreanu, H. Papadat Bengescu, M. Preda. La mijloc s-ar afla problema şi tema "intimităţii", ne precizează autorul într-un cuvânt înnainte. Şi citează din Nietzsche "Oamenilor le e ruşine, nu pentru că au vre-un gând urât, ci, dimpotrivă, pentru că-şi închipuie că li se atribuie nişte gânduri urâte ".

(Când a venit la Timişoara, cu programul său celebru de a susţine tineri de valoare, Constantin Noica îi propunea lui Bazil Popovici să parcurgă critic toată panorama culturii franceze. Cu alte cuvinte, să-l întreacă pe maestrul său, Livius Ciocârlie).

*

* *

Don Quijote e un personaj arhetipal ce ni se impune o dată cu peripeţiile sale năstruşnice, paradigmatice, tulburătoare. Tot prin peripeţiile sale, fantastice ni se impune quasipersonajul lui Ulise,

cel vechi, al grecilor; care marchează însă un alt arhetip al căutării curioase, al neliniştii şi îndrăznelii, al hybrisului însăşi.

Dar Ulysse-le acesta nou, al secolului XX, cât de mult mai este el încă un personaj? Aşa, cu aceste noi peripeţii, fără de centralitate, diluat în detalii, în microîntâmplări cotidiene, se mai leagă el de instanţa arhetipurilor?

*

* *

20 martie 2007, Timişoara. Lucrez cu Aurel Nireşteanu la definitivarea cărţii despre tulburările de personalitate. Cartea aceasta trebuie să apară acum, deoarece peste câiva ani probabil conceptul psihologic de personalitate – deci şi tulburările ei – se vor dilua până la confuzie, dată fiind progresia "situaţionalismului". Totdeauna s-a ştiut şi s-a acceptat că omul are multiple feţe, că îşi pune mereu măşti, că e duplicitar, că în situaţii diferite şi în raport cu persoane variate se comportă diferenţiat. Şi de asemenea că se schimbă de-a lungul cursului anilor. Totuşi se păstra o credinţă în coerenţa psihismului individual, a persoanei, care chiar dacă nu se definea prin virtuţi, se considera a fi ancorată într-un weltanschaung. In prezent această coerenţă şi stabilitate internă, pe care modernitatea a susţinut-o mereu, pare a se

zdruncina. Artiştii au fost primii care au intuit în sec.XX fenomenul, în primul rând scriitorii, romancierii şi criticii literari. Aceştia se refereau, ce-i drept la personaje. Au intervenit însă şi plasticienii. După privirea neliniştită din autoportretele lui Van Gogh, pictorii şi sculptorii au atacat ideea de portret pe care o instituise Renaşterea, oferindu-ne feţele recompuse ale lui Picasso sau pe madame Pogany a lui Brâncuşi. Acum e rândul psihologilor să facă demonstraţia. Psihopatologia, cum e şi natural, trebuie să urmeze cursul lucrurilor. Deci, repede cu publicarea cărţii "Tulburările de personalitate".

*

* *

Cuvântul persoană şi cel de personalitate e azi pe toate drumurile, în gura oricui. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului îl foloseşte mai în fiecare paragraf. "E necesar să respectăm demnitatea persoanei umane", idee care evident ne vine de la Kant. Dar dincolo de bunul simţ sau de simţul comun, cine mai ştie azi ce se înţelege prin acest cuvânt? Care, vorba francezilor, stă în marginea nimicului, a lui "nimeni" : "Qui est la? Personne!"

*

* *

Mircea Mihăeş, “Cărţile crude, jurnalul intim şi sinuciderea”, (Ed. Amercord 1995). “Jurnalul intim pune bazele unei noi identităţi a scriitorului … Personajul, posesor al unei biografii obiective, înregistrată ca atare, oficial şi impersonal, dobândeşte dintr-o dată o identitate suplimentară; autobiografia… Singurul corespondent desăvârşit al autoportetrului compus de scriitor în jurnalul său este masca mortuară… Jurnalul intim este şi azi istoria secretă a unui eu care se descrie pe sine. El exclude aşadar, teoretic şi de circumstanţă, prezenţa cititorului, chiar dacă acesta este mereu presimţit şi se proiectează pe sine undeva într-un viitor mereu incert…”

De fapt cartea este o poveste despre apariţia şi dezvoltarea diagramei intim-public în structurarea conceptului de persoană umană în Europa: “Intim, intimitate, intimism: cuvinte misterioase, intrând în amăgirea, în aproximaţia şi în iluzia propriei lor adâncimi”…

Cartea, revăzută, îmi aminteşte de o idee care o formulasem la un moment dat, când a apărut lucrarea lui Cornel Ungureanu privitoare la “Mircea Eliade şi literatura exilului”: De ce oare

Universităţile umaniste nu înfiinţează catedre pe tema biografiei, a autobiografiei şi a jurnalelor intime? De ce?

*

* *

Ceea ce în instituţiile actuale se numeşte “serviciul de resurse umane” se numea mai demult serviciu de personal sau de cadre. Aici stăteau, frumos aşezate în rafturi, autobiografiile succesive a fiecăruia dintre noi şi referinţele date de alţii. Precum şi alte documente de caracterizare şi calificare. Mulţi tineri de azi îşi imaginează vechea securitate ca un fel de serviciu de spionaj. Ea era însă o instituţie oficială care, de la un timp avea biroul şi angajatul său ce-l dubla în fiecare Instituţie pe cel de la personal. Ţinând şi de Spital şi de Universitate aveam la un moment dat doi securişti care ne făceu vizite sau ne chemau în birou. Cu amândouă a trebuit să stau de vorbă în 1978 când am fost în excursie în China, deoarece avionul făcea escale la Athena.

Şi aceasta, pe lângă serviciul de personal.

*

* *

Peter Tyrer britanicul susţine, în cartea sa deja clasică despre tulburările de personalitate, că tipul "borderline", cel instabil afectiv, necontrolat şi impulsiv, cu sentimentul lipsei de identitate personală, e în mare parte o construcţie nosologică a psihopatologilor americani; căci criteriile ce-l definesc sunt comune cu cele ale multor altor tipuri. Tulburarea de personalitate borderline este considerată în SUA ca fiind cea mai frecventă. Si în acelaşi timp în această ţară s-au dezvoltat cele mai variate tehnici de tratament psihoterapeutic pentru tipul borderline, mereu raportându-se rezultate bune.

Totuşi nu se poate suspecta până la capăt că nu există oameni instabili care nu-şi controlează bine impulsurile având o fragilă identitate cu propriul lor sine. Si că aceştia sunt, mai frecvenţi în SUA. Intr-un fel identitatea fragilă e chiar quintesenţa omului nou, actual.

Pe vremuri, la noi, "omul nou" era definit ca unul ce credea în idealuri şi se jertfea pentru o cauză comunitară, argumentată ideologic.

Cândva, pe vremuri, la noi se deschidea Canalul.

*

* *

Tulburarea de personalitate antisocială, psihopatul, cel ce încalcă fără să-i pese drepturile altora, persoanele anafective ce omoară cu sânge rece, sadice uneori, urmărindu-şi doar propriile interese hedonice, lipsite de şansa remuşcării, astfel de persoane anormale se pare că au la bază o tulburare organică cerebrală, o disfuncţie a lobului frontal. Cel puţin aşa indică cercetările ultimilor ani. Psihopatul poate fi inteligent, îşi calculează cu pricepere mişcările astfel încât vina să cadă pe altul. După formularea clasică a lui Cleckley, deseori are un şarm superficial, poate fi fermecător şi cuceritor. Mulţi medici, avocaţi sau oameni de afaceri îndeplinesc criteriile de diagnostic. Ca să nu mai vorbim de şefii grupurilor mafiote sau de excrocii internaţionali. Ideile lui Lombrozo revin. Doar că nu se mai referă strict la criminalii sumbri, brutali şi primitivi. S-a dovedit experimental că majoritatea acestor psihopaţi nu au reacţii înnăscute de frică şi nici emoţii reale în relaţiile interpersonale. In schimb, prezintă o crescută agresivitate, condiţionată tot genetic. Unii psihiatri au vorbit metaforic de o asemănare cu animalele de pradă.

S-a ştiut dintotdeauna că există oameni capabili de acţiuni extreme, temerare, eficienţi în domeniu, nechinuiţi de scrupule, ulterior, lipsiţi de “supraeu”, vorba lui Freud. Cum s-ar fi născut şi consolidat fără de ei Legiunea Străină? Si fără îndoială o bună

parte din trupele de comando, din batalioanele pentru acţiuni speciale ale tuturor armatelor profesioniste! Pepinieră de eroi.

Dar să nu uităm povestea cu ucenicul vrăjitor. Câteva întâmplări recente din Irak, de după victoria americană, ne trag de mânecă.

*

* *

Romanii, care au creat conceptul de persoană, prin masca teatrală şi persoana juridică susţinând apoi şi personalizarea Dumnezeului creştin, sunt primul popor ce a dat viaţă portretului, sub formă de statui şi busturi, prin industria atelierelor de sculptură. In orice mare muzeu al lumii sălile romane te uimesc cu figurile împăraţilor, patricienilor şi cine mai ştie ale cui, redate cu o extraordinară expresivitate şi individualizare. Un popor de sculpturi-portrete mai dăinuie şi acum prin lume, prin muzee, rămăşiţe ale unor legiuni, ale unor armate de piatră, ce străjuiau viaţa de zi cu zi a cetăţenilor Imperiului. Va trebui să treacă multă vreme până ce Renaştarea va aduce la lumină din nou, pentru câteva secole, portretul pictat. Reprezentare vizual artistică a persoanei individuale concrete. De data aceasta împreună cu autoportretul.

Conceptul de personalitate se afirmă în modernitate progresiv chiar dacă cuvântul nu e folosit expresis verbis - prin cariera personajelor literare, a biografiilor şi autobiografiilor, a portretelor şi autoportretelor, ce exprimă ideologia individualităţii umane, a caracterelor. La romani, portretele sculptate cu atâta precizie au poate o sursă şi în măştile mortuare ale strămoşilor pe care familia le păstra cu sfinţenie. Oricum ar fi, Roma e patria prin excelenţă a persoanei umane, fixată expresiv şi pe piatră. Arta ce a fost împrumutată şi religiei pe care a născut-o şi susţinut-o, pentru a figura apoi pe toţi sfinţii ei, inclusiv pe Iisus şi Maria.

Lumea creştinismului roman, cel al religiei catolice, a rămas legată de statui, care împânzesc şi acum bisericile, oraşele şi clădirile de pe unde ea s-a înstăpânit. Dacă intri într-o biserică creştină şi în ea sunt statui, aceasta e romano-catolică. Ortodocşii, rupţi de Roma, pătrunşi de alunecoasa speculaţie grecească, s-au resemnat cu picturile, după ce i-au înfrânt pe iconoclaşti.

Universul ficţiunii, al spiritualităţii se poate, materializa în piatră şi pornind dinspre om, nu doar dinspre zei - ne-au spus cu tărie romanii şi urmaşii Romei.

La Madrid stă în faţa noastră statuia lui Don Quijote si Sancho Panza.

*

* *

Şi cimitirele catolice sunt pline de statui, unele reprezentându-l pe mântuitor purtându-şi crucea, altele pe fecioara Maria; dar şi busturi ale celor decedaţi sau alte reprezentări. La Praga, în cimitirul naţional din Vişegrad, într-un colţ, am fotografiat sculptura unei femei cu părul despletit şi sânii aproape goi, provocatori, parcă modelată de Rodin!

*

* *

Personalitatea creatoare, mai ales cea neînţeleasă, a făcut deliciul epocii romantice, după ce Kant, în cea de a treia Critică, a pus la baza creaţiei operelor de artă geniul. Ar fi interesant de ştiut dacă în limbajul sec.XIX-lea conceptul de geniu a fost asociat cu cel de personalitate. Creativitatea este în prezent o ramură a psihologiei persoanei. Ea este definită, detectată, analizată, stimulată, antrenată. Şi nu mai interesează doar afirmarea sa în direcţia artei şi ştiinţei ci şi în sport – ies bani mulţi din sport – în inventivitatea tehnică, matematică, managerială. Câţi hackeri formidabili nu au apărut în ultimul timp în România şi ţările din

estul Europei, care sparg codurile marilor bănci sau ale Pentagonului. Dar în toate aceste direcţii ale creativităţii care se întind ca braţele unei sepii, unde e personalitatea?

*

* *

Secolul al XIX-lea a dat gir şi personalităţii istorice sau a rolului personalităţii în istorie. Desigur, Alexandru, Cezar, Napoleon. Dar noi am trăit sub Fuhrer, Tătuc sau Geniul Carpaţilor.

*

* *

Pregătindu-mă pentru cartea "Tulburările de personalitate" studiez "Handbook of personality" (Ed. L.A.Pervin, O.P. John, The Guilford Press). Pe lângă actualul interes pentru sine – "self" – cea mai dezvoltată direcţie de cercetări rămâne cea care se ocupă de tipologie. Dar care nu mai invocă tradiţionalul concept de caracter. La mare cinste este "teoria celor cinci mari factori" care utilizează analiza factorială şi pleacă de la termenii de caracterizare

a oamenilor, este un nivel “empiric” de la care se poate pleca, astfel încât întreaga ştientificitate a demersului e asigurată.

Şi atunci, de ce oare nu foloseşte psihologia persoanei şi “empiria personajelor”? Personajele literaturii Europei moderne – şi nu numai – adună mult adevăr. Adevăr pe care nimeni nu-l contestă. In plus personajele se afirmă printr-un sens plenar al tradiţiei caracterului. Nu doar în sensul tipologiei ca varietate a felurilor de a fi, ci şi în cel de caracter moral şi al concepţie despre lume. Mai de mult, pe vremea Bildungsromanului şi a romanului cronicii de familie, era inclus în povestire şi cursul vieţii eroilor. S-ar putea face o bancă de date. O comisie de experţi ar include acei eroi şi acele romane care îndeplinesc anumite criterii. Iar apoi personajele ar putea fi studiate ca o colecţie de persoane care sintetizează o puternică “empiricitate”. Şi care cuprind în ele şi o tipicitate mai adâncă. Ar putea fi incluse şi biografii şi autobiografii. Oricum biografiile se scriu despre oameni însemnaţi, iar autorul are grijă să fie documentat şi coherent. Spiritul empiric şi inductiv al vremii noastre s-ar păstra. Totul ar beneficia şi de teoriile şi studiile narative ale persoanei în sensul lui McAdams şi a fenomenologilor. De ce nu?

*

* *

Nietzsche, “Naşterea filosofiei în epoca tragediei greceşti”: “Da, există vinovăție, nedreptate, contradicţie, suferinţă în lumea aceasta a noastră….dar numai pentru oamenii limitaţi, pentru cei ce se privesc unul pe altul şi nu cu toţi împreună, nu pentru zeul constitutiv; pentru acesta toate cele ce se războiesc între ele se revarsă într-o armonie invizibilă, ce e drept, pentru ochiul omului obişnuit, dar de înţeles pentru acela care, aidoma lui Heraclit, este asemenea zeului contemplator.”

*

* *

Un prieten îmi spune o anecdotă, care probabil circulă de mai mult timp:

Apare un mare poster pe care scrie cu litere de-o şchioapă: “Dumnezeu a murit!”

semnează Nietzsche

A doua zi, în locul său, se află un poster şi mai mare pe care se poate citi: “Nietzsche a murit!”

semnează Dumnezeu.

III

2 Iunie 2007, Wurzburg. Congres Internaţional privitor la o tulburare neuropsihică a copiilor numită tradiţional instabilitate psihomotorie sau sindrom hiperkinetic şi care în prezent e denumită A.D.H.D, prescurtare de la Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. Se susţine că ar fi o explozie mondială, până la 8% din copiii de şcoală sunt afectaţi.

Copilul nu poate sta locului, nu-şi fixează atenţia, se mişcă tot timpul încoace şi încolo, perturbă orele de clasă şi jocul celorlalţi, reacţionează rapid şi agresiv, nu are răbdare să respecte regulile. Educatorii şi părinţii îl pedepsesc, colegii îl rejectează. El pleacă de la şcoală, vagabondează, intră în grupuri anomice. Numai rele şi rele.

Oare totdeauna au fost aşa de mulţi copii hiperkinetici pe care nu-i băgam în seamă deoarece lipsea delimitarea precisă a bolii, lipseau instrumente precise de diagnsotic şi medicamentele eficiente? Sau cazurile realmente s-au înmulţit la aceşti copii ce nu se mai vântură pe maidane, constrânşi în blocurile lor, fixaţi de televizoare şi calculatoare? Iar părinţii cei ocupaţi, nu au timp de joacă şi poveşti, de mângâieri? Câtă nelinişte depresivă şi anxioasă o fi, cine ştie, în sufletul micuţilor condamnaţi să ia o viaţă întreagă pastile de liniştire?

În 2006 la Congresul AEP de la Nisa am vizitat un centru de protestatari din toată Europa împotriva tratamentelor medicamentoase aplicate în A.D.H.D. Şi la fiecare Congres de psihiatrie, aceşti protestatari se înmulţesc.

*

* *

Wurtzburg-ul etalează pe lângă un frumos baroc bavarez şi alese vinuri de Franconia, o extraordinară densitate de premii Nobel, 8 la 130.000 locuitori. Ca mărime urbană, un Lugoj puţin mai mare, o Timişoară puţin mai mică. Ca istorie şi faimă însă...

*

* *

Omul curios, cel dintotdeauna, dar mai ales cel de azi, cel care investighează, caută, răscoleşte, priveşte în toate părţile, om al vieţii noastre neliniştite cea de toate zilele, om ce nu-şi găseşte astâmpărul...

Altfel era omul contemplării, al rugăciunii, meditaţiei, extazului, reveriei. Şi chiar gânditorul lui Rodin, ce stă concentrat, încordat ca un arc, în pragul secolului XX.

Parcă ne înconjoară tot mai mult o lume în care omul, ca şi animalele de pradă, adulmecă vânatul într-un univers al diversităţii, al divertismentelor.

Altfel decât curiozitatea lui Ulise.

*

* *

Instabilitatea psihomotorie poate a crescut şi pentru că trăim într-o lume a competiţiei continui, a inţiativei, a concurenţei.

Ţin minte vremea când viaţa de zi cu zi era organizată în jurul şedinţelor. Oamenii şedeau. Şedeau, alegeau un prezidiu care să conducă şedinţa, se înscriau la cuvânt – la acest punct propria iniţiativă nu funcţiona totdeauna – spuneau ce aveau de spus sau ceea ce trebuia să se spună, după care totul se punea la vot: pentru, contra şi abţineri. Se anunţa şedinţa viitoare şi şedinţa se termina. Ea, şedinţa putea dura 1,2,3,4,5,6 ore şi mai mult, repetându-se azi – erau zile cu câte două, trei şedinţe - mâine, poimâine, uneori şi sâmbăta şi duminica. M-am adaptat. Principalele mele activităţi în timpul acestor lungi ore au fost: lectura operelor complete ale lui Marx şi Engels, o carte cu copertă gri, vreo 17 volume groase, care câţiva ani m-au scutit să aud ce se discută în jur. Îmi puneam fără jenă vată în urechi şi citeam. După vre-un an cineva m-a întrebat

de ce citesc aşa de mult aceeaşi carte. A doua a fost exerciţiile de greacă veche pentru lecţiile ce le luam cu doamna Maria Pârlog. Îmi scoteam caietul şi, chiar la prezidiu, declinam verbe, învăţam cuvinte şi compuneam fraze.

Pe vremea aceea nu ţin minte să fi fost aşa de mulţi copii cu instabilitate psihomotorie. Dar parcă era mai multă paranoia.

*

* *

3 martie 2008. La Euronews scandal public. În Germania vreau să se căsătorească frate cu soră şi nu există bază juridică profană care să-i împiedece. Când a pariat pe un anumit tip de umanitate, pe familia monogamă, pe sfânta familie, creştinismul nu îşi imagina ce riscă. Homosexualii legal căsătoriţi şi adoptând copii de orice sex nu seamănă cu tabloul lui Da Vinci de la Uffizzi. Deşi, pentru ei, pruncul e o imaculată concepţiune. Aud că familiile homosexualilor vor să şi nască. Un ovul fecundat, cu material genetic al unuia dintre parteneri, va fi implantat în peritoneu, asistat până la maturarea fătului iar apoi acesta scos prin operaţie cezariană. Deci, părinţi destul de legitimi. Progres şi inventivitate ştiinţifică, toleranţă, diversitate. Vreme postmodernă. Bănuia el

ceva, Nietzsche, când tuna şi fulgera în faţa zeului acestuia, omenesc, prea omenesc, profeţindu-i pieirea.

*

* *

Problema cu maternitatea capătă nuanţe. Ovulul mamei, fecundat în vitro cu un spermatozoid din banca de produse, creşte în trompa organelor ei genitale, preschimbându-se în copilul ce se naşte. Dar poate creşte şi în burta unei mame purtătoare. Să închiriem pseudomame pentru pseudocopiii noştri! Pentru mame virgine! Dar soţul sau logodnicul Iosif? E doar donator de spermă, doar companion juridic, doar partener de suflet pentru nevinovata concepţiune?

Familia, sfânta familie; fecioara cu pruncul!

*

* *

Prohibiţia incestului e unul din puţinele lucruri ce deosebesc omul de animal, ca semn al comportării după norme. Cel dintre frate şi soră nu a fost aşa strict reglementat, iar dramaturgia şi chiar romanul secolului XX a cochetat cu el. Cel mai riguros interzis a

fost incestul între fiu şi mamă. In filmul său despre lumea nazistă, Visconti ni-l arată pe ecran.

*

* *

3 Februarie 2008. Văd, noaptea, la televizor, un film excelent regizat şi jucat, care are următoarea intrigă:

"O doamnă în vârstă, la moartea soţului – mare bancher, om aşezat şi stimat de toată lumea – găseşte în seiful său particular un film ciudat în care e filmată violarea şi uciderea metodică a unei tinere. Intrigată, angajează un detectiv particular, om aşezat şi cu familie. Acesta intră în rol, identifică victima, află că aceasta pleacă din casa ei săracă cu un tânăr aventurier ce ajunge repede la închisoare; apoi trăieşte din prostituţie şi e racolată de o reţea care oferă senzaţii tari celor ce plătesc; scene sadice culminând cu chinuirea cumplită a victimei sexuale; şi în final cu uciderea ei meticuloasă, în prezenţa plătitorului, care astfel se simte satisfăcut, păstrându-şi filmul unicat a scenei pe care a comandat-o. Jucând rolul celui ce vrea să obţină contra bani asemenea plăceri, detectivul nostru – ce-şi neglijează acum familia – ajunge la dovada fermă că filmul din seif a fost comandat de bancherul în cauză, care a şi asistat la tot spectacolul. Răvăşit sufleteşte, se

întoarce în lumea din care a plecat. Îşi încasează onorariul iar doamna ce l-a angajat se sinucide. ”

Dacă un asemenea scenariu a putut fi imaginat stând la baza unui film, de mare clasă, oare totul e doar ficţiune? Oare, de unde iese fum, nu e nici un dram de foc?

*

* *

Ce ar fi dacă dintr-o lume sau dintr-un om am lua la socoteală doar zgura nu şi excelenţele? Dar, contează oare – şi dacă da, cât – doar excelenţele visate? Doar zgura imaginată?

*

* *

3 Iunie 2007. Lângă Wurtzburg vizitez familia Doinei Schrepler ce a plecat de la noi în 1990. Prin anii 80 se implicase mult în psiho-socio-terapiile ce le făceam la Clinică, Jebel şi Gătaia. “Nu e ceva deosebit în Germania – ne spunea când ne întâlneam – iar ce am făcut în ţară îmi foloseşte mult”. Spitalul în care lucrează acum - aflat într-un orăşel micuţ de tot, total industrializat şi plutind cu totul în verdele pomilor şi grădinilor – e

aşezat în marginea pădurii Spessart, pe care o ştiam plină de fantome. E pavilionar, ca cel din Gătaia. Si la fel, are sală de sport şi de spectacole, ateliere şi grădină. Pacientii îngrijesc parcul, participă la artterapie si ergoterapie, la cenaclul literar. “ Nu e nimic spectaculos, dar in fiecare an se face câte ceva in plus, puţin, dar se adaugă”, îmi spune Doina, mulţumită de viaţa ei. Da, dar la Gataia, Jebel şi în Clinica, acum nu se mai face aproape nimic din ceea ce se facea in anii ‘70-’80. Poate doar în rare şi circumstanţiale zvâcniri. Şi nici nu se întrevede ceva.

Se pare că este o diferenţa.

*

* *

5 Iulie 2007. La Sibiu, capitala culturală a Europei, se desfăşoară un Simpozion dedicat psihodramei si invocării lui Moreno. Participă soţia si doi dintre copiii inventatorului acestei forme de psihoterapie, plecat din România, afirmat la Viena şi lansat în America. Pe lângă cei din SUA, sunt mulţi profesionişti din Germania, Italia, Ungaria si alte ţări. E prezent si Eliot Sorel, psihiatru de origine română, cu importante funcţii la Washington şi în plan mondial. Tronează Giovani Boria din Milano care şi organizează o şedinţă experimentală cu psihodramă. În România

sunt mai multe şcoli in diverse oraşe, cu mulţi formatori. Dar cea realizată de Boria, cu începuturi la Gătaia si continuări la Arad, Sibiu si Bucureşti se reliefează printre toate. Am tot povestit istoria intersecţiei mele cu psihodrama. Încercarile noastre eroice din anii ’63, când în frunte cu Dan Arthur, am experimentat-o la Săvârşin, teza de doctorat din anii ’70 a lui Traian Lohan, pe care a susţinut-o la Bucuresti dupa ce a plecat din funcţia de director al Gătăii; şedinţele prelungite pe care le desfăşura Florin Gâldău in anii ’80 la Jebel şi în sfarşit cunostinţa din 1990, la Val D’Aosta, cu Boria pe care l-am invitat în România; unde a şi venit începând din 1991, pe spesele lui înfiinţând o şcoală de psihodramă clasică, pentru toţi doritorii din România. Iată, au trecut peste 16 ani, în România sunt nenumaraţi formatori care sub supervizarea sa şi a altora formează la rândul lor în psihodramă, pe alţii, generaţie după generaţie. Înainte de 1990 pe noi nu ne-a format nimeni, dar am lucrat cu bolnavii. Acum, studiourile terapeutice pentru pacienţi sunt puţine, disproporţionat faţă de câţi s-au format. Formatorii, cei formaţi, formează pe alţii care devin la rândul lor formatori, pentru a forma. Oare la fel se întamplă şi în Germania?

*

* *

La Sibiu, după amiaza o vizitez pe Ica Cioran. Amintiri din vremea Păltinişului, din timpul în care trăiau şi Relu şi Emil şi Dinu Noica, iar o parte din noi eram mai tineri. Întâmplările de atunci, care pe vremea când erau trăite nemijlocit aveau o intensitate şi o semnificaţie deosebită, sunt acum file de amintire. Poveşti cu moştenirea, cu moştenirea literară, cu editurile. Oricum au trecut peste 20 de ani. Îmi relatează că un belgian cultivă cu pasiune opera şi spiritul lui Cioran, că şi-a luat şi o casă prin apropiere, sunt mulţi tineri interesaţi, burse. (Aflu apoi de la Ciprian Vălcan din Timişoara că e vorba de Eugen Von Itterberg, că apare o publicaţie: Caietele Cioran, deja la volumul IX).

Da, dar spiritul scrierilor lui Cioran era al unei vremi care nu mai are nimic comun cu cea optimistă, cinică şi aculturală de acum. Interes de muzeografi?

Totuşi, există şi acel Cioran ce era fascinat de Pascal!

*

* *

7 Iunie 2007. Frankfurt pe Main. Oraş hipercurat, fără ziduri, din inima Germaniei celei vechi, a Imperiului Roman de Naţiune Germană, înscris în limesul roman. Prima glorie locală e Carlmgne

ce are aici şi o statuie, nu departe de Catedrala Încoronării. Aici se alegeau – la Catedrală – încă şi pe vremea lui Mozart. Şi desigur a lui Goethe care în Poezie şi adevăr îşi amintea de o încoronare admirată în copilărie. Teribilul şi plictisitorul Goethe, care "nu e nici noroi nici dumnezeu". În sfârşit, oraş al toleranţei. La un muzeu chiar poţi vedea cum locul a găzduit dintotdeauna pe cei persecutaţi, din Flandra, Franţa, Anglia, Italia, Spania, Rusia pe cale de bolşevizare şi apoi URSS, din Asia şi Africa de Sud. Toleranţă şi comerţ, viaţă financiară, bănci, patria EURO-ului, edituri, târg de carte, târg de automobile, cel mai mare aeroport al Eueopei. Toate se leagă, toate sunt mână în mână. Inclusiv eşuarea unificării Germaniei la întrunirea şinută în 1848.

Totuşi, parcă nu simţi aici acea profană, tulbure şi răscolitoare Germanie, a gândului şi muzicii, Germanie a spiritului răscolitor şi a perfecţiunii ştiinţelor, care s-a impus în mijlocul Europei, fără de tăgadă, în neliniştitul veac al XIX-lea, care a luat-o apoi razna către sfârşitul lui şi în secolul XX. Germanii Europei depline. Care însă, nu e deplină fără de acest spirit al Frankfurt-ului.

*

* *

Daca te învârţi prin mijlocul Germaniei nu se poate să nu treci prin Bamberg, Roma lor, măreaţa catedrala gotică în care s-a botezat si Ştefan al ungurilor, şi palatul episcopal, baroc de vârf, în spate cu o superbă grădină de trandafiri. Iar într-una din sali, pe locul diavolului din bestiar îţi arată fundul o maimuţă. Şi de asemenea prin Rottenburg, jucăria aceasta de oraş vechi, păstrat si nu reconstruit ca şi Nurenbergul, dar la fel de reprezentativ pentru Europa-muzeu sau muzeul european de azi. In centru cântă o orchestră de jazz, formată din negrii, cântecele sunt frantuzesti, turisti din toata lumea. Intre altele, Muzeul justitiei – nu al torturii, cum se zice, acesta e la Amsterdam la olandezi, impreuna cu cel al sexului -; vezi că procedurile dreptului roman erau respectate atât în evul mediu cât şi pe vremea inchizitiei. Acuzaţia îşi prezenta rechizitoriul, apoi probele, e nevoie – ce-i drept - şi de mărturia acuzatului (aici intervine tortura pentru a i-o smulge); apoi deliberarea celor ce judecă, sentinţa si executarea ei. Iar sentinţa era, înaintea celei capitale, cea a oprobiului public. Condamnatul urma sa stea în piaţa, pe faţa cu o masca de porc sau de maimuţă, în râsul şi batjocura tuturor.

Ruşinea, ca pedeapsă maximă, înaintea celei capitale! Bineînţeles, ruşinea l-a facut pe omul biblic alungat din rai. Ultimul gânditor ce a comentat serios ruşinea şi pudoarea, dogmatic, filosofic si antropologic a fost Kirkegaard la inceputul

secolului al XIX-lea. Ruşinea se extinde, desigur, asupra onoarei în sens larg; dezonoarea te ducea la harakiri, la sinucidere. Un proverb indian spune:

"Ce-i mai de jos se tem de sărăcie

Ce-i mijlocii de moarte

Dar pentru muritorii ce-i mai de sus teama suprema este ruşinea".

*

* *

"Să mori de ruşine!". Oare nu se murea realmente de ruşine: câte o fată dezonorată… câte un om ce s-a facut de râsul lumii, al celor la care ţinea…

... Ruşinea, graţia, gingăşia, mângâierea pură, privirea caldă, pudoarea, decenţa, tandreţea, bunul simţ, demnitatea ...

In cartea recordurilor, nu sute ci mii de oameni, de ambele sexe se fotografiaza goi pe strada.

La televizor văd filmat, după înregistrare ecografică, ejacularea penisului în vagin. Desigur, mass-media informează lumea despre această direcţie de cercetări ştiinţifice.

*

* *

Iulie 2008. Timişoara. La sediul Filarmonicii festivitate de inaugurare a unei noi edituri “Bastion ”, coordonata de Cornel Secu. Intre primele aparitii Gilda Vălcan: “Antichitatea in filozofia lui Nietzsche”. În introducere citesc: “… Omul Nietchze a devenit subiect de roman si chiar de film. O asemenea personalitate nu se lasa cuprinsa usor in limitele unei singure interpretari si poate devenii un subiect bogat si fecund pentru diverse categorii de ştiinţe. Filosoful Nietzsche a reusit sa îşi atinga cel putin unul din scopuri: acela de a deveni un personaj mitic intr-o epoca in care mitul şi-a pierdut puterea, un personaj asemanator inteleptilor din antichitate care, datorita caracterelor lor de exceptie au ramas in memoria secolelor.”

Filosofii de obicei fiinţeaza prin spusa lor si nu ca personaje. Nietzsche beneficiaza de faptul ca a trait in coada romantismului care cultiva tema apropierii dintre geniu si nebunie; în acelaşi secol al XIX-lea în care a vieţuit Holderlin si Eminescu. Se aşează oare Nietzsche printre personajele arhetipale ale Europei pe drumul deschis de Don Quijote ce era ancorat cu disperare in trecut, incheind aceasta epopee la capatul destinului istoric al acestui colt

de lume? Incheiere care, prin simetrie, se afirma ca un pariu pentru viitor!

(Cartea Gildei Valcan e surprinzator de clar sintetica, facand o demonstratie carteziana pe tema: Nietzsche, filosof ce se adapa la radaciunile filosofiei grecesti pentru a deschide o noua cale de filosofare traita si angajata, in numele viitorului, la sfarsitul modernitatii).

*

* *

În 1992, când am fost invitat de profesorul Christophor Mund, şeful clinicii psihiatrice din Heidelberg să ţin aici o prelegere de psihopatologie, am fost preluat în fiecare zi de un alt profesor.

Într-una, m-am plimbat cu Alfred Krausz – fenomenolog si continuator al lui Tellenbach – pe aleea filozofiilor, discutând ipoteza ce o lansasem “Psihopatologia antropologica” : cum ar putea fi comentată psihologia normală şi patologică a omului, dacă am extrage, printr-un experiment mental, tot ceea ce acesta are în el ca psihism animal. În alta zi profesorul I.Kick, dupa ce m-a condus la biserica din Spayer, m-a invitat la el acasă, arătându-mi locuinta lui Gadamer ce era peste drum de a sa.

Gadamer mai era activ . El a fost şi rămâne unul din preferaţii mei în gândirea sec.XX, mai ales după chinurile studierii lui Heidegger, pe care într-un fel îl preia şi îl dezvoltă. Pe lângă respectul cuvenit acordat tradiţiei şi pre-judecăţii, una din principalele sale idei, pe care am îmbrăţişat-o de cum am luat cunoştinţă de ea, a fost cea a "fuziunii orizonturilor de sens". Lumile istorice se succed şi fiecare din ele are o ierarhie coerentă de înţelesuri şi sensuri. Si la fel, lumi umane din locuri diferite se întâlnesc şi se intersectează. Inţelesurile uneia sunt traduse şi asimilate în cealaltă. Câte o limbă mare preia, în versiunea ei operele perene. Mă uit la barocul bavarez care adună la un loc toate elementele decorative prezente până la el şi totusi are originalitate şi frumuseţe. La sfârşitul secolului al XIX-lea cunoaşterea istorică a sporit iar multitudinea perspectivelor ameninţa cu relativismul şi scepticismul. Nietzsche şi apoi alţii propun ca soluţie un nou tip de om. Secolul al XX-lea s-a descurcat în felul lui, lăsându-ne o moştenire ce se cere asimilată. Vremea noastră, cea de la sfârşitul modernismului, realizează, vrem nu vrem, o fuziune a orizonturilor de sens a lumilor ce au fecundat-o. Această sinteză ce se petrece de la sine, oarecum impersonal – un alt tip de "se întâmplă, impersonal" decât cel înfierat prin Das Man-ul lui Heidegger – ne cuprinde pe noi toţi, cei contemporani, în actualele orizonturi de sens ale vremii

noastre. La care participăm, cei ajunşi la o anumită vârstă, cu lumile în care am trăit, le-am încorporat şi ni le putem aminti. Lumea de la noi de acum 30 de ani, de acum, 40, 50 ani!

Fuziunea orizonturilor de sens!

*

* *

Au trecut peste 50 ani de când în noiembrie 1956 URSS a intrat în Ungaria, moment pe care l-am trăit ca student la Timişoara. Intr-o noapte – locuiam în Cetate, peste drum de Spitalul Militar – m-a trezit huruitul tancurilor. Iar a doua zi am aflat ce se petrece. Pe atunci expansiunea lagărului comunist era la primul hotar. De aş povesti o dată amintirile din acea vreme, ieşirea în stradă a studenţilor, arestarea şi internarea la Becicherec, suspendarea cursurilor, desfiinţarea organizaţiei UTC studenţeşti şi reînfiinţarea ei, exmatriculările ulterioare….

Poveşti, din alt orizont de sens.

*

* *

În urmă cu 55 ani sloganul propagandistic la mitingurile de masă era : “Stalin şi poporul rus, libertate ne-au adus”! Apoi Hrusciov l-a criticat aspru pe Stalin şi a patronat invazia din Ungaria. Si apoi, în urmă cu 40 ani, în 1968, când îmi începeam cariera didactică în Clinica profesorului Eduard Pamfil şi-mi pregăteam susţinerea tezei de doctorat, Brejnev a supervizat intrarea în Cehoslovacia.

Alte orizonturi de sens.

*

* *

Prin anii 50 apăruse instituţia pionierilor după modelul sovietic. Copiii mai destoinici erau primiţi în organizaţie şi trebuiau să poarte, oriunde în afara casei, o cravată roşie. Partea penibilă era salutul. Când întâlneai pe stradă un confrate ridicai mâna deasupra capului şi spuneai “salut voios de pionier”. Ar merita să se facă un film-reconstituire cu astfel de copii ce merg la film, la cumpărături, la joacă, cine ştie pe unde şi încotro şi ridică mână peste cap debitând formula.

Cine poate resimţi însă ridicolul şi jena celor ce au trăit pe atunci!

*

* *

În centrul oraşului, a Lugojului, acolo unde e ceasul, era un megafon şi de dimineaţa până seara răsunau cântece, ştiri şi îndemnuri. Probabil că şi la Timişoara. Altă secvenţă pentru un film de Felini.

*

* *

Am ajuns să particip la un Congres psihiatric dincolo de cortina de fier, să întâlnesc deci specialişti din lumea capiutalistă, la 22 ani de la terminarea facultăţii, după imense eforturi şi nenumărate peripeţii. Cum pot înţelege aşa ceva şcolarii şi studenţii noştri de azi?

*

* *

Si totuşi, în toată vremea aceea, până în 1990 am fost informaţi destul de bine în specialitate. Cărţi şi reviste soseau, pe ici, pe colo, în ţară, în unele biblioteci şi la unele persoane. Intre

altele, în Timişoara, colegul meu Mircea Dehelean făcuse o reţea naţională de schimburi astfel că orice material ştiinţific psihiatric intra în ţară, era primit ca împrumut şi xerografiat de noi.

Nepoatele mele din clasele a doua şi a treia, toată ziua se joacă pe internet.

*

* *

Discuţie cu Dan Negrescu, latinistul nostru timişorean despre translaţia termenilor greceşti în latină: "ens" şi "res", pentru tot ceea ce derivă din "einoi"; pentru on, ontos, ousia, şamd. Pe Dan Negrescu l-am cunoscut în anii 80, când Noica şi-a dezlănţuit delirul cu tinerii de valoare. Pe mine m-a solicitat să-i caut în sud vestul ţării. Nu mai ştiu cine mi l-a recomandat. Oricum, l-a impresionat profund pe Noica – care privea cu condescendenţă cultura latină – prin patosul cu care o susţinea. Pe el l-a avut în vedere în discuţia de la comitetul de cultură relatată de Liiceanu în "Jurnalul de la Păltiniş", întâlnire mediată de Coriolan Babeţi. Căci era profesor la o şcoală modestă iar Noica pleda ca tinerii de valoare să fie susţinuţi în studii şi să nu piardă vremea inutil. Eram de faţă; şi bătrânul de pe munte a desfăşurat întradevăr o înaltă artă de seducţie. Apoi, având un interes comun pentru Pseudo Dionisie

Areopagitul, am împrumutat de la Mitropolie volumul respectiv din colecţia Migne. Iar Dan Negrescu a tradus “Ierarhiile cereşti”. Dar, din versiunea latină. Acum am în faţă romane, schiţe, traduceri şi un excelent eseu; “pledoarie pentru cerşit”. Care ar merita un mare, mare premiu. Doamna Negrescu îmi oferă o traducere: Cristian conte von Krockov: Germanii în secolul lor (1890-1990).

*

* *

Cartea lui Cristian conte von Krockov aminteşte că la 18 martie 1890 Bismark şi-a scris cererea de demisie iar tânărul împărat Vilhem al II-lea lansează lozinca :”Cu avânt înainte”. Citesc : “In secolul ce a trecut de la 1890 germanii au neliniştit şi au uimit Europa şi lumea, au şocat prin realizările lor, prin faptele şi nelegiurile lor, prin puterea de sacrificiu şi sacrificii, îngrozindu-le în cele din urmă... Si întotdeauna se părea că nu îşi pot justifica conştiinţa de sine decât prin dominaţie, că nu pot realiza unitatea decât prin reprezentarea inamicilor.”

Au avut şi germanii timpul lor istoric, vorba lui Hegel. Acum îl are desigur SUA, confruntată cu infiltrarea insidioasă şi subterană a islamului.

*

* *

Martie 2005, Munchen. Congresul anual AEP. In deschidere profesorul Hans Jurgen Moller, seful Clinicii din Munchen, cântă la orgă cu soţia. Muzica germană a crescut în timpul barocului şi s-a dezlănţuit în romantism. Azi nu mai putem concepe Europa şi lumea fără ea.

*

* *

În timpul vizitei la Alte Pinacotek se anunţa moartea Papei Ioan Paul al II-lea, papa turist ce a revigorat catolicismul. De mai multe zile lumea catolică aştepta în rugăciune. De fapt, aşteapta lumea întreagă. In asemenea momente, cu mijloacele mass media actuale, percepi că fenomenul religios rămâne – cel puţin cantitativ - larg înrădăcinat pe mapamond, cu tot ateismul ce de două veacuri a devenit oficial, cu toată Revoluţia Franceză, Revoluţia Rusă, cu tot nazismul şi libercugetătorii, socialiştii şi comuniştii. Catolicismul e şi azi puternic, sectele neo-protestante sunt deosebit de active, islamul se află în plin avânt, religia mozaică e nezdruncinată, nu ştim câţi budişti sunt pe lume şi câţi cei ce se

închină altor zei. In lumea noastră ortodoxă, în România, după 1990 bisericile cresc precum ciupercile după ploaie. Şi la fel închinăciunile, prezenţa preoţilor la mai toate manifestările. Aparent fenomenul e superficial, nu există decât rar credinţă adâncă, fervoare religioasă. Nu prea mai există sfinţi. Miturile religioase, luate ca atare, sunt aproape rizibile dacă nu închidem pe trei sferturi ochii conştiinţei critice de zi cu zi. Tematica religioasă nu se află în vârful piramidei preocupării oamenilor. Şi totuşi ce e oare mai în profunzime, în spatele indiferenţei religioase, a ateismului, a simplei superstiţii sau a simplelor manifestări ritualice de credinţă? Miile de ani de când omul e om, de când crede şi se închină la ceva transcendent se pot oare şterge în două sute de ani de ateism occidental?

În cartea sa despre alchimie, Jung consideră că Iisus e arhetipul ultim şi suprem. Ceea ce înseamnă însă a provincializa tema arhetipurilor la lumea europeană creştină. Şi apoi, însăşi tematica arhetipurilor e de pus în dezbatere. Poate că e vorba de ceva mai profund iar instanţă transcedental arhetipală în care a fiinţat şi s-a personificat vizarea transcendenţei se cere diferenţiată în straturi. Poate că Malraux nu avea de ce să afirme sentenţios că secolul al XXI-lea va fi religios sau nu va mai fi.

*

* *

Marx: religia e opiu pentru popor.

Nietzsche : creştinismul e platonism pentru popor.

*

* *

Acel Dumnezeu al oamenilor despre care unii spun că a murit, a fost un Dumnezeu care putea să moară, era disponibil pentru aceasta, încă din vremea în care ei, oamenii, nu îşi dădeau seama de această posibilitate.

*

* *

Nietzsche tună şi fulgeră nu doar împotriva creştinismului, religie de sclavi născută din resentiment, ci şi împotriva socialismului ateu, a preocupărilor materialiste şi a spiritului colectivist, de turmă pe care acesta îl cultivă. Nietzsche e profund individualist. Dezlănţuirea individului creator ar trebui să fie

esenţialul. Voinţa de putere a omului superior, solitar, nobil, om care însămânţează şi gestează, om ce instituie noul şi valorile. Cum comunică însă oare, aceşti oameni între ei? Sau rămân ei izolaţi, fiecare stăpân pe câte o turmă? Acestea ar fi desigur întrebările rele, legate de litera şi nu de spiritul operelor sale.Rămâne însă întrebarea : cum ar fi dacă individualismul lui Nietzsche s-ar întâlni cu cel anglo-saxon? Ne-am apropia, oare, de spiritul omului nou de peste ocean?

*

* *

Nietzsche pariază pe tânărul şi crudul zeu Dyonisos care-i spune : "Îl vreau pe om mai inteligent, mai rău şi mai frumos! Da, mai inteligent, mai rău şi mai frumos!" Oare de aceea s-au înmulţit în ultima vreme instituţiile de "beauty" în lumea mai avută, inclusiv pentru bărbaţi?

*

* *

Nietzsche, ca toţi adolescenţii din lume vrea sinceritate. Oamenii au fost, sunt şi vor rămâne inegali. De fapt şi diferenţa

între bogaţii şi săracii lumii se pare că nu s-a modificat, ca proporţie pe plan mondial, de pe vremea sa şi până în zilele noastre.

*

* *

Ce soluţie avem pentru confuziile şi contradicţiile lumii, pentru capcanele relativismului şi scepticismului? Tinereţea, viaţa, curajul, voinţa de putere, creativitatea. Nietzsche nu vrea să se piardă în dulcegăriile vinovăţiei, ale conştiinţei morale. Exista doar oameni buni, capabili, superiori şi oameni răi, simpli, sterili.

Totuşi aceşti oameni simpli au făcut textura mai întregii literaturi a romanului şi dramaturgiei europene, înainte şi după Cehov. Până şi Don Quijote era un om simplu, la fel ca Oblomov, ce a apărut în locul şi momentul potrivit şi a fost povestit cu nespusă măiestrie.

*

* *

Nietzsche face în mod repetat apel la "viaţă" ca la un concept ultim. Desigur termenul e folosit şi ulterior, de Dilthey, Husserl,

Wittgenstein, el având la Nietzsche un sens adânc, aşa cum comentează Heidegger. Totuşi, răzbate un iz biologizant căci prea des se vorbeşte de sănătate şi boală, tinereţe şi forţă, ca şi cum întreaga creativitate spirituală s-ar baza pe ceva trupesc. Parcă se simte ceva din atmosfera sec. XIX care l-a dat pe Darwin cu evoluţionismul său. Căci după om urmează supraomul.

*

* *

De ce oare se izbeşte azi lumea aşa de des de Nietzsche, ca pe vremuri de Marx şi de Freud?

*

* *

Contemporani ai lui Nietzsche (1844-1900) a cărui Zarathrusta apare în 1883, perioada cea mai activă fiind între 1882-1888:

- Wilhelm Dilthey (1833-1911): Introducere în ştiinţele spiritului 1983
- Gotlob Fregge (1848-1920): Scrierea conceptuală 1879, Fundamentele aritmeticii 1883

- Franz Brentano (1838-1917)
- William James (1842-1910)
- Ernst Mach (1838-1916)
- Charles Sanders Pierce (1839-1914)
- Feodor Dostoewski (1821-1881), Fraţii Karamazov 1880.

Volumul II din Capitalul lui Marx apare 1881.

*

* *

6 Iulie 2007, Cluj. Doina Cosman, profesoară la Clinica din Cluj, a organizat, cu priceperea-i dintotdeauna, un simpozion privitor la reabilitarea psiho-socială în psihiatrie. Participă doi aşi ai psihiatriei europene şi mondiale: Prof.Hans Jurgen Moller, directorul Clinicii din Munchen şi Prof. Sigfried Kasper, directorul Clinicii din Viena. După manifestare, plecăm, cu familiile, în excursie. Clujul tinereţii mele îmi apare acum, prima dată când fac un tur cu un ghid profesionist, un oraş european deosebit, cu o puternică universitate. Apoi Sibiul. Il vizităm noaptea cu un ghid de limbă germană informat la culme. Oraş săsesc, care nu excelează prin rafinament dar s-a păstrat cu o coherenţă impresionantă, la periferia germanităţii pe care indirect totuşi o

reprezintă. Pentru mine Sibiul este oraşul întâlnirilor de psihoterapie organizate de Stelian Bălănescu, oraşul întâlnirilor cu Noica. Am admirat tot timpul frumuseţea oraşului dar acest Sibiu bine adunat şi prosper, al unei istorii de centru meşteşugăresc şi comercial, nu l-am perceput până acum aşa. Ce ar fi să privesc oraşele din România ca un turist venit de departe?

*

* *

3 aprilie 2007. Am în faţă un poster după Christul lui Velasquez de la Prado ce mi l-am adus anul acesta din Madrid. Răstignit şi singur, pe fond negru, resemnat şi înţelegător, nici o crispare şi suferinţă ci doar înţelegere şi compătimire pentru muritori. Evident acest tablou a inspirat formidabilul Christ de la Glaskow a lui Dali, care zboară spre Dumnezeu, desprins de pământul pe care-l priveşte şi de care se îndepărtează vertiginos. Dali, profund credincios, trăieşte prima parte a vieţii în infern, pe pământul sexual, totul se vede clar în sălile de la Reina Sofia la Madrid, care seamănă cu sălile Bosco de la Prado. Dar cel de al doilea Dali e pătruns de christinitate cosmică, culminând cu cina cea de taină de la Washington. De fapt şi Velasquez trăieşte în două registre, între infernul palatului regal şi contemplarea lui

Dumnezeu. Pe Christ îl pictează pe fond negru şi nu ca renascentiştii italieni, înconjurat de peisaje şi de cer albastru. Si în fond e profund lumesc, bine construit anatomic, îngrijit, deloc slab, nu se vede pe corpul său nici o urmă de maltratare sau suferinţă, nu e ca alţii împuns cu suliţa, slab, jigărit de i se văd coastele sau infectat cu pământ şi sânge ca în filmul lui Gibson. Până şi cununa de spini e fără sânge, nimic din patetismul histrionic al celor ce se holbează la cer, din picturile şi litografiile lumii. Totuşi, parcă e prea viu, prea omenesc, prea netranscendent, prea carnal, deşi iluminat din sine însuşi ca oamenii lui Rembrandt. Dar trupul nu emite raze, ci doar capul, în locul cununii de spini, a broboanelor de sudoare şi a sângelui americanului. E un Christ omenesc. Marele risc al lui Dumnezeu de a se fi făcut om.

*

* *

"Suferinţa reprezintă superioritatea omului faţă de Dumnezeu. A fost necesară întruchiparea domnului pentru ca această suferinţă să nu devină revoltătoare". Simone Weil

*

* *

IV

Lumea de acum văzută din planor. Uneori din avion. Alteori din elicopter. Lume cu multiple orizonturi.

*

* *

Octombrie 2007. Viena, revăzută după 10 ani, Congres ENCP. Se ţine în clădirea şi sala Austria, alături de Complexul ONU lângă Dunăre, poate cel mai frumos complex din sticlă şi beton al Europei. Curăţenie impecabilă, strălucire, armonie. Viena de acum apare albă şi curată. Gazda Congresului e Siegfrid Casper, actualul şef al Catedrei din Viena, mare somitate în psihofarmacologie, mereu în fruntea societăţilor de profil şi prieten al României. L-am cunoscut la Bonn în 1992, pe atunci numit proaspăt profesor la Viena unde tronau psihopatologii. Căci Viena în care am poposit prima dată în 1983 la Congresul Mondial era patronată pe atunci de oameni ca Peter Berner – subţire, jovial şi amabil, mare nosolog şi psihopatolog, care mi-a făcut cunoştinţă apoi cu Eberhard Gabriel, îndesat şi cu papillion – decenii la rând secretar al secţiei de psihopatologie a Asociaţiei Mondiale – şi cu elevul său Michael Musaleck, cu o teză despre delirul dermatozic,

bonom şi cu mustăţi de oală, de mult timp şef al psihopatologiei în Asociaţia Europeană – AEP. Mai era la Viena şi Heinz Katshing, specialistul numărul unu în plan mondial în domeniul calităţii vieţii în psihiatrie; şi care, a condus mult timp Catedra vieneză înainte de Casper. (Iar acum după ce s-a pensionat s-a implicat în relansarea psihiatriei româneşti, sfătuindu-l pe Mugur Ciumăgeanu). Dar acea vreme a psihopatologiei şi psihiatriei antropologice a intrat în mignoranţă, cel puţin în Viena lui Freud şi a lui Frankl. Acum la ordinea zilei e psihofarmacologia şi, din nou, psihiatria biologică pe vremuri adulată aici.

*

* *

Psihiatrii vienezi m-au ajutat să organizez cele două Congrese europene de psihopatologie de la Timişoara din 1992 şi 1994. în fotografia ce am făcut-o cu ocazia primuia în primul rând stau cu mândrie Musolek şi Gabriel; iar în spatele lor toată floarea psihopatologiei europene.

*

* *

Aprobări ce au fost necesare pentru a participa la Congresul Mondial de Psihiatrie de la Viena din 1983 (demarate cu un an în urmă): - a Comitetului de Partid al Facultăţii, a Comitetului de Partid al Institutului de Medicină, al Centrului Universitar, al Comitetului de Partid al Unităţilor Sanitare, al Comitetului Judeţean de Partid (toate planificate de-a lungul săptămânilor şi dezbătute în şedinţe plenare); apoi : cerere la serviciul paşapoarte; urmează aprobarea de la Ministerul Sănătăţii, apoi cerere la Ministerul Invăţământului, care o trimite la tovarăşa Elena Ceauşescu. Răspuns : se respinge, deoarece manifestarea este în timpul anului universitar. Cu toate aceste răspunsuri, drum înapoi la Paşapoarte unde vechea cerere este ruptă; sunt învăţat să fac alta, de excursie 7 zile la Viena; Peste 3 zile e respinsă şi aceasta deoarece un coleg a sesizat "organele"că a-şi dori să rămân în străinătate. Un lucrător de la serviciul paşapoarte, care fusese tratat în Clinică intervine, garantează şi primesc paşaportul cu câteva ore înainte de plecarea trenului (nu se mai povestesc peripeţiile cu banii, cu valuta, cu drumul, cu şederea).

*

* *

Cu ocazia primului meu drum la Viena, pe parcursul întregii călătorii de la Timişoara până acolo nu am simţit nici o deosebire de ambianţă, ci doar de curăţenie şi standard.

*

* *

În 1988 Profesorul A Seva din Saragosa m-a invitat să scriu un capitol în "Tratatul European de Psihiatrie" care se voia o contrapondere a celui american. Era vorba despre factorii psihosociali în etiopatogenia schizofreniei. Odată scris, textul a trebuit semnat şi parafat, fiecare pagină, de Rectorul Universităţii noastre, pentru a certifica faptul că nu cuprinde secrete de stat. Plicul a făcut apoi cinci luni până la Saragosa. Ulterior Prof.Seva mi-a sugerat să trecem întâmplarea în cartea recordurilor.

*

* *

Psihofarmacologia a făcut progrese enorme în ultimele decenii. Oamenii cu probleme psihiatrice nu mai petrec aşa mult timp în spitale, sunt mai puţin "alienaţi", participă mai intens la viaţa socială, există o grijă crescândă faţă de calitatea vieţii lor.

Dar nu doar medicamentele sunt responsabile pentru aceasta ci şi mentalitatea democratică, respectul pentru viaţa şi intimitatea persoanei, spiritul liberalismului care se împotriveşte vieţii în turmă. Psihiatrii s-au numit în secolul al XIX-lea - dar şi mult timp după aceea - "alienişti", deoarece se ocupau de alienaţii mintali. Imi amintesc cum în perioada anilor 60 era la modă, în filozofie, tema alienării. O comentau existenţialiştii dar şi marxiştii, pornind de la alienarea omului – muncitor – în mărfuri, produse, obiecte, proprietăţi. Primii clamau autenticitatea trăirilor şi libertatea opţiunilor; ceilalţi, revoluţia socială, schimbarea structurilor profunde ale societăţii. Lucrurile au luat o altă întorsătură odată cu structuralismul anilor 70, tărâm pe care Marx şi Freud rămâneau puternici şi apropiaţi. S-au diluat şi acele vremi, psihiatrii nu au mai fost numiţi "alienişti", pacienţii psihici au cerut să fie etichetaţi nu ca bolnavi ci cu expresia de "consumatori ai serviciilor de sănătate mintală". Explozia psihofarmacologiei e contemporană cu această istorie. Acum, discuţia cea mai aprinsă e cum să nu faci rău când faci bine, care sunt efectele secundare nedorite ale acestor medicamente, cum să colaborezi înţelept cu ele.

*

* *

Psihofarmacologia s-a dezvoltat şi în România. Avem şi o societate ce a luat fiinţă după încercări succesive ale mai multor psihiatrii ca Dr. C. Gorgos, Dr. Nica Udangiu, apoi cu reuşită finală, a profesorilor M. Gheorghe, T.Udriştoiu, D.Marinescu şi alţii. Sunt mulţi membri, întruniri periodice, o Revistă, susţinere internaţională, precum şi din partea firmelor de medicamente. Un univers pe care în anii 60, 70 nu ni-l imaginam. Cum nu ne imaginăm nici ce rol mare va juca psihiatria biologică în general. Timpurile noi au scos la suprafaţă tot mai mult animalul din noi.

*

* *

Clinica Psihiatrică din Viena am mai vizitat-o în 1988, la invitaţia Prof. Peter Berner, la întoarcerea de la Simpozionul de Psihiatrie Danubiană ce se ţinuse la Bad Ischl, în această cochetă staţiune în care, într-un nu prea mare conac, a stat atâta vreme Sisi. Până în 1990, Simpozioanele Danubiene, organizate de Austria – sediul era la Linz iar animator Prof. Hoffman – erau singura legătură oficială constantă şi eficientă între estul şi vestul psihiatric al Europei. Participau în mod firesc Bulgaria, Jugoslavia, Ungaria, Cehoslovacia, URSS, Germania. Din 1986 am început sa particip

şi eu din partea României, odată cu Simpozionul de la Sombor în Iugoslavia, în urma invitaţiei lui Norman Sartorius. Din Germania lua parte constant Munchenul prin Prof. Hippius (la Sombor am călătorit împreună, printr-o Iugoslavie prosperă, înghesuiţi într-o maşinuţă, cu oprire la cetatea Novisadului şi interminabile discuţii despre prezentul de atunci al psihiatriei şi al lumii). Deci, lumea germanică barocă se întâlnea cu universul balcanic, în flanc cu colosul de la Moscova.

Azi, austriecii se lansează intens în piaţa bancară, petrolieră şi de infrastructură a comunicaţiilor nu doar în România ci în mai toate ţările din Europa centrală şi de sud est.

Destin istoric?

*

* *

La sfârşitul deceniului al optulea se evidenţia o diferenţă în comportamentul ţărilor din "blocul socialist". La Simpozionul Danubian de la Bad Ischl trebuia fixată locaţia următorului, din 1990. La rând era URSS. Academiceanul Morozov, prin vocea Profesorului Kovoleov – el nu vorbea oficial decât ruseşte – a oferit şansa ca viitorul Simpozion Danubian să se ţină la Talin în Estonia sau la Alma Ata în Kârghistan; căci doar făceau parte din

Uniune iar URSS era ţară riverană Dunării. Curatorium-ul nu a fost de acord. Impas. Atunci doamna Profesor Frater, din partea Ungariei, spontan a propus Budapesta, fără să se consulte cu "for-urile superioare". Ceea ce România, pe atunci, ar fi trebuit să o facă. Propunerea a fost acceptată imediat.

*

* *

Simpozionul Danubian de Psihiatrie ce l-am organizat în 1996 la Timişoara a avut cea mai mare participare internaţională de până la el şi de după el. Curios, au venit şi psihiatrii din Franţa şi Elveţia. Pentru prima dată, ca final culminant, am făcut o excursie cu vaporul pe Dunăre, la Cazane. Poate că simţeam că Simpozioanele acestea şi-au încheiat în mare destinul.

*

* *

19 Ianuarie 2008. Lectura din Herman Broch : "Creation litteraire et connaissance ", (Gallimard, 1966). Despre Hofmeinsthal:… "Sfârşitul de sec.XIX la Viena este un vid valoric

şi spiritual, oraşul se autotransformă într-un muzeu al muzicii, totul e teatral, exemplară e arhitectura…vidul imperial….“

Şi noi, românii, care priveam Viena ca focar esenţial de cultură, ca şcoală exemplară!

*

* *

Cioran, scriind eseul său despre Sisi, face trimitere explicită, aşa cum declară în interviuri, la descompunerea şi golul, plictisul, lipsa de vlagă spirituală ce se infiltrează la temelia Imperiului în agonie. Şi pe care o considera continuându-se în Europa secolului XX, fiind oricum evidentă pe vremea sa.

Noi azi, plesnim de optimism.

*

* *

17 Noiembrie 2007.Viena, Belvedere. Aleile ce duc de la Palat la pavilionul de jos sunt presărate cu sfinxe. De ce sfinxe şi nu sfincşi? Efeminare Imperială? Jos, în pavilion, o expoziţie temporară de pictură, o paralelă între Paris şi Viena la sfârşitul

secolului XIX. Desigur, influenţe reciproce. Dar evident Parisul e în faţă.

Nu bănuiau ei, vienezii şi parizienii pe atunci, ce secol nou îi pândeşte.

*

* *

Am crescut la Lugoj şi Timişoara, în mijlocul stilului arhitectural “secession”- “jugend stilul” germanilor - care mi s-a părut ceva firesc. De când cu ideea de a privi oraşele din România ca un excursionist, mi se pare interesant. Apoi la Timişoara, trecerea de la baroc la secession…

*

* *

La sfârşitul sec.XIX au fost sistematizate Parisul, Viena, Timişoara. A început şi structurarea Bucureştilor.

*

* *

Sentimentul de urât şi plictis interior ce l-am trăit toată copilăria la Lugoj, să fi fost expresia firii mele, a atmosferei din cursul anilor 40, 50; sau şi urma, moştenirea vidului şi destrămării ce ni l-a lăsat cadou, între alte bune şi rele, Imperiul acela…

*

* *

În deschiderea Conferinţei de psihofarmacologie de la Viena sunt amintite gloriile psihiatrice locale între care Sigmund Freud şi Vicktor Frankl. Abisurile şi înălţimile psihoterapiei sunt, iată, menţionate alături de psihofarmacologie.

*

* *

În 1996 am stat peste o săptămână la Viena cu grupul nostru de logoterapie. Doamna Wilhelmina Popa rezolvase o locaţie care nu era departe nici de Universitate nici de fosta locuinţă a lui Freud. Relaţia mea cu logoterapia am povestit-o des. Ea a început în 1964 prin traducerile lui Frankl ce le făcuse la Săvârşin Dan Arthur, a continuat în anii 70 prin legăturile cu Stelian Bălănescu din Sibiu înainte de plecarea sa în Germania, s-au reactivat în anii

80 când Cristian Furnică a început, studios şi îndrăzneţ să aplice metoda atât în Clinica Psihiatrică cât şi la Reşiţa. Imediat după 1990, d-na Wilhelmina Popa care practica logoterapia la Viena s-a gândit să sprijine România şi s-a reîntors la Timişoara, deschizând aici o şcoală cu sprijinul lui Tiberiu Mircea.

Şi aşa, a început periplul timişoreano-românesc al acestei forme de terapie ce sprijină omul trupesc şi sufletesc, pornind de la spirit şi conştiinţa morală.

*

* *

Oricine trece prin Viena, psihopaotlog sau nu, se gândeşte şi la Freud, acest sfinx, niciodată zâmbitor în vreo fotografie, a cărui umbră a planat asupra întregului secol XX. De ce nu ştia Freud să zâmbească, la fel ca sfinxul de la Ghizeh ?

*

* *

Viena îmi aminteşte că în cursul vieţii am asistat şi la mutaţia ce s-a petrecut cu psihanaliza. În anii 60, 70 ai secolului trecut psihanaliza era încă puternică, domina psihopatologia, psihiatria

clinică, psihoterapia şi o parte din ştiinţele umane, atât în Europa cât şi peste ocean. Psihopatologia clasică germană se sfârşea în universul său lingvistic, cea fenomenologică era restrânsă la câţiva iniţiaţi din Elveţia, Germania şi Franţa iar behaviorismul încerca să se afirme, cu succes discutabil, în psihologie, învăţământ şi psihoterapie. Revoluţia cognitivist raţionalistă, pe care după anii 80 am trăit-o în direct, a schimbat radical lucrurile. Dar nu numai ea, ci şi ofensiva diversităţii punctelor de vedere, susţinută de spiritul democraţiei critice, care ne vine de la greci, explodând odată cu anglo saxonii. Şi prin ei, dominând lumea noastră actuală.

Agresivitatea dezbaterii critice diversificate, dincolo de dogmatisme.

*

* *

Dincolo de ascensiunea neoraţionalismului cognitivist, deriva actuală a psihanalizei e argumentată şi printr-o serie de evenimente exterioare, cum ar fi schimbarea stilului de viaţă, diferit la începutul sec. XXI faţă de cel al Vienei imperiale: mişcarea feministă, revoluţia socială, reconturarea familiei, mobilitatea şi diversitatea vieţii de zi cu zi. Se uită însă că esenţa doctrinei lui Freud se referă la omul interior, la introjectarea imagourilor

parentale care devin purtători ai civilizaţiei în însăşi casa sufletului personal.

*

* *

Limbajul teoriei lui Freud a rămas la sfârşitul sec.XX la fel de fantastic şi straniu ca la începutul său. Totuşi lumea nu a putut fi convinsă că în locul pe care Freud a pus degetul nu se află nimic. Şi de aceea spectrul său a plutit deasupra întregului veac.

*

* *

Freud a dezvoltat psihanaliza la Viena, apoi a extins-o la Budapesta, şi a încercat să îl asimileze pe Jung din Zurich. Abisurile stranii ale sufletului omenesc au fost răscolite la începuturile sec.XX în centrul acestui continent european, departe de peninsule şi ape. Doar apoi, după ce Freud s-a refugiat la Londra în vremea naziştilor, psihanaliza explodează în lumea anglo-saxonă. Jung privea însă nu doar în adâncimi ci şi în înnalturi spirituale. La fel ca mai târziu Frankl. În centrul continentului s-a săpat acel puţ adânc în care se reflectă stelele.

*

* *

Psihanaliza nu a putut fi niciodată definită şi nici măcar circumscrisă sau înţeleasă prin formule scurte şi concise. Totuşi, e periculos să se vorbească despre ea fără o localizare tematică. Ce ar fi dacă s-ar medita asupra formulei: "Conform psihanalizei fiecare om poartă cu sine, în sine, de mic copil, propria-i familie şi raportarea sa faţă de aceasta". Faptul că în cadrul acestor raportări e vorba de eros şi complexe, de sexualitate şi conflicte intrapsihice, faptul cum se realizează introjecţia şi reprezentarea inconştientă, fantasmatică a imagourilor parentale, cât sunt acestea de represiv punitive şi care sunt libertătile egoului, toate acestea ar fi teme derivate. Esenţial este faptul că subiectul ajunge să-l aibă pe "celălalt", pe "ceilalţi" în el însuşi, că este un "unu multiplu".

*

* *

A. Langle, urmaşul lui Frankl, dezvoltând analiza existenţială relativ recent, a fost atent la posibilitatea evaluării "cantitative" atât a suferinţei cât şi a rezultatelor terapiei. Când l-am făcut Doctor Honoris Causa a Universităţii de Medicină din Timişoara, în

scalele de evaluare erau deja puse la punct. Astfel încât Casele de Asigurări să poată fi avizate.

În zilele noastre, pentru a supravieţui, spiritualitatea se cuantifică.

Hegel ar fi zis: trecerea calităţii în cantitate.

*

* *

Despre Freud s-a spus că a văzut în copil un mic monstru pervers. El susţinea însă că în mod normal complexul Oedip e depăşit, rezultând un om adult echilibrat.

Oare dacă Freud s-ar uita azi în jur, câţi copii – mari monştri perverşi – nu ar găsi printre adulţii?

*

* *

Discuţie la gura sobei : Karl Popper se întâlneşte cu Konrad Lorenz, amândoi au peste 80 ani şi îşi amintesc cun au fost colegi de liceu la Viena. Fiecare din ei a fost fascinat de teoria evoluţiei. Popper, ajuns în Marea Britanie şi devenit Sir, s-a preocupat în

primul rând de evoluţia teoriilor ştiinţifice. Lorentz, în Germania, de evoluţia speciilor, cu contribuţii esenţiale la fundarea etologiei, pentru care a primit premiul Nobel. După ce veacuri şi milenii omul s-a străduit să semene su zeii, în sec.XX el descoperă cât de mult seamănă cu animalul. Toţi puii de animale au un bagaj genetic care-i ajută ca imediat după naştere să fie foarte sensibili la modelul comportamental al părinţilor ce se află în apropierea lor şi să se impregneze imediat de acest comportament. La fel se întâmplă şi la oameni. Copilul îi zâmbeşte mamei care la rândul ei îi zâmbeşte şi-i cântă cântece de leagăn, impregnându-l de umanitate. Etologia lui Lorentz, în prezent esenţială în înţelegerea psihologiei şi psihopatologiei umane, îşi are pe unul din părinţi, aici, la Viena.

*

* *

Toată psihanaliza lui Freud nu trimite prin nici un rând la specificitatea funcţionării creerului uman, la psihologia şi psihopatologia ce se bazează pe biologie. Nimic care să se articuleze cu psihiatria biologică. Unul din marile revirimente ale psihanalizei s-a realizat însă prin teoria ataşamentului a lui Bowlby, care pleacă explicit de la etologie, de la felul în care

sugarul se impregnează cu figura umană de ataşament, la fel ca puiul tuturor animalelor. Deci, de la psihologia animală. Era însă întâi necesar ca Freud să ajungă în Marea Britanie, ca psihanaliştii britanici să rafineze teoria, cu accent pe funcţiile eului, ale sinelui, ca etologia lui Lorentz şi Timbergen să se impună, ca conceptul de sine – "self" – să fie acceptat ca o realitate ce e prezentă şi în biologie, la animale, în funcţionalitatea creierului – pentru a putea să se impună teoria ataşamentului a lui Bowlby şi să se dezlănţuie apoi toate cascadele de interpretări etologico-antropologice în psihopatologie.

Privit din secolul XXI, secolul XX apare ca un puzzle de evenimente ştiinţifice care, nu se ştie cum, până la urmă se leagă totuşi în ceva coherent.

*

* *

Omul psihanalizei este cel ce rezultă din cura analitică, din asociaţiile libere şi destăinuirile mai mult sau mai puţin explicite ale celui analizat, în cadrul relaţiei speciale ce se instituie între el şi analistul hermeneut. Este un "om vorbit", povestit, interpretat şi trăit în reciprocitate. Dacă ne gândim bine, el face parte din lumea a treia a lui Popper. Nu e un om în carne şi oase, e o existenţă

secundă, e o istorie ce poate fi atribuită cuiva ce există real. Real, în sensul unui anumit tip de realitate. Căci lumea a treia a lui Popper se consideră şi ea reală.

*

* *

Jaspers, care a criticat psihanaliza prin faptul ca prin metodologia sa s-ar putea explica orice, a pus mare accent pe biografie şi autobiografie, pledând la maximum pe unicitatea persoanei umane individuale. Persoană care reuneştecele trei lumi ale lui Popper.

*

* *

Imperiul a avut două secole pline de istorie, cel al luminilor şi cel al evoluţiei. La cumpăna dintre ele a avut şansa să-şi împlinească aspiraţiile, plasându-l în frunte pe nefericitul împărat funcţionar Iosif al II-lea. Specificul roman al Imperiului, bazat pe o excelentă administraţie, şi-a secretat şi şi-a devorat personajul. Nimic şi nimeni nu a mai putut egala în final excelenţa administrativă a Austro Ungariei, clădită iniţial cu devoţiunea nemărginită a cehilor.

*

* *

Din documentaţia pentru cartea “Patologia obsesivă”: Iosif al II-lea era prin fire un om conştiincios şi muncitor. Nu-i plăcea dansul, muzica, arta şi literatura. A pus capăt pensiei plătite lui Mozart pe motiv că nu a contribuit cu nimic folositor la binele imperiului. Principala sa preocupare a fost întărirea şi dezvoltarea administraţiei. Cei mai importanţi soldaţi folosiţi de el au fost funcţionarii de stat. Le cerea funcţionarilor un program de muncă foarte încărcat, pretinzând să se dedice cu întrega inteligenţă, voinţă şi putere treburilor de servici. Iosif însuşi petrecea săptămâni la rând pentru a-şi supraveghea personal funcţionarii. Obişnuia să participe la şedinţe şi îşi lua notiţe. Apărea pe neaşteptate în Imperiu cerând documentele şi îi destituia pe cei ce nu munceau destul. În zece ani de domnie a dat 17000 decrete şi 6000 de legi noi, ceea ce înseamnă câte două legi noi pe zi. În 1784 a creat un nou post de comisar districtual care, între altele, trebuia să urmărească: – dacă sunt numerotate casele, - dacă oamenii sunt harnici sau leneşi şi de ce; - dacă pe domenii există clowni şi saltimbaci; - dacă vânzarea anticoncepţionalelor este interzisă ş.a.m.d. Cea mai surprinzătoare a fost încercarea lui Iosif de a

interzice utilizarea coşciugelor ca fiind inutile, în 1784, în locul lor urmând ca morţii să fie înmormântaţi în saci. Dar a trebuit să renunţe la idee în urma protestelor populaţiei.

*

* *

A reuşit oare Viena să însămânţeze cât de cât ideile tradiţiei europene în estul continentului, la fel ca britanicii peste mări?

*

* *

3 Ianuriae 2005. A. Janik, S. Tolmin - "Viena lui Wittgenstein". Atmosfera e desigur bine redată, cultura încă există, deasemenea bogăţie, nu explodase hiperspecializarea, funcţiona în continuare specia umană a intelectualilor care indiferent în ce excelau, filosofie, muzică, literatură sau gazetărie, formau o breaslă, cunoscându-se şî influenţându-se subtil. Această atmosferă foarte probabil l-a influenţat pe Wittgenstein. Nu e exclus ca în stranietatea sa, să fi aspirat la o etică superioară, care în secolul XX

nu putea însemna decât mister şi nu se putea exprima decât prin tăcere. Oricum, transcendenţa l-a fascinat constant.

*

* *

Wittgenstein, acest vienez reinstalat în Marea Britanie, la fel ca Freud şi Popper dar cu alte argumente, rămâne semnificativ în lumea gândirii şi pentru că a redactat Cercetările Filosofice după Tractatus Logico Filozoficum. Pentru raţiune e evident că aşa trebuia să se întâmple. Dar era nevoie de un exemplu.

*

* *

E interesant cum în lumea gândirii germanice empirismul după mai multe tatonări, prinde cheag la Viena. Scoala empirismului logic a dat desigur o nouă perspectivă, în sens transcedental, aceste idei sceptice îmbrăţişată de anglo-saxoni. Chiar dacă până în final şi Carnap a ajuns peste ocean.

*

* *

Empirismul actual, pe care-l resimt prin toţi porii ca afirmându-se în lumea aceasta a descătuşării liberei iniţiative, mi se pare puţin diferit de cel clasic, al filozofiei anglo-saxone. Acesta, se referea la experienţa mai mult sau mai puţin ştiinţifică care îţi confirmă o ipoteză sau îţi dă o anumită certitudine privitor la un fapt, delimitează fapte, te sprijină să colecţionezi şi să aşezi în lumea logosului "fapte". Dar mai e apoi şi înţelesul german al "experienţei" ca trăire personală, ca "erlebnis". Prin întâmplările trăite omul câştigă "experienţă de viaţă", se îmbogăţeşte sufleteşte şi îmbogăţeşte lumea sa umană. Mi se pare că în ultimul timp e stimulată o fuziune între aceste două înţelesuri, în cadrul unui larg pariu pe o inducţie empirico-existenţială.

"Scrieţi băieţi, scrieţi!"

*

* *

Scepticismul, care a dat naştere empirismului şi îl sprijină, are şi el dogmatismul său, de vreme ce susţine sus şi tare că nu e posibil nici un criteriu.

*

* *

La Viena, la Kunstmuseum, admir întotdeauna una din minunile artei europene, sala Breugel. E unul din cazurile exemplare în care arta ni se înfăţişează nu doar ca o creaţie a geniului, ci ca dezvăluind o cosmicitate, o lume. Nu eşti în faţa unor picturi, ci a unui univers, ce te uimeşte. Drumul Damascului urcă de la o mare îndepărtată, printre munţi ameţitori, spre alte mări înalte, înconjurate de munţi semeţi; şi undeva, printre oştenii încrâncenaţi cu ascensiunea asta montană, mundană, aproape nebăgat în seamă, zace cineva căzut la pământ, trăznit de vocea lui Dumnezeu: Saule, Saule, de ce mă prigoneşti!

Iar printre dealuri ce urcă domol spre orizonturi nesfârşite, oamenii se îndeletnicesc cu de toate, se întâlnesc, sporovăiesc, se tocmesc, se ceartă… lateral, neremarcat sau uitat de toţi, urcă şi Iisus cu crucea sa, sub cerul învolburat; doar într-un colţ, fără a sări în ochi, se frământă Maria şi ai ei.

Întâmplarea lui Iisus este una banală, a vieţii de zi cu zi. Ca suferinţa.

*

* *

V

Ca un extraterestru rătăcit printr-o lume stranie.

*
* *

Noiembrie 2007, Budapesta. Congres de demenţe vasculare, dar şi despre demenţa Altzheimer. Demenţele s-au înmulţit simţitor în ultimul timp pe plan mondial, devenind o problemă de sănătate publică, probabil datorită creşterii mediei de vârstă a populaţiei şi grijii pentru a le depista, după ce s-au descoperit tratamente care le încetinesc evoluţia. De mult, prin anii 70, Profesorul Constantin Bălăceanu Stolnici ne povestea la Timişoara, întors din SUA: „Acolo toată lumea munceşte pe rupte şi adună bani pentru ca la bătrâneţe să facă înconjurul lumii şi tocmai atunci îi loveşte Altzheimerul! ” Oamenii trăiesc mai mult acum; iar la a lor vârstă a treia e mai bine să se plimbe prin lume şi să lase în pace tinerii cutezători, puternici, asertivi, inventivi, mai nonşalanţi cu problemele morale şi cu grija pentru trecut.

Cei şapte înţelepţi ai Greciei au fost şi rămân buni pentru Grecia acelor timpuri. A acelor timpuri...

*

* *

Budapesta actuală e strălucitoare. Îţi ia ochii, te farmecă. Dacă vii de pe alt continent, din Japonia, din SUA, din Africa îţi trebuiesc doar trei zile aici şi pleci cu continentul european în buzunar.

*

* *

Am fost pentru prima dată la Budapesta în 1964 văzând un oraş mohorât şi cenuşiu, urme de gloanţe peste tot, parcă era după un război. Atunci mi-am dat seama de amploarea confruntărilor din 1956 pe care le ştiam atât din sursele noastre oficiale, cât şi de la BBC, din zvonuri şi foarte puţine mărturii directe. Noi, studenţii timişoreni am avut reacţia noastră. Unele cunoştinţe nu s-au mai întors, pornind-o spre occident. Momentul acela a fost oricum istoric. În acea vreme se petrecea şi criza Suezului, defecţiunea Americii din conflict datorită strategiei electorale. Pe atunci a început o nouă eră, iar eu intram în profesie, într-o lume umană ciudată, într-o viaţă stranie, pe care am trăit-o cu peripeţii pe care pe atunci nu mi le puteam imagina.

Peripeţiile mele, peripeţiile ţării, peripeţiile istoriei, peripeţiile orizonturilor de sens.

*

* *

Budapesta a fost cea de-a doua capitală a Imperiului. La o socoteală simplă, cea mai mare parte a componentelor acestui Imperiu aşa cum se configura el la începutul primului război mondial, au ajuns, la capătul celui de-al doilea în lagărul socialist.

După aproape un veac şi după experienţa comunistă se mai fac oare simţite urmele vulturului bicefalic?

*

* *

Budapesta a avut un mare Institut de Neurologie şi Psihiatrie, a doua clădire ca dimensiune după Parlament, situat pe deal în Buda. Am fost aici odată cu ocazia unei reuniuni a Societăţii Kleist-Wernike-Leonhard pe care o conducea Profesorul Bekman din Wurtzburg. Societatea susţinea bazele neurobiologice ale psihiatriei dar şi varietatea tablourilor psihopatologice, mai ales a celor cu evoluţie ciclică. Pe lângă oscilaţiile între manie şi depresie

Leonhard descria stări dominate de anxietate sau extaz, de inhibiţie şi nelinişte, de iritabilitate, sau confuzie. Cu timpul activitatea societăţii s-a stins sub tăvălugul nivelator al sistemelor internaţionale de clasificare, mai ales a celui american DSM-IV. Dar cât timp se va putea ignora nuanţarea, într-o lume a diversităţii?

*

* *

28 Iunie 2008. Miercurea Ciuc. Reuniune psihiatrică româno-maghiară, organizată de sufletul mare şi generos a lui Berţi Veress. Aflăm că Institutul de Neurologie şi Psihiatrie din Budapesta s-a desfiinţat din raţiuni financiare, de rentabilitate.

*

* *

La Muzeul de Istorie din Budapesta o piatră atestă prezenţa evreilor în Buda pe la 1305. Dacă au fostaicea înseamnă că aveau de ce să fie.

În Budapesta există un ghid şi un tur al oraşului special pentru monumentele şi mărturiile vieţii evreieşti, care nu se

desfăşoară desigur sâmbăta. Muzeele evreieşti din Roma şi din Frankfurt sunt şi ele impresionante.

Şi la Bucureşti există, de mult timp, un teatru evreiesc.

*

* *

Muzeele din Budapesta sunt plasate în clădiri special construite în acest scop, în manieră imperială strălucitoare, la fel cum e la Viena şi nu e la Bucureşti. La Muzeul de Istorie se vede stabilitatea şi mărimea statului maghiar ce se menţine şi după căderea Rusiei Kiev-liene, a regatului Lituaniei şi a Poloniei; deceniile în care domneşte familia d'Anjou; apoi cea în care regii au fost cei din familia de Luxemburg; integrare europeană aproape perfectă în epocă. Statul e de la început multinaţional, iar oraşele sunt organizate predominent de germani (când te gândeşti că românii numesc oraşul printr-un cuvânt derivat de la maghiarul varoş). Muzeul de Artă are de toate, din toate epocile, din mai toate ţările Europei, mai puţin capodopere. Muzeul de Etnografie găzduieşte şi o expoziţie de instrumente muzicale din întreaga lume, replică a celui puţin prea rafinat din Viena.

În clădirea aceasta imperială, somptuoasă şi strălucitoare are loc în ziua în care-o vizitez, un spectacol de muzică şi dans al unor

africani din Gahna, ce se uită în jur uluiţi. Câte nu vor povesti ei acasă despre această Europă pe care au vizitat-o, aici, la Budapesta.

*

* *

În Budapesta se vând şi acum în consignaţii cuşme ale armatei roşii cu toate însemnele militare. În urmă cu câţiva ani acestea se vindeau şi pe podul Elisabeta, alături de decoraţii sovietice. Totul se petrece cu o anumită satisfacţie sadică.

*

* *

Revoluţia ungară cu desfăşurarea sa sângeroasă a fost un eveniment remarcabil al istoriei secolului XX pe care l-am urmărit relativ în direct, la fel ca şi criza Cubei, plecarea americanilor din Vietnam, şi mai ales invazia Cehoslovaciei. Schimbările semnificative în istorie se derulează însă încet, aşa cum a fost pentru lagărul socialist acel deceniu al optulea care a culminat cu anul 1989. Destrămarea sistemului politic centralizat, socialisto-comunisto-totalitar s-a petrecut şi din motive tehnico-economice.

Îmi amintesc de anii 50, în care, Hrusciov vizita America propunând o „bătălie cu unt", o întrecere între cele două sisteme economico-politice. Poate era naiv, poate era demagog, poate era beat, poate credea cu adevărat. În anii 80 însă, de la numărul de calculatoare la producţia şi venitul pe cap de locuitor diferenţa între SUA şi URSS creştea aşa de vertiginos, încât nu mai era altă soluţie pentru Gorbaciov. Care, deci, şi-a asumat riscul şi rolul. Cei care în 1990 ne simţeam eliberaţi, nu ştiam prea clar cum se vor desfăşura lucrurile în continuare.

Acum, după aproape 20 ani, singurul lucru care e evident e că, complexitatea lumii e mult mai mare decât credeam pe atunci.

*

* *

Toţi care au petrecut destul timp din viaţa noastră înainte de 1990 ştim câte ceva despre munca voluntară: toamna, elevii şi studenţii plecau, după începerea şcolii, împreună cu cadrele lor didactice, la muncile agricole. Prin 1957 am fost deja, cu colegii de la medicină, la astfel de munci pe lângă Deta (pe drum ni s-a şi înecat un coleg ce făcea baie). Şi de atunci, decenii la rând, fenomenul se repeta. Parteneri la culesul porumbului au ajuns de la un moment dat soldaţii. Nu am putut să înţeleg niciodată logica de

a avea pe deoparte un orar şcolar, pe de altă parte de a nu-l respecta în mod oficial, prin plecarea haotică a tinerilor la aceste munci. Productivitate reală nu avea cum să fie. Ştim că în URSS, după desfinţarea oficială a Gulagului stalinist, era o criză a forţei de muncă ce trebuia compensată. Însă ideea muncii patriotice era mai veche, ea data de pe vremea lui Lenin, cu miză ideologică, pe patosul şi romantismul revoluţionar.

Pe vremea aceea a începuturilor de la noi, în anii 50, 60, la capitalişti era şi se amplifica şomajul.

Pe ce o fi mizat Hruşciov?

*

* *

În 1990 la Val D'Aosta era o întâlnire psihiatrică pe tema est-vest, stimulantă din perspectivă politică aşa cum se gândeau lucrurile pe atunci. Dar nimeni nu s-a gândit la acea psihopatologie de din afara clinicilor pe care am trăit-o noi aici: anxietatea de aşteptare a celor ce urmau să fie ridicaţi de securitate, suspiciunea reciprocă, impostura mediocrităţilor intelectuale care prin funcţie îţi anulau fiinţa, frustările, limitarea speranţei, deprimarea de la începutul anilor 80 când nimeni nu-şi mai închipuia dacă va fi şi cum va fi schimbarea; şi multe, multe altele.

*

* *

În anii 60, Prof. Eduard Pamfil ne povestea despre cărţile lui Orwel: „Ferma animalelor”, „1984”. Multe le recunoşteam privind în jur, dar ne gândeam pe atunci: vom ajunge oare noi în îndepărtatul an 1984, să vedem cum e acea suspiciune generalizată şi acel control asupra intimităţii ultime a persoanei din timpul războiului lumilor pe care acest scriitor englez ni-l descrie ca viitor pentru lumea sa?

*

* *

Am trăit în direct, răscolit de variate vise, toată această istorie a României care a început în anii 40, s-a desfăşurat în cumpliţii ani 50, a mijit o urmă de speranţă în anii 60, ne-a permis unele lucruri în anii 70, ne-a angrenat în maimuţăreli şi disperare în anii 80, ca să se trezească şi apoi şi să se zbuciume în felul în care a făcut-o în anii 90. În toate aceste vremi ştiam, mai mult sau mai puţin, ce se întâmpla în jur şi în lume. Privind retrospectiv, nu a fost chiar la fel în toate ţările lagărului. În Ungaria, vorbirea publică era mai

slobodă, la fel ca mica iniţiativă. Cei mai ortodocşi marxişti păreau a fi cei din RDG. Dar am ştiut mereu şi ştim şi azi despre alte totalitarisme ale veacului, nu toate sub patronajul ideilor lui Lenin, cum erau cele din America Latină şi Africa. De asemenea cunoşteam istoria Europei cu fascismul său, cu Italia, Germania, Spania, Portugalia. Am prins vremea lui Togliatti şi Thorez, apoi a lui Berlinguer şi Carillo când se discuta serios despre un comunism european, posibil parlamentar, oricum diferit de comunismul sovietic şi asiatic. Recent, tot văd reluându-se pe canalul TV Discovery documentare şi reconstituiri din Chile, cu Allende şi Pinochet; dar îmi amintesc de acele evenimente şi aşa cum erau ele relatate atunci când s-au petrecut; iar apoi din memoriile lui Kissinger. De aceea, când aud sporovăindu-se simplist şi nediferenţiat despre totalitarisme, mă întreb: de ce; şi de către cine?

*

* *

Cartea lui Hannei Arendt privitoare la „Originile Totalitarismului” e interesantă, dar lasă multe lucruri deschise. Deşi indică pertinent rolul jucat de ascensiunea „maselor” în

apariţia fenomenului nu clarifică suficient cum şi de ce au apărut aceste mase. (Nu o face nici Ortega y Gasset care se mărgineşte să constate fenomenologic). De asemenea rămâne întrebarea: ce rol a avut antisemitismul în apariţia generică a totalitarismelor şi nu doar în cel german. Cel puţin în bolşevismul lui Lenin ideologia puterii, a dictaturii, e argumentată prin lupta de clasă. Discuţia privitoare la rolul imperialismului ce derivă din capitalism e luminatoare – deşi, ciudat, nu-l citează pe Lenin - dar nu face legătura între acesta şi concentrarea autoritară a puterii politice. Poate că, pe când scria lucrarea (spre 1950), nu era încă comentat suficient rolul mass mediei în modelarea societăţii, rolul aspectelor tehnice ale circulaţiei bunurilor, valorilor şi informaţiei în structurarea noii societăţi la capătul modernităţii. Şi poate, autoarea nu avea în faţă destule forme variate de totalitarism, aşa cum le ştim noi azi că s-au afirmat în lume.

*

* *

14 Iunie 2007. Lenin „Imperialismul, stadiul cel mai avansat al capitalismului”. (Recitesc această carte ce am parcurs-o prima dată la începutul anilor 60, când îmi făceam stagiul militar. A fost

greu s-o regăsesc. Noroc cu prietenii într-ale politologiei, cu Gabi Colţescu în primul rând, care reuşeşte să-mi supervizeze lecturile). Carte publicată în 1914. Citând literatura, mai ales engleză şi austriacă, Lenin constată cum în 30 ani, între 1876 şi 1906, capitalismul se schimbă şi devine monopolist, bancar, financiar, bazat pe export de capital, apare o aristocraţie muncitorească, un aflux de mână de lucru ieftină din colonii, pieţe de desfacere în teritorii de peste mări care dau de lucru celor de acasă. Poate toate acestea erau bine cunoscute în mediile vremii şi Lenin nu face decât să le dea o formă rusească. Ceea ce mi se pare de reţinut e că tot ce comentează el e valabil şi azi. În plus, în zilele noastre avem posibilitatea de a comunica electronic, şi cunoaştem eşecul rusesc al comunismului lui Lenin. Şi, desigur, faptul că azi subtilităţile limbajului economic al imperialismului financiar sunt pe măsura veacului ce a trecut de atuncea.

*

* *

Totalitarismele şi dictaturile secolului XX, din emisfera vestică, oricât de diferite ar fi fost unele de altele, au apărut doar în ţări catolice şi ortodoxe. Germania ar părea a fi excepţia dar şi

acolo mişcarea lui Hitler a debutat în Munchen-ul catolic. Oare protestantismul a blocat apetitul spre dictatură sau a fost adoptat de acele popoare care nu aveau totalitarismul în arhe-ul lor?

*

* *

Totalitarismele secolului XX au preferat oralitatea în comunicarea publică, contactul direct al conducătorilor cu masele. Lenin, deşi a scris multe articole de ziar, a influenţat prin discursurile sale. Pe vremea lui, la Moscova s-a şi deschis o şcoală de artă oratorică. Hitler impresiona la radio, dar mai ales la marile întruniri. Şi lui Musolini îi plăceau discursurile ce le ţinea de la balconul Palatului Veneţia. Ce să mai vorbim de Ceauşescu şi mai ales de Castro. Stalin vorbea mai puţin căci era înconjurat de o aureolă supranaturală; iar imaginea sa era prezentă peste tot, pe străzi, în instituţii şi birouri, vehiculată mereu, prin tablouri şi statui, ca ochiul atoatevăzător a lui Dumnezeu.

Să fie toate aceste arhaisme un semn de insuficientă adaptare la stilul discursiv mai indirect pe care l-a introdus scrisul, mai apoi tiparul? Când citeşti o aserţiune, întâi reflectezi, apoi elaborezi, cu grijă, un răspuns. Discursul argumentat, argumentarea discursului şi chiar a dialogului, se pregăteşte în reflexia solitudinii pe care o

impune arta scrisului. Această tehnică a logosului desfăşurat s-a structurat deja odată cu arta discursului greco-roman, ce e sintetizată în operele lui Quintillian. Urmează apoi Universităţile Europei – cu Sorbona ca centru al disputelor dialectice – apariţia ulterioară a cărţilor tipărite şi a gazetelor, a dialogului scris, pe care Europa îl poartă de pe la 1600. Această arhitectonie a tehnologiei logosului nu poate fi eludată fără risc. Fără riscul unei dezbateri antice care să aibe cheag: Cheag în Istorie.

*

* *

Participarea nemijlocită la un discurs te poate fascina, oricum tinde să te dizolve într-o „masă" de oameni, aşa cum formula Le Bon. La fel se întâmplă şi în cazul impactului cu afişul mobilizator, pe care am avut măreaţa bucurie de a-l percepe în toată copilăria mea. La un moment dat la Lugoj – poate numai în Banat – străzile erau pline de pancarde imemnse cu imaginea caricaturizată a lui Tito ce ţinea în mână o bardă însângerată din care curgeau picături de sânge în formă de dolari şi pe care scria „Jos cu Tito trădătorul, care şi-a vândut poporul". Ce e drept, în perspectivă vizuală era cultivată, cât de cât, şi luarea de poziţie: peste tot era plin de „gazete de perete". Spaţiul uman se contura topologic, prin contact,

departe de varianta „punctelor de vedere” şi de cea a spaţiului omogen, euclidian. Când prin anii 67, 68 îmi redactam teza de doctorat privitoare la „psihopatologia spaţiului trăit”am aflat de aceste descoperiri ale lui Piaget în domeniul psihologiei developmentale ale percepţiei spaţiului. Şi de atunci nu mai îmi ies din minte.

*

* *

Eu nu cunosc studii comparative care să analizeze în paralel totalitarismele secolului XX şi perioada iluministă a absolutismului luminat. Poate nici nu are rost o astfel de paralelă. Absolutismul s-a dezvoltat într-o lume în care ierarhia socială era acceptată şi nu erau mase umane care să-şi dorească o participare cât mai directă la putere. Mai era acceptată, ca de la sine înţeleasă, transcendenţa divină a regelui. Dar toate totalitarismele, inclusiv cele proletare au tins constant să refacă o ierarhie socială, a nomenclaturii, în jurul conducătorului. Iar acesta, să se încarce de o aureolă transcendentă.

*

* *

Kafka e invocat de obicei ca un simbol al vieţii din Imperiu în care individul e prins într-o maşinărie infernală, impersonală. Aşa e în „Procesul”, în „Castelul”. Această aparatură administrativă, supraindividuală, îl trimite pe fiecare cetăţean spre a se topi în „impersonalul Se”, în das Man-ul lui Heidegger. Totuşi, parcă la Budapesta nu se simte această anxietate stranie a anihilării persoanei. Lumea este – şi pare a fi fost şi pe vremea Imperiului – mai tonică, viguroasă, deslănţuită, cu calităţi vizibile şi picante. Fără a se pierde în cenuşiu şi penumbre, aici soluţia negativă e mai tranşanta: sinuciderea.

*

* *

16 Iulie 2007. La întâlnirea româno-maghiară de la Miercurea Ciuc sunt prezentate comunicări care indică scăderea ratei sinuciderilor în Ungaria. Se ştie că această ţară avea cea mai mare frecvenţă a sinuciderilor pe cap de locuitor, dacă nu din lume, sigur din Europa. Să fie la mijloc antidepresivele? Să fie noul stil de viaţă al vremurilor actuale, mai nonşalant, cinic şi optimist?

*

* *

10 Noiembrie 2007. Budapesta, Hotel Novotel Atrium. Recitesc – a câta oară? – „Fenomenologia Spiritului” a lui Hegel, pentru sesiunea comemorativă ce va avea loc la Timişoara cu ocazia aniversării a 200 de ani de la apariţia acestei cărţi. M-am gândit să propun trei interpretări: 1) Fenomenologia Spiritului ca dezvoltare a temei „unu multiplu” din dialogul Parmenide a lui Platon, singurul text filosofic pe care Hegel îl citează; 2) ca şi carte exemplară - prin aglomerarea de termeni şi concepte - pentru încheierea „metafizicii occidentale”; 3) ca analiză a Dasein-ului ce-şi pune problema fiinţei, a fiinţei absolute, pe care Hegel o va analiza în marea Logică.

Îmi dau seama că, involuntar, evit ceea ce a făcut tot timpul savoarea opusului, încercarea de întemeiere filosofică a istoriei, a istorismului, înainte de ducerea până la capăt a marii liturghii a spiritului. Să fie o revoltă împotriva tinereţii mele?

*

* *

Hegel, recitit acum, dă un sentiment de baroc şi apare ca firesc încadrabil în acea apertură epistemică în care se plasează şi evoluţionismul lui Darwin şi istorismul. În ceea ce-l priveşte,

Hegel încheie calm şi jubilând, pentru el istoria s-a încheiat, Spiritul s-a întors la el acasă; doar regele Prusiei ar mai trebui să dea o constituţie ţării sale. Pentru Popper, Hegel e un duşman al societăţii deschise, alături de Platon şi Marx, unul care alimentează mizeriile istorismului. Oricât de mult fierbe în text teza, antiteza şi sinteza, la suprafaţă opera sa filosofică pare a se încheia rotund, parmenidean, într-un sistem foarte bine organizat. Sistem care, răsturnat într-o cameră obscură, s-a putut transforma în altul, din care a fost derivată o utopie a istorismului, în numele căreia s-ar putea sacrifica orice. Oricum, se pare că în zilele noastre utopiile şi-au încheiat cariera. Vom trăi deci, într-o lume fără acel exerciţiu al imaginarului, speculaţiei şi patosului uman vizând societatea omenească, care s-a desfăşurat între Platon şi Marx.

*

* *

Prin anii 60, Hegel era la noi, în România, cel mai tradus şi comentat filozof clasic, aproape opere complete. În schimb atenţia şi consideraţia pe care i-o acordau filosofii occidentali era minoră, oricum mult sub nivelul lui Kant. Marx în schimb a ajuns în acea vreme să intereseze pe mulţi gânditori din Europa, alături de Freud şi Nitzsche, în strania combinaţie dintre speculaţie şi praxis, ce se

realizase pe atunci în cadrul unei noi fuziuni a orizonturilor de sens.

*

* *

Noica, care subliniind mereu ce mult îi datorează lui Hegel, reţinea ca ax al filosofiei acestuia un aspect metodologic pe care-l rezuma în sintagma: „rezultatul cu drum cu tot”. Şi pe care îl exemplifica, ciudat dar poate semnificativ, prin cazul tancului care preia drumul cu şenilele sale.

*

* *

Doi contemporani şi duşmani ai lui Hegel, cu bătaie îndelungată: Kierkegaard, care i-a inspirat pe existenţialişti; dar care nu mai e actual, căci prea se gândea la vinovăţie, ruşine, pudoare; şi Schopenhauer, cu estetismul său şi preocuparea faţă de voinţă, care l-a inspirat pe Nietzsche, gânditor mereu tânăr,mereu adolescent şi rebel, ce încă se află printre noi.

*

* *

7 Decembrie 2007. comemorare Noica, ciudat, la scurt timp după Hegel. La 20 de ani după moartea sa, interesul pentru Noica e mic şi la Timişoara şi în ţară. Pentru şedinţa de la Academie pe care am pregătit-o împreună cu Ilona Bârzescu, am redactat un material: „Noica, ca personaj şi gânditor esoteric”. Mă aplec asupra finalului „Ontologiei” unde, în mod misterios, autorul face trimitere la tema unu multiplu, cu referire la creştinătate. În mod repetat l-am văzut frământat de ideea că Dumnezeu şi-a sacrificat unicul fiu. Ceea ce resimţea ca un mister filosofic, probabil onto-teologic. De aceea şi susţinea că de la acest nivel gândul nu mai poate progresa decât prin analogie. E posibil să fi fost preocupat de problema diferenţei dintre fiinţă şi fiinţare, pusă de Heidegger, care ulterior a fost asemuită cu tema „distanţei” dintre creatură şi creator din teologie. Noica însă nu o aborda direct, căci nu suporta acele depărtări ameţitoare ale fiinţei ce nu mai poate fi numită. După cum nici ideea de „aproape” – de „aproapele nostru” – nu-i era pe plac, susţinând-o pe cea de „depărtişor”. Mai este ceva în Ontologia sa ce mi-a rămas nelămurit: care e statutul ontologic al „lucrului”, de la care pleacă toate peripeţiile naşterii şi structurării fiinţei. Prima parte se intitulează : „fiinţa în cele ce sînt”; şi de abia

ultima : „fiinţa în ea însăşi”. Nici în discuţii directe, nici ulterior nu m-am lămurit. Dar pentru moment trăirea e alta. Au trecut 20 de ani de când s-a înmormântat la Păltiniş, 30 de când l-am cunoscut. Acum 20 de ani lucrurile mi se păreau terminate, nu se întrevedea nici un orizont. Noica, aşa cum s-a spus, a avut o existenţă ce s-a încheiat rotund. În izolarea internaţională a ţării noastre el s-a izolat în plus, adâncindu-se în filosofia clasică şi urcând la Păltiniş, împlinind un destin ce nu ar fi fost posibil altundeva. Susţinea mereu: am oscilat toată viaţa între Hegel şi Kant, la care adăuga apoi şi pe Aristotel şi mai ales pe Platon. Deci, se mişcase în interiorul metafizicii occidentale despre care se spune că s-a încheiat în secolul XIX. Nimic despre fenomenologia husserliană şi existenţialism, pozitivism logic şi epistemologie, filosofie a ştiinţei şi a limbajului, hermeneutică, şcoala din Frankfurt sau cea din Erlangen. Nici Nietzsche nu intra în graţiile sale. Deşi cunoştea bine ce s-a întâmplat în drumul postclasic al gândului. Când l-am cunoscut în 1977 discuţia a fost despre Ricoeur „Conflict des interpretations”. După 1990 viaţa sa ar fi fost nu doar un calvar ci lipsită de sens, în mijlocul luptelor politico-verbale de la începutul acelor ani. Aşa, a rămas sus pe munte, la Schit şi în amintiri. Frumoasele amintiri de când cobora la Gura Râului, sau la Relu Cioran acasă în Sibiu, poveştile cu Dumitru Dragomir, acest ardelean plin de umor, funcţionarul filosof; echipa „şcoli”,

pelerinajele, eforturile lui Hangioca de a-i sustrage manuscrise, toleranţa faţă de tineri, umorul şi ironia subtilă, plăcerea de a face focul în sobă, plimbările, pasiunea ardentă şi nestăvilită pentru cultură, respectul pentru adâncimile spiritualităţii româneşti, câte o dedicaţie, cum ar fi cea de pe „Devenirea întru fiinţă”.

*

* *

2 Aprilie 2007. Alexis de Tocqueville, „Vechiul regim şi revoluţia”. Revoluţia franceză e pregătită de mersul societăţii. Un rol important îl joacă centralizarea ce s-a dezvoltat în Franţa. Paradoxal, înainte de revoluţie, economia şi bunăstarea nu scade. Parisul e tot mai mare şi plin de muncitori. Franţa se ocupă în acea vreme mult de comunicare, de drumuri, de administraţie. Creşte controlul centralizat asupra individului. Din toată Europa francezii aveau cele mai puţine motive de nemulţumire socială. Toate structurile profunde ale vechiului regim se păstrează şi după Revoluţie.

Cartea lui Tocqueville apare ca una aproape marxistă, avant la lettre. Rezultă – cum va susţine mai târziu Marx – că schimbările sociale „progresiste” au a se produce doar în ţările cele

mai avansate. Ideea lui Lenin cum că lanţul – sistemului capitalist – se poate şi trebuie să se rupă unde este mai slab, aşa cum era în Rusia, s-a dovedit foarte problematică în istorie.Din punct de vedere logic el ridica de la început semne de întrebare. O ţară nedezvoltată trebuie să parcurgă întâi tot drumul până la nivelul celor din frunte – adică broasca ţestoasă să-l întreacă pe Achile – şi abia apoi să dezvolte ceva nou. Dar pentru aceasta i-ar trebui experienţă şi idei pe care, în fuga respectivă, nu are de unde să le ia. Exproprierea fabricilor şi caselor nu a produs prin ea însăşi noi fabrici şi noi case. (Aşa de exemplu în România toate spitalele de psihiatrie au ajuns să funcţioneze în clădiri ce aveau iniţial altă destinaţie, castele, cazărmi, cămine, etc; şi acum, în secolul XXI, nu avem nici o clădire construită cu această destinaţie în ultima jumătate de veac). Dictatura, cea a proletariatului în cazul de faţă, s-ar fi putut justifica până la un punct, doar ca un ferment de accelerare a unor tipuri de construcţie socială, ştiut fiind că o conducere autoritară e mai eficientă pentru efectuări ţintite, dar nu pentru producerea de idei. Nu ajunge să ai ceea ce au ceilalţi, să le deţii prin orice mijloc, chiar prin violenţă sau furt; trebuie să fi capabil să produci tu însuţi ceva nou şi trainic. Şi mai ales, să produci idei. Aceste axiome ale bunului simţ nu au putut opri pentru mult timp forţele deslănţuite la începutul secolului XX. Deşi, dacă ne amintim că acest veac a trăit şi el sub semnul

imperiilor, a imperialismelor de toate felurile, analiza şi comentariul nu mai poate fi aşa de liniar.

*

* *

Unul din capitolele Statului Partidului Comunist Român se referea la centralismul democratic precizând: „organele de partid se aleg de jos în sus, deciziile se iau şi se execută de sus în jos”. Era una din întrebările obligatorii la şedinţele de primire în partid a unui nou candidat.

*

* *

La unul din mitingurile de la Havana la care se adunase cam un milion de oameni, Castro clama, pe la începutul carierei sale: „Noi nu avem nevoie de principiile democraţiei occidentale, care e reprezentativă, noi avem o democraţie directă în care cetăţenii participă nemijlocit la putere, ca pe vremea Greciei antice”.

*

* *

În lumea nouă ce a apărut după revoluţia lui Lenin, războiul nu se mai termina. Exista un duşman de clasă şi o luptă de clasă. Ori, pentru că era război, luptătorii cauzei trebuiau să fie tot timpul vigilenţi, atenţi la orice mişcare a duşmanului, care nu şti cum şi în cine se ascunde.

*

* *

În copilărie unul dintre primele filme sovietice pe care l-am văzut la Lugoj se numea „Carnetul de partid”. Într-o familie soţia unui medic îşi dă seama că acesta nu este loial Partidului – sau că îşi pierde carnetul, nu mai îmi aduc aminte exact – şi îl denunţă. După care se ţine o şedinţă de partid cu critică şi autocritică. Până la urmă cel ce a greşit este treptat adus pe calea cea bună.

În facultate am avut un asistent despre care toată lumea ştia că şi-a denunţat părinţii pentru că ascultau la radio Europa Liberă.

Pentru generaţia mai tânără, denunţul, demascarea, critica, autocritica, reeducarea prin munca alături de cel ce produce ceva cu mâna, sunt relativ cunoscute din experienţa chineză, percepută ceva mai recent. Aici însă, pe pământ românesc, mai vieţuiesc încă oameni care au trăit această experienţă în direct.

*

* *

Stalin a lansat teza că, cu cât societatea se apropie de comunism, cu atât lupta de clasă se ascuţeşte.

*

* *

Faptul că drumul spre comunism e o continuă luptă, leninismul îl argumentează, prin intermediul lui Marx, din Hegel. Opoziţia şi lupta contrariilor e resortul intern al progresului, al devenirii. Hegel a preluat tema contrariilor, a luptei şi unităţii acestora de la Heraclit. „Nimic din ceea ce spune Heraclit nu e străin gândului meu”, scria el în Prelegeri de istorie a filozofiei. Nietzsche îl interpretează pe Heraclit ca indicând poziţia omului superior, care ajunge la calm, la serenitate dar şi la acţiune creatoare după bunu-i plac, deasupra şi alimentat de contrarii. Heidegger, mai aşezat filosofic decât ceilalţi, îl laudă pe Heraclit pentru sinteza ce acesta o sesizează în unu-multiplu, „hen panta”. Nu mai e război, omul superior s-a aşezat pe gând şi meditaţie,

ajungând ca un simplu ţăran din Suabia; el lasă să se dezvolte adevărul, starea de neuitare „A-letheia”.

*

* *

Panopticum-ul lui Bentham, conceput în secolul XVIII şi comentat de Foucault în „A supraveghea şi a pedepsi”: dispozitiv prin care te afli tot timpul în lumina publică, sub control, privit şi supravegheat, evaluat de cineva care e „cu ochii pe tine”. Simbol al modernităţii europene pe cale de afirmare.

*

* *

Foucault demonstrează destul de argumentat cum la cumpăna dintre secolele XVIII – XIX Europa trece spre o societate disciplinară în care se impune o supraveghere generală a tuturor, cetăţeni ai statului. Aparent, această supraveghere se instituie explicit în anumite sectoare sociale precum: azilul psihiatric, penitenciarul, casa de corecţie; dar, de fapt, el funcţionează şi în şcoli, clinici, cămine, armată, loc de muncă productiv. Omul, cetăţeanul, ajunge să fie tot timpul „examinat”, nu doar la şcoală şi

în spital, ci şi pentru orice promovare. Poliţia centrală are ca obiectiv pe lângă urmărirea criminalilor şi tot ce se petrece în oraş, supraveghere urbană, controlul economic. Ancheta, iniţiată pe vremuri de Inchiziţie, se dezvoltă tot mai mult. „Dosarele de caz" nu sunt prezente doar în cazuistica justiţiei şi în psihiatrie, ci şi în cea a siguranţei statului. Pentru a ajunge ulterior, în secolul XX, să umple beciul serviciilor secrete şi a celor de cadre, a „serviciilor de personal" de la locurile de muncă. Iar în ţările totalitare, la orice instituţie.

Fenomenul de supraveghere şi control generalizat pe care-l analizează Foucault se petrece la capătul iluminismului, a domniei despoţilor luminaţi, la începutul afirmării statelor naţionale, mult înainte de unirea Ţărilor Valahe.

*

* *

Sentimentul de a fi tot timpul supravegheat şi controlat în tot ceea ce faci şi mai ales în intimitate, e un simptom major în schizofrenie. Pacientul are mereu impresia că e privit şi urmărit, direct sau prin mijloace tehnice speciale. Unele persoane apropiate par a fi substituite pentru ca supraveghetorul să fie mereu aproape.

Pacientul se simte supervizat prin ocheane şi telescoape,fotografiat şi filmat prin camere de luat vederi, parcă i se înregistrează convorbirile telefonice, prin casă sunt microfoane, i se umblă prin dulapuri şi sertare. Iar în final, i se cunosc şi i se fură gândurile, i se impun de la distanţă sentimente, atitudini şi acţiuni.

Tehnica în slujba psihopatologiei!

*

* *

.... Scandal al interceptării telefoanelor în România, dezbătut în mas media ... Frământări privitoare la interceptarea convorbirilor telefonice în SUA, aprobate de preşedintele Bush, pentru asigurarea securităţii SUA. SUA îşi apără dreptul de a reţine şi interoga persoane la închisorile sale din afara ţării, din Cuba, în maniera în care crede de cuviinţă, indiferent de protestul europenilor... În Europa se aprobă înregistrarea convorbirilor pe telefoane mobile, informaţia depozitându-se un timp, pentru a folosi la nevoie.

*

* *

Se relatează că Foucault a exclamat odată în public că ar fi de dorit o abordare şi o luptă şi împotriva Gulag-ului occidental.

Totalitarismul – ducerea la limită a spiritului ce stă la baza statului modern?

*

* *

În filmele americane vedem cu toţii cum poliţia sau cei implicaţi într-o anchetă obţin rapid informaţii despre oricine, pe calculator, din diverse bănci de date. Teribilă tehnologie au americanii. Când o să ajungă şi România la aşa ceva?

*

* *

Încrederea are un dublu înţeles: în ceea ce este şi se întâmplă şi încrederea în oameni. Poţi să fi neîncrezător privitor la faptul că ceva e real sau nu, dacă un semn îţi indică corect drumul, dacă ceea ce aştepţi se va petrece aşa cum e firesc. Axiomele vieţii de zi cu zi despre care vorbeau Moore şi Wittgenstein, se pot destabiliza, năruindu-te în nesiguranţă, în anxietate. Aceasta e partea sceptică a poveştii, cea cu îndoiala generalizată. Cealaltă faţă a lucrurilor te

face să-ţi pierzi încrederea în oameni. Pe cine mă pot baza? În cine pot avea încredere? Cui să-i spun secretul meu? Au cei din jur intenţii binevoitoare? Prolegomene pentru paranoia.

*

* *

Omeneşte există desigur grade şi diferenţe între îngrijorare, anxietate, frică, teroare, disperare.

Anxietatea, alături de miile sale de cauze pe care omul le poate descifra, e invocată de Heidegger şi ca o trăire bazală, plasată în centru fiinţării, fundamentală pentru Dasein-ul ce conştientizează că e o fiinţă muritoare; şi care astfel, revenindu-şi din adâncurile angoasei, are şansa să intre pe făgaşul autenticităţii. Dar generaţia mea a trăit şi o altfel de anxietate, una difuză, legată de posibilitatea unei catastrofe nucleare. Apoi, îmi amintesc anxietatea latentă ce am resimţit-o tot cursul facultăţii, deoarece nu declarasem că tatăl meu a făcut pe vremuri politică, putând fi oricând descoperit şi exmatriculat. În perioada liceului, în anii 50, acasă ştiam cu toţii că tatăl era pe listele de ridicări pentru canal. Avea pregătit un traseu de fugă noaptea, când se făceau ridicările, printr-un geam, pe un acoperiş cu ieşire pe o stradă lăturalnică. Era şi un rucsac pregătit, cu alimente şi câteva lucruri de primă

trebuinţă; precum şi o destinaţie de adăpostire. De cum venea seara la orice bătaie în geam răspundeau doar bunicile. A scăpat de canal prin bunăvoinţa unor evrei pe care îi ajutase pe vremuri. Venea cineva şi-i şoptea: „domnule avocat, lipsiţi de acasă câteva zile”. Ceea ce şi făcea având cunoştinţe la care să se aciuieze. Veneau cei ce ridicau oameni şi răscoleau toată casa. Apoi, linişte relativă până la următorul transport. Adică ce linişte, căci mai erau şi percheziţiile domiciliare...

*

* *

1 Noiembrie 2007. Palatul din Buda găzduieşte acum Muzeul Naţional unde găseşti picturi de pe întreg teritoriul Regatului Maghiar din toate timpurile istorice ale Europei moderne, până azi. Frumoase, ilustrative pentru stilurile succesive ale manifestărilor plastice de pe continent. Dar şi aici, fără capodopere. Clădirea e impunătoare ceea ce am remarcat deja prin anii 90 când, cu ocazia unui congres ENCP am fost aici la un banchet fastuos. (Era şi meritul lui Radu Vraşti, pe atunci director la Jebel şi în foarte bune relaţii cu Profesorul Gaszner, patronul congresului; Radu excelentul cercetător, generosul prieten).

*

* *

Totul se leagă la Budapesta în bună ordine şi armonie, fluviul, podurile, străzile drepte din Pesta, catedrala gotică a lui Stefan din Buda, lângă care se află muzeul maghiar al vinului, insula Margareta cu sportivii ei, băile termale, muzeele bine gospodărite, cofetăriile, muzica de toate felurile, mâncarea minunată, nu numai papricaş şi gulaş ... totul, ca să te simţi bine şi satisfăcut, ca să mai revii cu plăcere, aici în centrul Europei. Este un loc ideal pentru congrese şi pentru vacanţe. Singurul lucru pe care nu-l găsesc, e un dram de mister, o unduire de stradă Mântuleasa, o umbră de Golem praghez.

*

* *

VI

25 Septembrie 2008. Sosesc la Praga cu ocazia celui de-al XIV-lea Congres Mondial de Psihiatrie.

Acelaşi burg minunat care în ultimele decenii a devenit un simbol al turismului european, al acestei Europe ce ajunge tot mai mult un sit istoric. Cu decenii în urmă, de câte ori veneam la Praga căutam cu nespusă curiozitate noi şi noi unghere de minuni şi de mister. Acum, integrare în destinul Europei. Praga este evident un muzeu viu, locuit şi angrenat în contemporaneitate, plin de turişti şi de un specific spirit al locului. Oricum, pe vremuri erau şi zei ai râurilor, zâne ale poenilor. Turismul e în sine un lucru obositor, treci prin diverse locuri fiecare cu varietatea şi istoria sa, prin muzee cu mii de piese toate având câte o determinaţie şi o valoare, treci prin varii epoci de istorie, te confrunţi cu peisaje, oameni şi tradiţii nenumărate. Şi încă repede, nu încet şi pe îndelete ca în vremea călătoriilor romantice, când se vizitau ruinele. Apoi mai sunt şi magazinele. De aceea turismul pretinde o nonşalanţă degajată, altceva decât călătoria de studii, care nu e destinată maselor. Şi altceva decât plimbările sau pelegrinările unui solitar, pe care le descrie J.J. Rousseau.

*

* *

Prima dată am fost la Praga cu un autocar ce oprea în fiecare seară în altă localitate, unde beam o altfel de bere, când amară, când înflorată la gust. Pe drum am văzut nenumărate castele, într-un loc un aranjament uimitor de păpuşi, la Kutna Hora o capelă decorată cu oase şi cranii de după holeră, peisajul era ondulat cu pajişti şi păduri de brad, cu nenumărate lacuri, mâncarea tradiţională de Crăciun fiind aicea peştele. Şi în sfârşit am ajuns în aurita şi misterioasa Praga. A doua oară, venind împreună , direct cu trenul, farmecul apropierii nu a mai fost acelaşi. Acum, încărcat de ani, sosesc cu avionul.

Mi-a povestit odată în Grecia un canadian cum a făcut pe când era tânăr, cu un grup, turul Europei în şapte zile.

*

* *

În prima seară a Congresului, după deschidere, luăm masa cu Eliot Sorel la Hotelul ..... E prezent Dan Prelipceanu actualul patron al psihiatriei româneşti, Bogdana Tudorache, sufletul etern

viu al sănătăţii mentale din România, admirabila Doina Cosman, gazdă a personalităţilor europene şi mondiale, familia Paziuc din Câmpulung Moldovenesc şi alţii. Se pune la cale Conferinţa Internaţională de psihiatrie socială din Iulie 2009 la Gura Humorului, încoronare a eforturilor făcute de Paziuc în această direcţie. Eliot, cu permanenta-i generozitate, nu scapă un prilej de a susţine psihiatria românească în plan internaţional.

La o masă alăturată stă fostul preşedinte Lopez Ibor cu Moussai, personalităţi împreună cu care am trăit o serie de peripeţii psihiatrice în urmă cu 12 ani la Congresul Mondial de la Madrid. Ciudat sau nu, ereditatea psihiatrică se afirmă nu doar în România ci şi în lume. Familia Ibor e la a treia generaţie de psihiatriei cu prestigiu internaţional. Îmi amintesc că în 1968 la Madrid s-a mai ţinut un Congres Mondial organizat de Lopez Ibor bunicul; iar profesorul Pamfil s-a străduit din răsputeri să ajungă acolo. Nu a fost să fie.

*

* *

Cădere în istorie (1): Cehii au suportat jugul austriac nu doar cu stoicism ci cu un fel de pasiune. În Imperiu, pe vremea lui Iosif al II-lea, la prim rang nu erau înfocaţii luptători maghiari ci

perseverenţii funcţionari cehi ce formau noua armată administrativă. La decizia împăratului de a decreta germana ca limbă oficială în Imperiu, ungurii din Debrezin au reacţionat cu adoptarea latinei ca limbă de uz în justiţie şi şcoală. Cehii s-au complăcut cu Praga în ipostaza de perlă a Coroanei şi Boemia plină de castele ale potentaţilor. Oare nu fusese aici capitala habsburgică a Imperiului înaintea Vienei! Impresia e că după revolta husită spiritul de luptă s-a stins. În 1848 în Cehia nu pare să fi fost mişcări de amploarea celor din Ungaria şi Transilvania. Napoleon cu războaiele lui ignoră Praga şi înainte şi după Austerlitz. Căci ea nu ducea nici unde, pe când Varşovia era în drum spre Moscova. Cehoslovacia interbelică, cuminte şi muncitoare, s-a impus prin performanţele sale tehnice. Pe lângă „afacerea Skoda" din istorie, mai îmi amintesc din copilărie de pantofii Bata şi creioanele Kohinor, pe care le văd şi acum în magazine. Parcă totul e aşezat într-o lentă curgere.

*

* *

La primul meu drum în Praga în 1964 am făcut şi vizite psihiatrice. Aveau pe atuncea, în afara Clinicii, un departamnet de

alcoolism, ceea ce noi nu aveam; iar soţii Knobloh făceau psihoterapie de cuplu şi familie în policlinică (au emigrat apoi în Canada). În acea vreme încercam şi noi diverse forme de psihoterapie la Săvârşin. Un tânăr psihiatru m-a condus cu o maşină neagră la un spital din afara oraşului, construit între cele două războaie. Spitalul nostru din Bucureşti a fost finalizat de Obregia la începutul veacului trecut. Apoi, nu s-a mai conceput şi realizat nici unul în România. Mi s-au arătat atelierele de ergoterapie şi terapie ocupaţională, aşa cum am realizat şi noi în anii 70 la Jebel şi Gătaia. Dar care acum nu mai funcţionează decât simbolic. Am revăzut acest spital după 30 ani, în 1994 când s-a desfăşurat aici Simpozionul Danubian. Organizarea a fost slabă, ceea ce a ridicat mari semne de întrebare privitor la capacitatea noastră de a desfăşura la Timişoara următorul Simpozion cel din 1996.

Sper că austriecii şi danubienii nu au regretat apoi că au venit şi în România, în Banat.

*

* *

Praga e renumită prin minunatul ei baroc pe care nu te mai saturi să-l admiri. Nu e unul supraîncărcat ca cel din unele biserici bavareze şi e bine integrat în armonia acestui oraş aflat în

apropierea lumii protestante. De o bună bucată de vreme Praga aceasta muzeală leagă vizitarea bisericilor baroce de concerte, îmbinând cele două arte ma-tematice. Muzică de cea mai bună calitate răsună zilnic aici, în zeci de toposuri sacre. Cel de-al treilea oraş al imperiului şi-a proiectat şi construit şi el, în epoca de glorie a Austro-Ungariei, clădiri strălucitoare, la fel ca muzeele din Viena şi Budapesta, evitând însă impostura neogoticului. Două se impun emblematic: Muzeul Naţional ce străjuieşte piaţa Venceslas şi Filarmonica, ce are în faţă statuia lui Smetana. Pasiunea cehă pentru muzică te vrăjeşte, te farmecă, deşi marii săi compozitori au înclinat urechea mai cu osândire spre Wagner. Totuşi, Mozart a preferat şi el Praga Budapestei.

*

* *

Vizitez la Praga un muzeu al muzicii. Dar care nu se vrea universal ca cel din Budapesta ci doar ceh. E plasat în fosta biserică a unei mănăstiri. Muzică şi iar muzică, în acest fost Imperiu centro-est european.

*

* *

Cădere în istori (2): Praga e un mare oraş ce s-a născut din cine ştie ce duh slav, în afara limenului roman, altfel deci decât Parisul, Barcelona, Toledo, Segovia, Roma, Frankfurt-ul, Heidelberg-ul, Viena sau Budapesta. Aici a bântuit Golemul. Şi Kafka. Evreii au fost peste tot unde au fost regi, împăraţi, oraşe importante sau comerţ înfloritor, dar nici unde cimititrul lor nu e aşa de amplu şi suprapus ca aici, spre atracţia şi minunarea turiştilor. Aici, în mijlocul acestei urbe care a absorbit din Renaştere vâna cabalistică. Nu e în toposul acesta mundan prea mult patos sau zbucium major, patetism teatral ori euforie; şi nici melancolie adâncă. Dar e un loc ce l-a atras pe Faust şi Paracelsus. Un loc în care Mozart nu putea compune şi prezenta decât Don Giovani.

*

* *

Actualul Congres Mondial de la Praga se ţine sub deviza: „Ştiinţe şi umanism: Pentru o Psihiatrie centrată pe Persoană". E ideea lui Juan Mezzich actualul preşedinte, care a lansat-o la Congresul de la Cairo şi a reuşit acum să o impună. Mi se pare ciudat că a reuşit dar mă bucur foarte mult. Ciudat, deoarece lucrurile păreau a merge în altă direcţie. Cu câţiva ani în urmă am

participat la un Congres al Asociaţiei Americane de Psihiatrie (APA) care avea ca deviză „creierul şi mintea sa”. Ei bine, persoana este altceva decât creierul, atât prin istoria tulbure a conceptului cât şi prin lărgimea semnificaţiei sale. Odată cu acest slogan, îşi fac din nou auzită vocea psihopatologii, umaniştii, filozofii. Sesiunile acestora sunt consistente aici la Praga. Poate că acest mers al lucrurilor era previzibil la o privire atentă. Nu de mult Asociaţia Mondială de Psihiatrie – WPA - a înfiinţat o nouă secţie de „Umanism şi Psihiatrie”. În ultimii ani s-au înmulţit catedrele de „filozofie şi psihiatrie” după exemplul dat de Marea Britanie. Oxford University Press a instituit o colecţie specială de cărţi pe tema: filozofie şi psihiatrie, colecţie ce e în plin avânt. Până şi în SUA apare cu succes o revistă: Filozofie, psihologie, psihiatrie. Preocupările faţă de etică sunt şi ele într-o continuă creştere.

Poate că succesul sloganului lui Mezzich ţine şi de faptul că e accesibil pentru toţi, cei care vin dinspre psihosomatică şi neurologie, dinspre sănătate mentală şi lupta antistigma. Oricum, Juan aleargă de la un simpozion la altul şi pare fericit. El e şi un mare prieten al României, a fost făcut Doctor Honoris Causa la Cluj.

Adaug la colecţia de fotografii făcute împreună, la Athena, Timişoara sau Rio de Janeiro, una de aici, din centrul Europei noastre.

*

* *

Cădere în istorie (3): Cehii au cerut şi ei în secolul XIX coroana lui Venceslas dar numai ungurii, mai energici şi mai ancoraţi în devenire şi prezenţă, au obţinut coroana lui Ştefan. După descompunerea „temniţei popoarelor", Cehoslovacia, Iugoslavia şi România s-au înţeles un timp bine, în marginea unei Austrii şi a unei Ungarii mici. Apoi vine Munchenul, protectoratul lui Hitler, rezistenţa, uciderea lui Heindrich comandată din străinătate, eliberarea de sub nazişti în ultimele zile ale războiului, când trupele sovietice ajung în Praga la câteva zile după semnarea capitulării (cel puţin aşa am citit în memoriile mareşalului Konev, rivalul lui Jukov). Urmează comunismul cu închisorile sale şi cu centralismul democratic, protestul intelectualilor, primăvara de la Praga, invazia armatelor Tratatului de la Varşovia care ocupă ţara în jumătate de zi, fără un foc de armă. România lui Ceauşescu protestează. Jan Palach îşi dă foc. Nimic din brutalitatea revoltei maghiare din 1966 şi a reprimării ei. În 1989 are loc revoluţia de

catifea, mulţimea stă mută în piaţa Venceslas, inspirată parcă de Ghandi. Nici vorbă de nebunia de la Timişoara sau Bucureşti. Şi totul ajunge să fie în ordine. Potenţialul economic ceh intră în circuitul internaţional.

Nu tu soare italic, nici acel baroc nebun al bisericii sfântului Napomuch din Munchen, nu tu politeţe şi reverenţe franceze sau mujici şi sfinţi ruşi, nu făloşenie ungurească sau ocoşeală a panilor polonezi, nici şmecherie românească. Şi nici băuturi aspre sau fine, spumoase, nici cabarete voioase, nu tu ciardaş, nu tu zeneş. Dar departe sunt şi mările calde. Şi mările albastre. Şi mările pline de furtună. Şi mările îngheţate. Aici, se deschidea pe vremuri un misterios şi abisal „centru”.

*

* *

Praga. Muzeul Lobcowitz, deschis în ultimii ani. În vremea ultimului război, personajul era cel mai bogat om din Cehoslovacia. Sute de ani de descendenţă din case nobiliare, castele, păduri de vânătoare, moşii, podgorii, apoi toată averea confiscată de nazişti şi ulterior de comunişti.

Din galeria de portrete ne privesc strămoşii, înrudiţi cu mai marii Imperiului germano-roman pe care-i şi slujesc cu devoţiune.

Săli cu instrumente de muzică, cu porţelanuri, picturi de calitate ordonate tematic, un Breugel, o infantă de Velasquez.

Cei bogaţi au avut întotdeauna în istorie, la dispoziţie artiştii de vârf ai vremii lor. Plăteau mai mult sau mai puţin pe cei talentaţi , uneori şi pe cei geniali; şi ţineau să urce, inclusiv pe calea artei, spre transcendenţă. Toate societăţile istorice au fost piramidale, cu vârfuri în care se articula politica, religia şi economia. Democraţiile secolului XX au încercat să erodeze piramida, dar vârful bogăţiei a rămas. Varianta socialist-comunistă, cu a sa retorică a dispariţiei celor bogaţi, s-a văzut văduvită de artă. Oamenii nu sunt egali ca talent, capacităţi, valoare, forţă, spunea Nietzsche. Societatea nu a fost nici ea egală şi nu e nici acum, există bogaţi şi săraci pe lume. Probabil că aşa va şi fi. Artştii au nevoie de bogăţie, au nevoie nu doar de cineva care să-i plătească pe cei ce privesc spre cer. Au nevoie de ideea de înalturi, de ideea de cer.

Într-o sală a palatului, frumos decorată, între baroc şi roccoco, un concert de cameră cu muzică de Bach, Mozart, Vivaldi. Dacă eşti călător prin lume, bună ocazie de a percepe ceva din Europa aceasta, a noastră.

*

* *

Discuţie la Congresul Mondial, cu Bil Fulford. Toţi cei deschişi spre o psihiatrie antropologică, legată de cultură şi istorie, toţi cei interesaţi de psihopatologie şi morală, de filozofie în sfârşit, îl consider un fel de îndrumător, de „papă” a acestei orientări a psihiatriei contemporane. E un om amabil, deschis spre dialog, care ştie să asculte. A devenit celebru printr-o carte în care susţine importanţa valorilor în diagnosticul medical. Este primul care a devenit în plan mondial, titularul unei catedre de „filozofie şi psihiatrie”, formulă care apoi s-a replicat. A susţinut apariţia solidei cărţi a lui Sandler „Valorile şi diagnosticul psihiatric”. Dar e în bune relaţii şi cu fenomenologii, de exemplu cu Parnas din Danemarca – pe care l-am cunoscut de asemenea aici, la Praga – şi cu Stanghellini din Florenţa, o mai veche cunoştinţă, psihopatolog preocupat de fenomenologia schizofreniei. Alţi psihopatologi ca Fuchs din Heidelberg şi M. Musalek din Viena, fac parte şi ei din echipă.

La Congresul Mondial din 1999 de la Hamburg nu credeam că am să prind aceste vremi în care ştiinţa şi umanismul se înfrăţesc pentru o psihiatrie centrată pe persoană.

Se întâmplă ceva ciudat în lumea aceasta în care am ajuns să vieţuiesc.

*

* *

Cum s-ar fi dezvoltat Cehoslovacia dacă nu venea peste ea armata şi ideologia sovieto-comunistă? Cum s-ar fi dezvoltat România? Oricum, din interior, pe un drum firesc, calea nu ar fi fost aceaşi. Deşi, România părea mai sensibilă la opţiuni totalitare, parcă mai vulnerabilă decât Cehia. Cehia aceasta a unor slavi pe jumătate germanizaţi, dar mult mai aşezaţi şi cuminţi decât cei germanizaţi de tot, ca în Prusia.

*

* *

În anii 50 când România s-a procopsit cu noua ordine comunistă, trebuia făcută ordine şi în lumea socială. Probabil că la fel a fost şi în Cehoslovacia. S-a precizat astfel pentru toţi că societatea e împărţită în clase. Dar şi în categorii sociale. Fapt important pentru a stabili cine primeşte sau nu cartele, „puncte" de cumpărat bunuri de consum, cine are sau nu reducere la staţiunile balneo-climaterice. Şi foarte important, cine are sau nu de mers la studii, la facultate. Am prins vremea când erau oficiale următoarele categorii: exploatator, mic burghez, chiabur, ţăran mijlociu, ţăran

sărac, muncitor. În această împărţire nu-şi găseau loc prea clar intelectualii, liberii profesionişti, funcţionarii. Astfel că au apărut apoi şi alte împărţiri. La un moment dat categoriile erau: muncitor, ţăran cooperator, ţăran necooperator, funcţionar, intelectual; după un timp, ţin minte, a apărut şi categoria: armată.

Genetica socială îşi spunea cuvântul. La intrarea la facultate erau repartizate procentual locurile. Peste 80% trebuiau să intre fii de muncitori şi ţărani săraci. Eu eram greu de clasificat, tatăl fiind avocat. Nu mai ştiu din ce categorie făceam parte, oricum din una care avea repartizate sub 20% locuri.

Interesant e că acest sistem nu a funcţionat pentru a bloca accesul la formarea intelectuală a celor din categoriile „rele". În septembrie 2007 Şerban Ionescu, prieten şi profesor de psihopatologie la Sorbona, a organizat o conferinţă internaţională la Timişoara având ca temă „reziliența". Adică, elaticitatea psihologică a adaptării oamenilor în faţa adversităţilor psiho-sociale. Am comunicat rezultatele ciudate ale rememorării mele. Mai toţi fiii de exploatatori şi intelectuali din generaţia mea au terminat până la urmă facultatea, folosind diverse tehnici. Unii erau înfiaţi de rude sărace, alţii plecau în producţie şi veneau de acolo la facultate ca oameni ai muncii, sau făceau iniţial calificări profesionale şi facultatea la fără frecveţă, alţii minţeau până erau prinşi. Şi aşa mai departe.

*

* *

Don Juan şi Faust, cu sensibilitatea lor afectivă rece, sunt totuşi figuri arhetipale ale zonei noastre de lume, arhetipuri de persoane, personificări, personaje. Don Quijote a început prin a fi un personaj teribil de angajat afectiv; şi a urcat apoi spre arhetip. Şi Iisus după ce a pătimit pe cruce, după ce afost marcat de totă profunzimea patimilor şi pătimirii, a ajuns destul de repede personaj, chiar dacă el e arhetipul arhetipurilor.

Spaţiul dintre arhetip şi personaj a fost pe vremuri umplut de legende şi de mit. Ce rol joacă oare în acest dute-vino patosul, pătimirea, pasiunea.

*

* *

La deschiderea Congresului Mondial, în sala de festivităţi stau lângă prezidiu foştii preşedinţi ai WPA. Dar nu sunt acolo toţi. În 1983, la Viena, preşedinte era Pichot. Mai trăieşte la Paris iar Peter Berner, care pe atunci era secretar, îmi spunea acum doi ani la Paris că se mai întâlnesc la Academie, într-o

secţie de istorie a medicinei Costa Stefanis care era preşedinte în 1989 la Congresul de la Atena lipseşte şi el. În 1993, la Rio de Janeiro, era preşedinte doamna Lee Mac, din Hong Kong (am dansat acolo cu ea, după ce a îndrăznit să o invite Juan Mezzich); e prezentă aici în sală, sobră şi tăcând. Au urmat apoi Congresele de la Madrid (1996), Hamburg (1999), Ocklahoma (2002), Cairo (2005) şi cel de acum. Foştii preşedinţi ne stau în faţă: Lopez Ibor, mereu activ, Norman Sartorius, ferment viu şi omniprezent al psihiatriei comunitare şi a luptei antistigma, Okasha, egipteanul inimos şi amabil. Şi iată-l pe Juan Mezzich, care predă acum ştafeta lui Carlo Maj, din Neapoli. În anii aceştia ce au trecut din 1983 s-a schimbat clasificarea internaţională a bolilor psihice; a APA şi cea a OMS, iar acum se pregăteşte, de cam 15 ani, alta. S-au revărsat peste noi alte şi alte medicamente, a crescut şi s-a stopat psihiatria comunitară., genetica a progresat şi ea. Iar acum, în sfârşit: ştiinţă şi umanism pentru o psihiatrie centrată pe persoană.

*

* *

21 August 2008. Azi se împlinesc 40 de ani de la invadarea Cehoslovaciei de trupele Tratatului de la Varşovia. Eram în

concediu dar am trecut dimineaţa pe la Clinică să-mi iau nişte cărţi. Vroiam să plecăm la familia Kecskemety, la Cadea, lângă Oradea. Medicul de gardă ne-a pus la curent şi apoi o vreme bună nu ne-am mai despărţit de radio şi de televizor. Era ceva surprinzător. În deceniul al 6-lea, am trăit puţină lumină faţă de teribilii ani 50. Şi acuma!

*

* *

Cădere în istorie (personal) (4): La începutul deceniului 60 generaţia mea, ce intra în viaţă şi în profesie, a avut parte de un dram de speranţă. Cel puţin cei dintre noi care nu au fost foarte duri, care nu au înfundat puşcăriile şi nu au fugit peste hotare. Mi-am început practicarea profesiei în 1961 la Spitalul Republican de Neuropsihiatrie Infantilă Păclişa - Haţeg. La Păclişa m-am putut informa din cărţi de specialitate din toată lumea. La Săvârşin, tot în anii 60, am pus în scenă cu Dan Artur diverse forme de psihoterapie, ne-am introdus în utilizarea unor teste proiective ca Szondy, Rorschach, TAT. La Timişoara, în acelaşi deceniu, profesorul Pamfil ţinea în fiecare marţi un cerc de discuţii interdisciplinare la care participau psihologi, matematicieni,

medici, critici de artă, plasticeni, filosofi, sociologi, psihiatrii. Toţi găseau un limbaj comun pe teme teoretice dezbătute în epocă: de la probleme epistemologice, la structuralism, de la bionică, inteligenţele artificiale sau logica aplicată la reţele neuronale. Ne şimţeam în pas cu vremea. Citeam Heidegger, Sartre, Eliade, Cioran, Jaspers. La Bucureşti se montau piesele lui Ionesco şi Becket, imediat după premiera lor la Paris. Ciulei strălucea. Ţin minte cum într-o piesă de Saroyan, la teatrul Bulandra-Izvor în ultimul act consuma efectiv pe scenă o sticlă de şampanie şi pe măsură ce aceasta îşi făcea efectul, repeta, tot mai sumbru şi ireal: „nici o bază, nici un fundament!" Aveam acces la muzica lui Stockhausen, Varese, Messien; Sorin Titel şi Livius Ciocârlie cochetau, la Timişoara, cu ideile de la Tel Quell. Artişti de la liceul de arte plastice, Flondor, Bertalan, Cotoşman constituiau grupul Sigma, plasându-se în vârful avangardei europene. Intelectualii parcă aveau un rost. Praga trecuse printr-o primăvară fierbinte. Dubcek părea să fie deschis spre metamorfoze de alt tip decât cele kafkiene. Şi vine, această invazie!!

Povestea de la Praga a fost parcă începutul sfârşitului unei tinereţi nebunatice.

*

* *

Septembrie 2008. Am trecut şi anul acesta, la fel ca în ceilalţi, pe valea Mureşului, prin Săvârşinul copilăriei mele. Acum există un indicator ce menţionează palatul regal.

Cădere în istorie (personal) (5): În copilărie, în timpul războiului, ne apropiam de palat cu o anumită sfială. Tânărul rege apărea pe neprevăzute, singur sau alături doar de un câine, într-un Willlis cu care urca pe dealuri. După amiaza îl priveam cu toţii cum făcea tumbe cu avionul, zburând de pe aeroportul din Vărădia. Regina mamă locuia alături, într-o căsuţă ce dădea spre şcoală şi se plimba des pe strada noastră, oprindu-se în faţa casei învăţătorului Eleneşi. Împreună cu bunica mergeam de multe ori prin spatele castelului, pe unde curge pârâul Troaşului, căci gardul era prăbuşit în câteva locuri şi admiram căprioarele. Acolo eram şi când cu abdicarea regelui Mihai Întâi, de care am aflat pentru că un soldat nu ne-a mai dat voie să ne apropiem de gard.

Am revenit la Săvârşin în 1963, ca medic. Aici era acum un Sanatoriu Naţional de Nevroze, unde lucra doctorul Dan Artur, maramureşan plin de forţă şi inteligenţă, dar şi de abisuri răscolitoare. În anii ce au urmat am fost cuprins de vraja locului, de parcul în care se dezlănţuiau seara privighetorile, de încremenirea lacului, de noutatea încercărilor ce le făceam în psihoterapie şi psihodiagnostic. Împreună cu Octavian Hanganu şi cu Traian

Lohan, sub dirijarea lui Dan Artur răscoleam ce e important şi nou în psihopatologie. Era un loc de vis, plin de intelectuali din toată ţara, obosiţi de tracasări, şedinţe, iscodiri şi lupte, veniţi pentru câteva săptămâni în acest topos vrăjit.

Acum, Săvârşinul e curat şi refăcut. Încăperile nu mai sunt cele de pe timpuri. Totul e compartimentat - inclusiv marea sală de jos cu soba sa vânătorească, în stilul unui hotel, unde te şi poţi caza. Nu mai sunt la locul lor nici celebrele băi, în albastru la etaj şi în roz cea de jos. Ţi se arată altele în locul lor, căci lumea ştie şi întreabă.

Parcul este însă la fel, la fel pomii seculari, la fel lacul. Lacul cu barca sa, unde a început farmecul vieţii mele. Şi care acum, de o vreme, s-a stins.

Probabil că e nevoie de multă înţelepciune pentru a putea să te mai întorci în locurile unde te-a dus „cărarea pierdută”.

*

* *

Când am ajuns la Săvârşin în 1963 toţi intram pe poarta ce dădea spre comună, care era de fapt intrarea de serviciu şi de aprovizionare. Dan Artur s-a decis să reabiliteze intrarea din faţă, cea de gală pe care intra pe vremuri regele Mihai Întâi. A reparat

drumul şi poarta de fier, a descoperit pe undeva o veche birjă şi a revopsit-o, a îmbrăcat în haine de paradă, cu şapcă şi mănuşi albe, un căruţaş, ce-i aştepta astfel la gară pe cei veniţi din Bucureşti, Iaşi sau cine mai ştie de pe unde. Şi astfel, la trap, se urca, maestuos, la castel.

În urmă cu nu mulţi ani, Universitatea noastră din Timişoara a fost frumos reamenajată la parter. Coridoarele au devenit hipercurate, pe pereţi au apărut portrete pictate ale foştilor rectori şi decani, până şi cel al ctitorului, regele Mihai Întâi. Marele amfiteatru a căpătat şi el o faţă elegantă şi modernă. Doar că, uşa de intrare în această noă şi strălucită zonă a rămas apoi închisă, toţi urmând a folosi intrările laterale. Exista probabil o raţiune puternică în această decizie. Dar, era neobişnuit pentru noi, cei care, de prin anii cincizeci, am intrat tot prin faţă. Am înţeles că vremile se schimbă.

*

* *

La cel de-al XIV-lea Congres Mondial de Psihiatrie bag-urile sunt de un galben ţipător, programul e şi el galben ca floarea soarelui, bătând în ţitron, iar pe el tronează, pe lângă Venceslas figuri ale imperiului: Freud, Kafka, Mozart. Freud, vienezul, a făcut şcoală bună la Budapesta, dar nici nu ştiu să fi trecut prin

Praga. Kafka, ce-i drept e praghez, ceva legături vagi cu psihiatria poate că a avut – se vede şi din privire - dar nu atât încât să-l pui cap de afiş. Dar Mozart! A fost el, Mozart, prin Praga desigur, a compus el aici Don Giovani unde e vorba într-un fel şi de diavol, dar chiar să-l pui pe afişul Congresului Mondial de Psihiatrie!

Pentru că în această lume sunt acuma curios, mă gândesc că cine ştie, poate că această zăpăceală o fi bună până la urmă la ceva, în aceste vremuri postmoderne.

*

* *

E straniu, dar poate că nu e straniu că strania Praga e fermecătoare în lumina blândă şi aurită de septembrie. De pe cetatea Vişegradului o admir cu prietenele mele bucureştence. Dar culoarea galbenă a Congresului nu bate, din păcate, spre auriu ci spre culoarea lămâii crude.

*

* *

Pornind de la cehi nu poţi comenta dezorganizarea schizofreniei din secolul XX. Prea sun organizaţi. Până şi Kafka în

tot ce scrie e liniar şi rotund, cu toate angoasele şi metamorfozele sale, cu toată paranoidia sa.

*

* *

Eugen Bleuler, psihiatru elveţian la Clinica Burgoltzi de lângă Zurich, a dat în 1911 numele de schizofrenie unei boli psihice, pornind de la expresia „schizis" care în greceşte înseamnă fragmentare. Esenţială ar fi în schizofrenie dezorganizarea psihismului, fapt ce duce la incomunicabilitate şi replierea pe sine, la autism. Lumea s-a înrebat apoi unde era schizofrenia până în secolul XX? Paranoidia, convingerea că alţii te duşmănesc, te urmăresc, te persecută fără motiv, asta da, e cunoscută de când lumea! Dar schizofrenia, ce subminează coherenţa centrală a existenţei?

O sugestie de răspuns vine din felul cum ni se prezintă discursul, povestea în veacul al XX-lea. Discurul retoric – şi corelat lui, povestirea, ulterior romanul – aveau o coherenţă standard, o introducere şi prezentare, o intrigă a personajelor, un moment culminant, apoi deznodământ şi sfârşit. Tot timpul cât un discurs sau o poveste – roman – se desfăşoară, câmpul său de semnificaţie atrage şi menţine părţile în coherenţă, ca un magnet. E

vorba, de fapt, de sinteză. Pentru fiinţa raţională, pentru orice fiinţă raţională posibilă - deci şi pentru cazul particular al omului, cu ego-ul şi conştiinţa sa - acest fapt a fost teoretizat de Kant în „Critica raţiunii pure”. Şi anume, prin instanţa a priori pe care o comentează privitor la unitatea originar – sintetică a apercepţiei. Doar prin această „sinteză” e posibil ca diversul – şi multiplul – să poată fi reprezentat în identitatea conştiinţei.

Aşa era pe vremea lui Kant, când nu se discuta despre universul discursurilor interconectate. Şi în general textul şi intertextualitatea erau umbrite de conştiinţa egoului. În secolul XX vedem însă cum discursul, de exemplu cel romanesc, se diluează. Proust, Joyce, Musil, Cartazar, lasă să curgă textul fără a se focaliza pe centrarea sintetică a personajului şi a destinului său, a situaţiei, evenimentului, întâmplării, povestirii. Spiritul vremii e mai lax cu sinteza individuală. Cu sinteza povestirii.

Sinteza, istorica sinteză, o fi pierit ea oare? Probabil că s-a destins doar, se petrece cumva printr-un puzzle, la care participă mulţi şi multe. Nu doar „unul”. Nu doar o „persoană angajată”. Strigătul dus la paroxism de o anumită variantă a existenţialismului prin angajarea libertăţii personale, a fost şi el marca unui moment de criză. Unitatea sintetică a apercepţiei, consubstanţială cu poralizarea subiect-obiect, a intrat fără voia sa în derivă; şi apoi într-un alt regim de fiinţare.

Vreme propice – pentru un timp – afirmării schizisului, a schizofreniei.

*

* *

Recitesc un text care totdeauna m-a intrigat:

„Ts ui Pen, guvernator al provinciei natale, doct în astronomie, în astrologie şi interpretarea neobosită a cărţilor canonice, şahist, poet şi faimos caligraf, a părăsit totul pentru a compune o carte şi un labirint. A renunţat la toate plăcerile opresiunii, la dreptate şi la multe femei ... la banchete şi la erudiţie şi s-a claustrat treisprezece ani în Pavilionul Purei Singurătăţi. La moartea sa moştenitorii nu au găsit decât manuscrise haotice ... Într-un manuscris scrisese: „Las mai multor viitoruri (nu tuturora) grădina mea cu potecile ce se bifurcă”... În toate ficţiunile, ori de câte ori un om se întâlneşte cu diverse soluţii, alege una şi le elimină pe celelalte. Cea a lui Ts ui Pen, aproape de nepătruns, le alege – în acelaşi timp – pe toate. Crează astfel, diverse viitoruri, diferite timpuri, care se înmulţesc şi se bifurcă. De aici contradicţiile romanului. Fang, să spunem, deţine un secret; un necunoscut bate la poarta sa; Fang se hotărăşte să-l omoare.

Firește, există mai multe desfăşurări posibile; Fang poate să-l ucidă pe intrus, intrusul poate să-l ucidă pe Fang, amândoi se pot salva, amândoi pot să moară, şi aşa mai departe. În cartea lui Ts ui Pen, sunt tratate toate aceste posibilităţi; fiecare este punct de plecare pentru alte bifurcări ... Spre deosebire de Newton şi de Schopenhauer, Ts ui Pen nu credea într-un timp uniform, absolut. Credea în nişte nesfârşite serii de timpuri, într-o reţea de creştere vertiginoasă de timpuri ce se apropie, se bifurcă, se scurtează sau se ignoră secole la rând, cuprinzând toate posibilităţile! (J. Borghes, „Grădina potecilor ce se bifurcă")"

VII

Duminică 16 mai 2008. Sankt Petersburg. Pentru prima dată în acest oraş sub numele acesta sfânt. Ultima dată când am fost, a cincia oară, în 1983, se numea încă Leningrad. De la prima vizită din 1962 m-a fascinat faptul că revoluţia lui Lenin şi-a pus pecetea la Smolnâi, în perimetrul unei mănăstiri de maici încoronată de o aşa graţioasă biserică barocă.

*

* *

Nicolai Berdeaev, „Filosofia lui Dostoievski”: „Dostoievski studiază procesele dinamice în viaţa ideilor. În creaţia sa se înalţă vârtejul de foc al ideilor care curg şuvoi. Ideile reci nu există şi nici nu-l interesează. La Dostoievski există ceva din spiritul lui Heraclit. Totul este incendiar, dinamic, totul este în mişcare, în contradicţie şi luptă. Ideile sale nu sunt categorii îngheţate, ci torente pârjolitoare. „

Heraclit, inspiratorul lui Hegel şi Nietzsche, regăsit în Dostoievski.

*

* *

Berdeaev, care la început era marxist, cuprins şi devoratat de misticism publică în 1911 „Filosofia libertăţii”, în 1916 „Sensul creaţiei” şi în 1918 „Filosofia inegalităţii”. În 1922 este atestat şi apoi expulzat din Rusia împreună cu alţi filosofi idealişti, la indicaţiile lui Lenin, care vedea în aceşti intelectuali un pericol mai „feroce” decât armata lui Kolceak, Judenici şi Denikin, luate la un loc. Peste decenii, în vremea mea, Soljeniţân e îmbarcat fără voie într-un avion şi debarcat în Republica Federală Germană. În vara anului 2008 aud la radio că preşedintele Medvedev schimbă

denumirea Bulevardului Comunismului din Moscova în cel de Bulevardul Soljeniţân.

*

* *

Sankt Petersburg-ul a înflorit timp de două sute de ani, în vremea despotismului luminat, a raţionalismului şi barocului european, a ţărilor ce se alfabetizau, destul pentru a fi oraşul cu cele mai fantastice palate de pe continent. De fapt ţarii ruşi, cei moscoviţi la început, se considerau şi ei urmaşi de drept ai Imperiului roman, trecut prin Bizanţ. Deci, aici în Rusia, se afla, după căderea Constantinopolului „cel de al treilea Râm". Cuvântul „ţar" derivă din cel de „cezar" – la fel, de altfel, ca cel de keiser. Şi tot la fel stema vulturului cu două capete ce era emblemă a Bizanţului a ajuns să fie şi cea a „Râmului" renăscut aici.

Practic, după ce Lenin a remutat capitala la Moscova, la Leningrad, aici, nu se mai întâmplă nimic; decât blocada din timpul Războiului. Petru cel Mare, fascinat de olandezi, când a construit oraşul se pare că ar fi luat ca model Amsterdamul. Ce a ieşit se vede: Nici urmă de burg germano-nordic, clădirea Amiralităţii în centru, fortăreaţa Petropavlovsk în loc de Kremlin. Dar unde sunt zidurile înconjurătoare? şi mai ales unde sunt

burghezii cei harnici,membrii ai syndicelor, făcând, în conformitate cu o planificare prealabilă, rând pe rând „rondul de noapte”?

*

* *

Spătarul Milescu povesteşte cum la curtea imperială a Chinei, dorind să pledeze cauza Rusiei, a desfăşurat o hartă pe care arăta mărimea acestui Imperiu şi micimea Olandei. Căci olandezi deja puseseră piciorul acolo. Drept răspuns chinezii i-au arătat ceasurile ce le aveau de la olandezi.

*

* *

19 August 2007, Lenin, „Statul şi revoluţia”

Statul e în esenţă un instrument de dominare şi control notează Lenin, care parcă-l copiază pe filozoful francez Foucault, ce scrie cu peste 50 ani mai târziu „A controla şi a pedepsi”, urmărind cum se instituie în Europa secolului al XVIII-lea controlul Statului asupra cetăţeanului. Evident, Foucault, când îşi

scria cartea, cunoştea consecinţele gândului lui Lenin. Căci revoluţia comunistă a înţeles să folosească această idee explicit.

Oare controlul şi pedeapsa din statul totalitar comunist se deosebeşte de cea din statul burghez doar prin lipsa subtilităţii, prin grosolănie şi brutalitate? Prin faptul că apare ca o caricatură a statului european modern?

*

* *

Max Weber, „Etica protestantă şi spiritul capitalismului". Între factorii importanţi ce au dus la capitalism în Europa este şi etica neoprotestantă ce dezvoltă asceza muncii, ca un etos al devoţiunii pentru vocaţia profesională. Ca o asceză, care nu mai e o ruptură de lume ca în instituţiile monahale din estul şi vestul Europei. Trăind în mijlocul lumii acest om neoprotestant, derivat din doctrina lui Calvin şi a urmaşilor acestuia, consideră că devine sfânt prin muncă. A câştiga bani, a fi zgârcit, nu e un păcat ci o virtute, dacă banii sunt reinvestiţi. Păcat e doar să cheltuieşti bani fără rost, să-i zvârli pe plăceri şi fleacuri, să ignori munca, să leneveşti. Adică, precum ruşii: mujicii cu leneveala, nobilii cu risipitul.

Petru cel Mare a tăiat bărbile boierilor ruşi, i-a pus să bea şocolată şi să facă „politesse”. Dar nu le-a insuflat în spirit etosul neoprotestant.

*

* *

Omul sfânt, al sfinţeniei muncii, care în Europa a pus bazele capitalismului, ajuns pe pământul Americii face un pact cu Diavolul, dezlănţuie capitalismul sălbatic şi cucereşte lumea.

Ca şi psihanaliza lui Freud. A cărui sfârşit, în esenţă, se vede.

*

* *

Secolul Luminilor a schimbat ceva efectiv în Rusia, poate mai mult decât în ţările Valahe. În Europa el a însemnat însă, în primul rând, alfabetizarea maselor. Rusia o va încerca după primul Război Mondial sub ideologia lui Lenin. România după cel de-al doilea. Acum a venit, după televizor, telefonul mobil şi internetul. Alfabetizarea, scrisul şi cititul exersau răbdarea şi atenţia şederea concentrală pe loc a subiectului ce învaţă, aşezarea ordonată în spaţiu a lumii concentrată în text, disciplina din timpul scrisului

caligrafic, dezvoltarea metodică a imaginarului în solitudine, a prieteniei cu eroii de poveste, din timpul lecturilor, dimensiunea subiectiv-privată a existenţei personale. Şi aceasta, generaţie după generaţie, sute şi sute de ani. Levi-Strauss se întreaba pe vremea sa, ce se va întâmpla cu populaţiile nealfabetizate ale lumii ce au acces direct la radio. Pe el îl interesa pe atunci lumea islamică. Problema e: câte generaţii se cer disciplinate, printr-o serioasă alfabetizare – prin acest exerciţiu de răbdare a punerii în ordine spaţială în parţială solitudine - pentru a utiliza cu înţelepciune internetul?

Sau, nu e nevoie de înţelepciune?

Sau, nu avem ce face, să culegem toate roadele?!

*

* *

Benjamin Franklin: „timpul este bani”, „plăcerea sexuală este permisă doar în cadrul familiei, pentru a procrea ”.

*

* *

În toată literatura lumii, cine ştie dacă se găseşte un personaj mai impulsiv şi pătimaş decât Dmitri Karamazov care totuşi, nu ajunge la crimă. Oricum, el când bea sau iubea nu se prefăcea că bea sau iubea. Această nestăpânire de sine, acest insuficient autocontrol al pulsiunilor, Dostoevski îl cunoştea foarte bine, el fiind multă vreme un împătimit al jocurilor de noroc. Mai recent se acceptă o punte între comportamentul impulsiv şi cel addictiv. Comportamentul impulsiv al jocului de noroc s-ar manifesta şi el ca o addicţie. Ca o dependenţă. Dependenţa nu e doar faţă de alcool şi alte droguri psihoactive. Japonezii au demonstrat că există dependenţa de muncă. Despre dependenţa de alte persoane se ştie de mult iar lumea actuală o comentează pe cea de televizor şi internet. Alţii vorbesc de dependenţa de sex. În urmă cu doi ani, în decembrie, la o reuniune europeană restrânsă de psihopatologie ce se ţinea la Paris, colegul nostru Georgescu din Elveţia ne povestea că acolo se vorbeşte de addicţie de jogging.

Problema devine însă complicată. Oare orice hobby şi pasiune înseamnă addicţie? Dar, pe vremuri, lecturile îndelungate? Şi apoi plimbările, meditaţiile, rugăciunile dacă par a fi în exces, toate le-am replasa acum într-o categorie semipatologică a addicţiei! Probabil bigotul, zgârcitul, colecţionarul sunt addictivi!

Unde e limita? Unde e buna măsură, în cazul addictivităţii, la fel ca în cel al impulsurilor nestăvilite, a euforiei, a preocupării faţă de ordine sau a convingerilor adânci!

*

* *

Dmitri Karamazov era un om pătimaş. Este fascinant să urmăreşti „jocul lingvistic” ce-l poartă şi susţin semantemele ce derivă din sensul pasivităţii, al suferinţei şi suportării, pe care grecii şi latinii îl exprimau, prin cuvintele ce derivă din „pathos” şi „pasiune”. În literatura română întâlnim piesa „Patima roşie” a lui Sorbu şi eseul „Îndreptar pătimaş” a lui Cioran. Dar pe lângă patimile şi împătimirile omului, avem şi suferinţele, pasiunile sau patimile lui Hristos. Bach e nemuritor şi prin ale sale „Pasiuni după Mathei”; care e, între altele, şi titlul unui film a lui Pasolini. A fi un om pătimaş nu înseamnă doar ceva rău ci şi angajare, participare, dăruire întru suferinţă, faptul de a fi alături, ceva opus recii indiferenţe. La fel ca, a avea pasiuni. Desigur, expresia de „pasional” a ajuns să însemne şi ceva desuet: ca şi cântec, dans sau declaraţie de dragoste. Mai e apoi „crima pasională”. Totuşi, pasiunea e un lucru nobil, nu doar pentru a gratula pe colecţionarii pasionaţi de câte un anume domeniu, ci şi pentru a puncta tumultul

sufletesc, ce implică dăruirea de sine. Patetism! Patosul trimite la o vibraţie existenţială ce plasează omul altundeva decât în simpla pasivitate receptivă; sau în situaţia de „pacient” al medicinei. Şi încă, de om al răbdării, al pacienţei, al aşteptării răbdătoare.

Patosul, dacă mai există pe lume – desigur ascuns, mascat, pentru ca cei din jur să nu râdă de individul pătimaş şi pătimitor întru înalturi – poate fi o contrapondere a infernului indiferenţei.

Dostoevski: „Indiferenţa, e iadul pe pământ!”

*

* *

Berdeaev, „Adevăr şi revelaţie”: „Nu putem decât să ne mirăm de uşurinţa cu care conştiinţa umană poate accepta fără a crâcni monstruoasa doctrină a lui Calvin despre predestinaţie. Această doctrină poate fi găsită la mulţi alţi gânditori creştini occidentali... dar Calvin a împins ideia până la absurd ... Predestinarea e o judecată monstruos de nedreaptă, arbitrară, despotică... Spre cinstea ei, gândirea filozofică rusă de orientare religioasă s-a opus făţiş, încă de la începuturile ei, concepţiei judiciare a creştinismului, ideii ispăşirii şi a predestinării”.

*

* *

La un alt capăt al modernismului european, Oblomov cel bun şi abulic, plin de sensibilitate şi vis, se instituie ca un personaj simetric faţă de Don Quijote. Prietenul său Stoltz, neamţ din Rusia, e harnic şi eficient, face reforme în agricultură şi creşte productivitatea moşiilor. Oblomov iubeşte, apoi se îngraşă, face ictus şi moare. Cei mai mulţi din cei îndrăgostiţi de Don Quijote îl iubesc în taină şi pe Oblomov.

*

* *

Normalitate e şi în curgerea vieţii de zi cu zi. A familiei lui Stoltz de exemplu, ce se căsătoreşte cu cea care a fost pentru scurt timp eroina iubirii lui Oblomov şi căreia îi face copii. Şi în viaţa familiei lui Petru Bezuhov ce se căsătoreşte cu Nataşa Rostova, eroina iubirii lui Andrei Volconski. Şi care, în timp de pace, după război, îşi ţine casa în ordine, dăscălindu-şi năstruşnicii ei prunci .

Normalitate o fi fost, în acelaşi timp şi de asemenea, şi în iubirea lui Oblomov şi a lui Andrei, în acea nebunie a dragostei.

Istoria psihiatriei a înregistrat pe lângă „boala de nostalgie” şi o „boală de dragoste”. De amândouă se putea muri. Şi s-a murit efectiv.

*

* *

Crescut din ape, în secolul luminilor, Sankt Petersburgul nu a avut nevoie să fie sistematizat ulterior, ca Parisul şi Viena. Baroc mai peste tot, baroc straniu desigur. Şi în plus, săgeata bisericii din Petropavlovsc şi de pe turnul amiralităţii. Săgeata e cea a bisericilor nordice, protestante. Ea înlocuieşte aici ceapa turlelor ruseşti din Moscova. Pe dinafară, în locul cepelor e săgeata. În interior şi în suflet însă ...

*

* *

Moscova nu a fecundat arhitectural Sankt-Petersburgul. Dar inversul s-a produs, în vremea de glorie a Gulagului, când Stalin clădea cele şapte catedrale civile din capitală, marcă a comunismului victorios în Război, pecete de pus pe noile ţări intrate în imperiu: Casa Scânteii.

Doar şapte! Acesta a fost un prim mic şoc în 1962 când soseam în URSS, impregnat de propaganda vremii.

Clădirile au o bază largă, cresc în cascadă ... iar la ultimul nivel, în centru, se aşează cuminte chiar copia fidelă a Clădirii Amiralităţii din Leningrad.

(Tocmai această ultimă parte nu a mai ajuns să fie pusă pe a noastră neterminată Casă a Poporului – Parlamentului. Ne lipseşte firescul final al unui aşa de grandios început.)

*

* *

„În concepţiile religioase tradiţionale, şi mai ales în creştinism, viaţa umană îmbracă forma unui mare proces penal intentat de Dumnezeu unui om criminal” scrie Berdeaev în „Adevăr şi revelaţie”.

Sankpetersburghezul scriitor Feodor Dostoevski făcuse o pasiune pentru procesele penale aşa cum se vede clar în două dintre capodoperele sale: „Crimă şi pedeapsă” şi „Fraţii Karamazov”. Dar Berdeaev l-a considerat pe Dostoievski în primul rând nu un scriitor ci un filosof creştin. Filosoful creştin prin excelenţă, care a sugerat soluţii noi faţă de concepţia judiciară a creştinismului şi mântuirii.

*

* *

Venind de la aeroport, la periferia Sankt Petersburgului, periferie care e singurul loc unde mai e ceva nou după cele două secole de capitală a Imperiului Rus, vezi pe dreapta, în faţa unei impresionante primării de sector, o măreaţă statuie a lui Lenin.

Dincolo de toată grozăvia, privind doar din punct de vedere exterior, comunismul lui Lenin a dat Rusiei şansa cele mai mari expansiuni mondiale la care a putut visa, i-a asigurat ceasul său istoric. Imediat după al doilea Război, când s-au dat pe faţă zonele de influenţă convenite între marile puteri, imperiul ruso-bolşevic se întinde doar în Europa. Dar apoi, ideea leninistă a comunismului, cu Moscova în centru, a cuprins Asia, Africa şi America Latină. În „Descoperirea Indiei", Nehru prevăzuse că după război se vor aşeza faţă în faţă Rusia şi SUA. Forţa nucleară a dimensionat acea vreme istorică pe care noi, generaţia ei, am trăit-o cu frica în sân. Apoi, totul a început să se dezamorseze, ca ofensiva lui Hitler în faţa Stalingradului. Cu toţii ne-am uitat cu mirare, spaimă şi speranţă, la paşii pe care-i făcea Gorbaciov.

Binenţeles, Gorbaciov nu are nici o statuie în Sankt-Petersburg. Nici una în Rusia.

*

* *

Oare de ce purta Lenin şapcă? Şapca era simbol al lordului englez ce juca golf. Poate că, prin complexe supracompensate, au preluat-o muncitorii, mai ales cei americani. Iar Lenin s-a identificat cu muncitorii.

La noi, în România, clasa muncitoare când a ajuns la putere, a început să poarte pălărie. Cel puţin aşa mi-l amintesc pe Gheorghe Gheorghiu Dej – într-o vizită la Cluj pe când eram student - şi pe Chivu Stoica.

Iar apoi, vânătorile lui Ceauşescu, ce sar peste stilul burghez direct la cel nobiliar!

*

* *

În „Fraţii Karamazov”, Marele Inchizitor , către Isus revenit, în trecere, pe pământ: „Vrei să te duci în lume aşa, cu mâinile goale, făgăduind oamenilor o libertate pe care ei, în ignoranţa şi bicisnicia lor înnăscută, nu pot s-o înţeleagă, de care chiar se feresc, îngroziţi, fiindcă nu există nimic mai insuportabil şi nici n-a existat vreodată pentru om şi societate, decât libertatea?”

*

* *

J.P.Sartre: „Omul e condamnat la libertate!”

*

* *

„Orice lucru are vremea sa şi toate au un sens pe acest pământ:
Pentru a se naşte şi pentru a muri
Pentru a sădi şi pentru a smulge ce a-i sădit;
Pentru a ucide şi pentru a vindeca;
Pentru a dărâma şi pentru a clădi;
Pentru a plânge, pentru a râde,
Pentru a te căii şi pentru a dănţui,
Pentru a arunca pietrele şi pentru a le strânge
...
Pentru a rupe şi pentru a coase,
Pentru a iubi şi pentru a urâ
Pentru război şi pentru pace.

Şi atunci, ce mai caut eu? De ce mă chinui? De ce ? Pentru ce? Nu-mi găsesc răspunsul.”

(Astafiev, „Visul crestelor alb”)

*

* *

„Rusul poate fi sfânt dar nu poate fi cinstit ” (Leotiev). Această trăsătură s-a dovedit fatală pentru poporul rus, fiindcă doar câţiva pot fi sfinţi, majoritatea fiind condamnaţi la ticăloşie. (Berdeaev, „Filozofia lui Dostoievski”)

*

* *

„Fiecare din noi e vinovat pentru toţi şi pentru toate, faţă de toţi şi faţă de toate ... iar eu mai mult decât oricine ” (Dostoievski „Fraţii Karamazov”).

*

* *

Filozofii ruşi ortodocşi ai secolului XX aproape nu l-au băgat în seamă pe Nietzsche, nici credincios, nici ateu până la capăt. În schimb la mare cinste a fost Jakob Bohme ce a trăit cam pe vremea lui Sheakespeare. Renaşterea nu ne-a dat doar minunata artă plastică flamandă şi italiană, ci a reînviat Cabala pe care o comenta Pico de la Mirandola la curtea lui Lorenzo Magnificul. Şi apoi, vine Giordano Bruno care profesează magia manipulării maselor de la distanţă, prin eros. Filozofia mistică a lui Bohme nu are nimic de a face cu cinismul pragmatic a lui Machiaveli. Aşa că, Nietzsche care a ales din Renaştere partea Principelui, calcă în continuare triumfător.

*

* *

Se pare că Nietzsche nu avea deloc o cultură dogmatică, nu ştia prea multe despre sfinţii părinţi ai Bisericii din Răsărit, despre Pseudo Dionisie şi nici chiar despre Augustin.

În schimb, cu scrierile sale, Nietzsche vrea să pastişeze Noul Testament, folosindu-se de parabole, maxime, eroi care peregrinează, se adresează mulţimilor, anunţă un nou viitor, o nouă lume, căutându-şi şi chemându-şi apostolii. Numai că totul se petrece în fantasmă şi nu în viaţa cea vie.

Aşa că, nu e nici o mirare că în final e convins că el e însăşi Răstignitul.

*

* *

Shostakovich compune primele trei mişcări ale Simfoniei a 7-a „Leningrad” în oraşul asediat, în toamna lui 1941 – citesc într-un program. E apoi evacuat şi ajunge prin Moscova la Kuibâşev, unde Simfonia e cântată prima dată la 5 martie 1942. Urmează imediat o audiţie la Moscova. Înregistrarea şi partitura ajung la Londra prin Teheran, iar BBC-ul o transmite la 22 Iunie, marcând un an de la intrarea Rusiei în război. La 19 Iulie Arturo Toscanini o cântă cu Orchestra Simfonică din New York, iar la 9 August 1942 are loc o audiţie în Leningradul asediat, cu cei ce mai rămăseseră din Orchestra Radio şi cu amatori.

Ce înger o fi inspirat oare tăcerile cristaline şi clipele pastorale de pace pe care muzica le aduce la lumină, în mijlocul barbariei, haosului şi apoteozei năprazniculuirăzboi, ce răsună în această simfonie, pentru oamenii veacurilor?

*

* *

Isus Pantokrator, care tronează în cupola oricărei biserici ortodoxe, nu e un rob, nici o fiinţă a smereniei, ci a forţei, gloriei şi creaţiei. Iar dincolo de el, în înnalturi, se anunţă Tatăl, cel ce nu poate fi văzut şi numit, cel fără de chip şi determinaţii.

Oare Nietzsche, care vorbeşte doar de firea de sclav a mântuitorului şi a celor ce l-au urmat, mişcaţi de resentiment faţă de cei puternici, nu a intrat niciodată într-o biserică ortodoxă!?

*

* *

Dumnezeu Tatăl, care e cel mai bine determinat prin nedeterminaţiile întunericului supraluminos a teologiei mistice apofatice, e totuşi indicat prin simbolul ochiului. El e atoatevăzător şi atoatecunoscător,vede şi ştie totul. El l-a văzut pe Cain când, după crimă, fugea la este de Eden. De el nu te poţi ascunde.

Oamenii au preluat de la acestă fiinţă divină ideea supravegherii omniprezente, ce a înflorit apoi la nivel statal, odată cu apoteoza modernităţii în Europa. Şi mai ales, prin caricatura ei în statele totalitare.

Sentimentul schizofrenilor că sunt peste tot urmăriţi, filmaţi, înregistraţi, spionaţi, nu are doar o bază factologică în

comportamentul puterii din statele moderne. Ci şi una transcedentalo- transcendentă, în atot puternicia Dumnezeului iudeo-creştinin.

Totuşi, deşi Dumnezeu le ştie pe toate, tu, păcătosul acesta, trebuie,în plus, să-ţi şi mărturiseşti păcatele. Trebuie să te spovedeşti săptămânal la biserică; iar dacă eşti catolic, seară de seară acasă să-ţi faci un examen de conştiinţă, înainte de a intra în bezna somnului. De când ajung conştient şi până nu mai eşti conştient.

*

* *

Berdeaev: „Teodiceia de inspiraţie juridică a fost strâns legată de recunoaşterea calităţii de persoană, atât la om cât şi la Dumnezeu. Noţiunea de responsabilitate e legată de persoană la fel ca noţiunea de resentiment. Acest lucru se explică pur şi simplu prin faptul că o concepţie juridică a persoanei a fost preferatătă interpretării ei spirituale.”

„Elementul judiciar din creştinism provine, pe deoparte din legislaţia ebraică,pe de altă parte din dreptul roman. Conceptul juridic al religiei creştine duce în mod necesar la afirmarea unui fel

de egoism transcendent. Răscumpărarea e legată de noţiunea de achitare a unei datorii faţă de creator.”

„Dar păcatul cel adevărat nu constă în nesupunerea la poruncile divine, ci în servilitate, în pierderea libertăţii.”

*

* *

După atâtea drumuri prin Leningrad, acum la Sankt Petersburg mă izbeşte stranietatea interiorului bisericilor, tăinuit în timpurile de mai demult. De afară sunt cum sunt aceste biserici, departe de formula celebrei Vasilii Blajenâi din Piaţa Roşie a Moscovei, culminând cu fleşa nemaipomenită a catedralei ţarilor din Petropovlovsk. Dar pe dinăuntru nu mai şti pe ce lume te afli. Imagini clar baroce sau postbaroce nu sunt. Dar nici pictură făcută după canoanele stricte ale irimiei bizantine, care plâng în schiturile, mănăstirile şi mitropoliile româneşti, mai vechi sau mai noi. Ar semăna uneori cu ceea ce se vede prin bisericile greco-catolice. Dar nici varianta aceasta nu se potriveşte bine aici, în pântecele ortodoxiei pravoslavnice, care pe vremea lui Tolstoi şi a lui Dostoevski a înfrigurat lumea. Treci prin biserici cu etaj, prin spaţii enorme în care arhitectura şi pictura ba se leagă ba nu se

leagă, printr-o lume veche şi o promisiune de viitor, prin muzee aurite şi scânteeri de lumină inperceptibilă.

Sankt Petersburgul nu există pe lumea aceasta!

*

* *

Lenin, „Dreptul popoarelor la autodeterminare”. Comentariile sunt desigur în spiritul vremii, când Wilson îşi lansa doctrina, Ataturk fonda Turcia modernă, iar românii se adunau la Blaj. Gândurile din text au însă consecinţe: Comunismul rus se cristalizează statal ca URSS, apar ţări care n-au existat ca atare ferm în istorie, precum Belarusul, Kazahstanul sau Kirghistanul. La peste 80 de ani după Lenin, statele configurate pe atunci de comunismul leninist din hoitul imperiului ţarist, devin membre independente ale ONU. Ucraina e alt stat decât Rusia şi politic încearcă uneori să i se opună. Ucraina, unde ruşii au fost creştinaţi pe la anul 1000, sub Vladimir, afirmându-se astfel identitatea religios statală a acestui popor, pe urmele bulgarilor, sârbilor, ungurilor! Sau o fi vorba de un alt popor, popor pierit odată cu invazia tătarilor şi apoi reînviat?

Intuiţia istorică a acestui politician genial şi nebun, anticristul, Ahrimanul, Lenin!

*

* *

Pe vremuri, când mergeam în URSS, vedeam din tren lozinci uriaşe cu expresia: „Slava trudu!” Un slogan de acesta imens, era şi la intrarea în Leningrad, cum veneai de la aeroport. Totul mi se părea cam de neînţeles. Îl puteai slăvi pe Dumnezeu, pe Ţar, pe Stalin ... dar munca, de ce să o slăveşti? Poate că formula ar fi avut vreun înţeles pentru neoprotestanţii despre care Max Weber scrie că stau temelia capitalismului modern. De altfel nu doar expresia „trudă”, dar nici cuvântul muncă, şi el de sorginte slavă, nu e unul care să te mângâie. Îmi amintesc de comentariul lui Noica despre sinonime derivate din slavă şi latină: „te munceşte diavolul, lucrările sunt ale lui Dumnezeu”.

*

* *

Ivan Evseev, distinsul nostru intelectual timişorean, scria în „Lexeme şi sementeme slavo-româneşti”.

„Nu doar silnicia, monstruosul şi oropsirea exprimă slavismele limbii române, ci şi veselia, gluma, slava, nădejdea, şotia, povestea, basmul ... Dacă am aduna cele mai iubite şi cântate

plante, ierburi şi flori din poezia daco-românilor, unde pe loc de frunte ar figura busuiocul, bujorul, pelinul, odoleandrul, mălinul, răchita, cireşul, vişinul sau macul, ne-am da mai bine seama de ce livada, crângul, grădina, dumbrava sau poiana din graiurile slavilor s-au dovedit a fi pe placul autohtonilor carpato-danubieni.

Poate cel mai elocvent exemplu al pecetei poetice lăsată de slavă în vocabularul românesc este domeniul erosului popular, care a rodit şi în poezia cultă, dominat de substantivul dragoste, de verbul a iubi, cu nenumăratele lor derivate (a îndrăgi, drag, dragă, a drăgosti, îndrăgit, drăgăstos, drăguţ, iubire, iubit, iubită, ş.a.m.d.)".

*

* *

Mai 2008. Moare Ivan Euseev, după o lungă suferinţă. Cu el piere încă un intelectual, din vremea mea. Această specie de oameni e destinată dispariţiei în ansamblul ei, nemai fiind cultivată. Specialişti în toate domeniile sunt în ziua de azi, din plin. Şi încă excelenţi, lucrând în Institute şi publicând cărţi deosebit de valoroase, inclusiv în cultură, în istorie, artă, filozofie. Dar nu mai e nevoie de acea „intelighenţia" care a marcat Europa întreg secolul XIX şi XX. Omul de cultură, performant, dar care are şi un

important cuvânt de spus în agora, cultural civică, care e dătător de măsură a spiritualităţii vremii sale. Care susţine orizontul de sens al lumii în care trăieşte. Se pare că acest orizont e susţinut acum, tot mai mult, de un „ce" impersonal, transpersonal, ceva din spate, multistratificat, ceva în sensul „spiritului obiectiv" a lui Hegel dar care e altceva, care se cere altfel gândit şi înţeles, „ceva"ce ne poartă şi ne mişcă, cumva, într-o direcţie, absorbindu-ne contribuţia.

Das Man-ul lui Heidegger ar trebui regândit, ar trebui să facă obiectul de studiu a unu Institut de cercetări, care să fie finanţat de ONU, de UNESCO.

*

* *

În ştiinţa actuală cercetătorul este funcţionarul uni Institut de cercetări. În paralel însă, „cineva" finanţează şi o „piaţă de idei"; cât mai multe idei, fie ele şi trăznite, cât mai multe dezbateri şi certuri intelectuale, cât mai multe cărţi publicate – chiar şi necitite de mai nimeni - se cer a fi produse, a fi împinse spre o anumită fiinţare.

Şi la fel cât mai multe iniţiative, evenimente, proecte, cât mai multă „empirie” care să alimenteze o „producţie de întâmplări” nesfârşite, din care să se sedimenteze şi să se colecţioneze „ceva”.

Cineva – dar nu nimeni sau oricine – va selecţiona undeva, cândva, ceva!

*

* *

Constantin Noica, „Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru”. Prefaţă: „Spre sfârşitul celui de-al doilea război mondial, o mănăstire de maici din Moldova a fost ocupată de trupele sovietice biruitoare. Maicile au căutat refugiu în alte locuri. La întoarcerea lor au găsit un bilet pe care scria : „comandantul trupelor ce au ocupat mănăstirea vă declară că a lăsat-o neatinsă şi vă cere să vă rugaţi pentru sufletul său”. De atunci, la fiecare serviciu religios este pomenit numele lui Alexandru.

Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru! Roagă-te şi tu, cititorule, căci numele nu priveşte doar pe comandantul trupelor victorioase – dar, ce ai făcut între timp frate Alexandru? Ţi-ai petrecut zilele în închisoare, sau ai devenit un conformist? Ai robit ca ceilalţi în câmpul muncii, sau ai scris cărţi şi le-ai trimis în străinătate? – căci numele îi priveşte pe toţi ceilalţi fraţi Alexandru, biruitori nesiguri

şi ei. Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru din China, dar nu uitaţi pe fratele Alexandru din Statele Unite, rugaţi-vă pentru cei puternici de pretutindeni, pentru cei ce ştiu, fizicieni, matematicieni şi supratehnicieni, dar care nu mai ştiu bine ce ştiu şi ce fac, pentru cei ce posedă şi dispun, cu economiştii lor cu tot, rugaţi-vă pentru cei ce rătăcesc triumfător prin viaţă fără cultură, dar şi pentru cei ce rătăcesc în cultură, pentru omul european care a triumfat asupra nevoilor materiale, pentru omul modern care a triumfat asupra naturii şi a bunului Dumnezeu. Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru!”

*

* *

La sfârşitul războiului a fost cvartiruit în casa noastră din Lugoj un căpitan rus, Ivan . Nu mai ştiu prin ce mijloace, dar ne înţelegeam cumva. Blând, cu ochii albaştrii, faţă luminoasă şi distincţie de profesor universitar – ne-a spus că e croitor - , era duminica invitat la masă. Ca toţi ai lui, avea acasă, parcă la Harkov, o soţie şi trei copii, pe care nu-i văzuse de ani şi ani. Singura dată când a pus o întrebare a fost, de ce femeia de serviciu nu mănâncă cu noi la masă? La plecare a adus o sticlă de vin, ne-a lăsat o fotografie şi a dat bani bunicilor să aprindă la biserică o

lumânare pentru el şi ai lui. Pe fotografia de acum 61 ani, cineva mi-a descifrat recent că scrie:

„Pentru o lungă, pentru lungi amintiri din partea ofiţerului rus al Armatelor Roşii Sovietice, căpitanul Jalezko Ivan, pentru bunul şi scumpul Victor Lăzărescu, să-ţi dea Dumnezeu voinţă.

Priveşte, nu uita

Păstrează, nu pierde ”

*

* *

17 mai 2008. Sankt Petersburg. Lângă hotelul Oktiabrski în care stau, este o librărie deschisă nonstop. Deci, în care se vând cărţi sau CD-uri muzicale şi la 4 dimineaţa. La Sankt Petersburg, în Europa.

*

* *

Ascult: Serghei Rachmaninov, Liturghia Sfântului Ioan Chisostomul. Îndepărtându-se de Rusia, în ţara dolarului, în ţara Unchiului Sam, în ţara diavolui galben - cum scrie Maiakowski - Rachmaninov se adânceşte în Rusia, în Rusia cea tainică.

*

* *

Viaţa de zi cu zi a unui popor o poţi simţi pe stradă, în magazine, la spectacole, dacă nu te uiţi doar ca turist.

În 1983 la Leningrad oamenii erau posomorâţi şi încruntaţi, cu şepcile trase pe ochi, nu priveau nici în stânga nici în dreapta, colcăiau în jurul crâşmelor pe care scria votka. Aşa mi-i amintesc, aşa apar în fotografiile mele de atunci. Nu mai era un popor care să conducă lumea. În 1962, erau două categorii de localnici: unii mândrii şi trufaşi, alţii bişniţari. Ceea ce m-a uimit, după atâta îndoctrinare din copilărie despre marele popor sovietic. Acum, lumea e şi aici dezinvoltă, cu toate atitudinile posibile, de la suspiciune la căldură sufletească, glumă sau cinism. La magazinul de muzică de pe Nevski Prospect sunt CD-uri cu jazz rusesc, cântece întru slava lui Lenin, muzică liturgică, opere şi simfonii, dansuri populare şi ce-ţi mai trece prin minte.

*

* *

În 1962 am fost la Teatrul Mariinski din Leningrad la un spectacol cu Boris Gudunov. Obişnuit cu opera italiană nu am prea simţit şi înţeles nimic. Acum, ascult cu atenţie un CD în care se aude vocea lui Şaliapin. Tot muzică stranie, ce nu se leagă de opera peninsulară tradiţională, cu rezonanţe şi ritmuri de pe alt tărâm, cu vaiete din infern şi câteva arii de bas răscolitoare. Ritmurile şi rezonanţele aspre din muzica lui Mussoroski le regăsesc la Borodin şi apoi la Stravinsky, Prokofiev, până şi în operele religioase ale lui Rahmaninov sau în ultimele sonate ale lui Shostakovich.

Cum ar arăta lumea fără această Europă muzicală?

*

* *

Dostoevski şi nebunia: După ce Stavroghin se spânzură, autorul îşi încredinţează cititorii ca eroul din Demonii nu era nebun, fapt confirmat de o autopsie, care nu a descoperit leziuni cerebrale. În „Fraţii Karamazov" Katerina Ivanova, aduce de la Moscova pe cheltuiala ei, un celebru medic care să ateste că Dmitri,, bănuit de crimă, ar fi iresponsabil din motiv de nebunie. Încercare eşuată. În schimb înnebuneşte Ivan, cel care scrisese eseul despre Marele Inchizitor şi se întreţinea cu diavolul Raskolnikov din Crimă şi pedeapsă, acuză cumplite dureri de cap,

se duce chiar la doctor , dar nu are în cele din urmă de a face cu psihiatria. Pe el îl frământă ideea dacă crima e permisă de conştiinţă în general, dacă e constitutivă pentru conştiinţă. („Dar dezlegarea aceasta de a ucide, dată de conştiinţă este... mult mai îngrozitoare decât o autorizaţie oficială, legală, de a vărsa sânge”). Doar prinţul Mîşchin vine dintr-un ospiciu şi în final se întoarce tot acolo, după ce-şi încearcă puterile cu iadul acestei lumi.

Berdeaev scrie în „Adevăr şi Revelaţie”: „Ideia vehiculată în creştinism despre infern este inacceptabilă, nu doar pentru omul empiric ci şi pentru cel trascedental. Noi cunoaştem prea bine infernul prin experienţa noastră cotidiană. Pentru om, infernul terestru este suficient; aşa încât el nu simte nevoia de a-l mai proiecta în viaţa de apoi.”

*

* *

Vladimir Losski, „Teologia mistică a bisericii de răsărit”; „Dumnezeu s-a făcut om pentru ca oamenii să poată deveni dumnezei!” . Ideea de „theosis”, a îndumnezeirii omului, a „theandriei” preocupă pe toţi teologii, filozofii şi onto-teologi ruşi ai sec XX.

O mai fi valabilă ideia şi în sec. XXI?

*

* *

În Epistola întâi a lui Pavel către Corinteni se află următoarele exprimări, devenite celebre:

(cap 1.18) ... Cuvântul crucii pentru cei ce pier e nebunie, pentru noi, însă, pentru cei ce ne mântuim este puterea lui Dumnezeu.

(cap 1.25) ... Pentru că nebunia lui Dumnezeu este mai înţeleaptă decât înţelepciunea oamenilor ...

(cap 1.27) ... şi Dumnezeu şi-a ales pe cele nebune ale lumii ca să ruşineze pe cei înţelepţi.

*

* *

În cartea sa publicată în 1977, „Idolul şi distanţa", Jean– Luc Marion încearcă să argumenteze că „aşa zisa nebunie" de la sfârşitul vieţii lui Nietzsche şi a lui Holderlin ar putea fi mai bine înţeleasă ca o înţeleaptă retragere mistică din lume. Un drum pentru care au optat două spirite adânc pătrunse de instanţa transcedentală a divinităţii. Şi care, în viaţă fiind, au părăsit

voluntar lumea muritorilor. Pentru ca, din noua lor lume, a theosisului, să mai facă doar semne celor din mijlocul cărora au plecat.

*

* *

Berdeaev, „Sensul creaţiei”: „Omul deţine în el un element divin ... Dumnezeu aşteaptă de la om nu o supunere de rob, nici ascultare, nici teama de judecata divină, ci acte creatoare libere ...Omul trece printr-o încercare. Libertatea lui nu înseamnă responsabilitate în faţa unui tribunal, ci puterea lui creatoare graţie căreia răspunde la apelul lansat de Dumnezeu ... În desfăşurarea istoriei Europei creştine, creaţia omului şi-a găsit justificarea mai ales în afara conştiinţei religioase şi, în final, împotriva ei. De acest fapt se leagă tragedia internă a umanismului ... Adevărata problemă o constituie cea a sensului religios al actului creator al omului, al creaţiei pe care Dumnezeu o aşteaptă de la om pentru a îmbogăţi viaţa divină însăşi ... ”

Nietzsche vedea în omul creator, în supraom, un specimen care anulează ideea creştină de om, înţeles – formula el - ca rob, plin de resentimente. După nici un veac, creaţia umană devine

argumentul principal al îndumnezeirii omului, a theosis-ului care „îmbogăţeşte viaţa divină însăşi”.

*

* *

„Când cineva îşi dojeneşte patria, o face deoarece îi cunoaşte măreţia. Aşa au făcut toţi, cu inima îndoită şi sângerândă, de la Holderlin la Nietzsche şi Dostoievski. Şi minunatul Puşkin care, după ce s-a prăpădit de râs la descrierile pe care i le citea prietenul său Gogol, a sfârşit prin a exclama cu vocea bolnavă de amărăciune: „Dumnezeule, ce tristă este Rusia! ”(Sabato, „Înainte de plecare”).

*

* *

De câte ori am trecut prin Capitala Nordului, care acum e re-numită Sankt Petersburg, m-am oprit la Ermitaj să contemplu capopdopera capodoperelor lui Rembrand: Întoarcerea fiului risipitor. Noica, care şi-a construit filozofia etică pe marginea acestui episod biblic, nu a remarcat pictura marelui olandez care, năpădit de meschinăria burghezismului din jurul său, s-a cufundat

tot mai adânc în întuneric. Refuz al lumii înconjurătoare, pe care celălalt mare confrate al său, pictorul Van Gogh, l-a rezolvat în alte timpuri, înnebunind. În tabloul lui Rembrand, tatăl îşi primeşte cu căldură nespusă fiul îngenuncheat, întors de pe mările lui Ulise, sub privirea piezişă a fratelui, ce stă în umbră.

Lumina ce coboară peste tată şi peste fiu, purcede, desigur de la Duhul Sfânt.

*

* *

VIII

Athena, 3 martie 2008. Este straniu şi te plasează într-o anumită perplexitate dacă vizitezi Muzeul Bizantin de aici imediat după Muzeul de Arheologie, care culminează cu arta sculpturală din vremea lui Pericle şi apoi a elenismului. Cele mai multe exponate creştine reprezintă fecioara cu pruncul. Pe când dincolo, la cei vechi, lipseşte cu desăvârşire tema maternităţii. Precum şi cea un pic mai abstractă, a familiei, pe care romanii au cultivat-o cu o anumită pioşenie. Femeia apare, da, iniţial ca o defilare de Kore, îmbrăcate şi cu păr lung, un pic diferite de Kouroi, bărbaţi tineri, goi şi făcând un pas înainte. Iar mai încolo, ilustrând diverse zeiţe. Adolescenţii sunt teribili în Elada, potenţând erosul. Ceea ce nu e cazul cu adolescentele. Dar maternitatea! Femeia care să ţină la piept un bebelaş! Probabil grecii aceia miraculoşi, în lumea cărora mişunau sfinxe devoratoare, sirene şi nereide, s-ar fi îngrozit numai la gândul că s-ar putea acorda atenţie, că ar putea fi repărezentată figural o mamă duioasă ce are la piept un prunc sfânt. La Olimpia, Hermes este cel care, frumos, cu trup perfect proporţionat, poartă pe braţul stâng, în dreptul inimii, maestuos, pe copilul Dionysos. Cum de s-a putut propaga pe acelaşi pământ spiritual, unuiversuri culturale aşa de diferite? Şi ce legătură e între ele? Desigur, intervine medierea romană, unde Grecia clasică ajunge topită în elenism, lume a Romei care duce la apogeu

argumentarea sceptică. Iar religia iudaică ajunge şi ea, aici, pe mii de căi. Dar până şi articularea între Roma clasică şi Atena clasică e aproape imposibilă. Nici chiar măreţele vestigii romane care datează de pe vremea lui Hadrian, cel îndrăgostit de Athena, nu intră suficient de clar în silogism.

O întreaga acoladă istorică, ce trece de la atenieni prin Alexandru, Diadohi, Cezar, Augustus, Nero, este necesară pentru a atenua şocul acestei percepţii muzeale. După cum mai e necesară şi o altă acoladă, ce trece prin oraşul lui Constantin cel Mare, Bizanţ, Islam, Istambul, romantismul european din vremea închegării statelor naţionale, Byron, politica modernă a Europei de după Războiul Crimeii, pentru a depăşi celălalt şoc prilejuit de spectacolul schimbării gărzii, pe care îl percepi la ieşirea din Muzee, în faţa Palatului Prezidenţial.

Dar dacă nu ai în spate toate aceste istorii şi acolade? Ca de exemplu în Rusia, creştinată statal în jurul anului 1000! Ca în România, cea daco-romană din vechime, cu ai săi români etern creştini !?

*

* *

Tatăl meu îmi povestea că profesorul de drept roman le spunea la Cluj studenţilor în perioada interbelică: romanii au cucerit lumea de trei ori: cu sabia, cu crucea şi cu dreptul.

Probabil, grecii au cucerit-o şi ei de câteva ori: cu poveştile acestea mitice şi filozofice ce se întind de la Homer, cei şapte înţelepţi, presocratici şi Platon, ajungând la finalul sceptic; - cu nebunia gândirii patristice; - cu rafinamentele Bizanţului; - şi, cu moderna şi actuala seninătate a mărilor albastre pe unde cântă şi dansează zorba grecul.

*

* *

Primul drum psihiatric la Athena l-am făcut în 1985, cu peripeţii nemaipomenite. În final totul a ieşit însă bine. Localnicul profesor Costa Stefanis era pe atunci preşedinte al Asociaţiei Mondiale de Psihiatrie şi ţinea să împace estul cu vestul. Fiind singurul român prezent la Congres, am condus o şedinţă plenară împreună profesorul H. Hippius din Munchen, având onoarea să introduc mari celebrităţi precum Prof. J. Angst din Zurich şi Prof. H. Akiskal din SUA. Seara am fost invitat, împreună cu încă câţiva participanţi, acasă la Costa Stefanis unde a venit nu doar ministrul sănătăţii ci şi preşedintele ţării, Papandreu. Referindu-se la

România a adus vorba despre francofonie. Acolo am avut sentimentul că psihiatria merită să fie stimată. Acolo în Grecia, în ţara care s-a vorbit pentru prima dată de melancolie şi de manie. Manie furioasă, care în româneşte a devenit „mânie”.

*

* *

La Athena, din nou pe Acropole, cu aceleaşi ruine de temple şi simulacre de cariatide (muzeul Acropolelui se mută). Încercări, împreună cu Gabi Cornuţiu de a fotografia un prim plan, cu fundal. Cer însorit – nu prea plouă la Athena – dar imagini dificile: în fundal apare o atmosferă îmbâcsită. Ştiu, de când am stat aici câteva săptămâni în 1996, că la Athena e o mare problemă cu poluarea aerului şi că apa, consumarea apei, e la fel o chestiune acută.

Citesc acum, în 2008, într-un roman rusesc o peroraţie despre apă şi aer:

„De altfel, apa e lucrul cel mai minunat de pe lume: limpede, fără gust, fără miros – şi o bei! Curată alinare. E aproape ca aerul - la fel de minunat şi de inexprimabil. Dacă setea e adevărată atunci e chiar ca aerul. V-am vorbit câte şi mai câte despre progres ... am uitat însă principalul. Ameninţarea nu ne vine de acolo de unde

lucrurile se obţin prin muncă, chiar dacă este o muncă prădalnică. Nu de acolo unde este scump, unde totul costă, unde toţi au nevoie şi toţi caută să apuce – unde exista un preţ, o valoare declarată. Vom desfiinţa, desigur, pădurile, apele, peşti, terenurile, animalele, pe acestea în primul râmd pentru a rămâne singuri ... dar asta mai târziu ... pentru că ameninţarea vine în primul rând de la ceea ce e gratuit, dat de Dumnezeu, de la ceea ce n-a costat niciodată nimic, nici bani, nici muncă, de la ceea ce nu are valoare – iată de unde ne vine pieirea: de la ceea ce nu are preţ, este nepreţuit! Respirăm şi ardem tot aerul, bem şi risipim apa. Adică distrugem în primul rând ceea ce e gratuit. Deşi atât de evident, pare caraghios că cele care de la început au fost ale nimănui, tocmai acestea dispar primele... se poate întocmi o ierarhie între aer şi diamante, care va fi ordinea lor de disipare şi dispariţie. Şi va fi – cum se zice – invers proporţional.” Discursul îl ţine la beţie un fost profesor universitar creator de seamă în domeniul său care, întors din lagăr, nu mai suportă lumea din jur şi cere să fie dus înapoi în lagăr. (Bitov, „Casa Puşchin”)

*

* *

Când te gândeşti un pic te uimeşte puţinătatea operelor autentice rămase de fapt de la greci: statui care să nu fie copii, un Heraclit altul decât cel din „fragmente”. Elada a fiinţat mereu în şi prin logos, prin istorii, legende şi imaginar, atât atunci când se afirmă nemijlocit, cât şi atunci când era descoperită, mereu şi mereu redescoperită şi reimaginată hermeneutic. Dar ingredientul acesta grec a priit tuturor şi întotdeauna: Renaşterii italiene, celor din Sturn un Drang, Romantismului; lui Holderlein sau interpretării făcută de Heidegger ontologiei. Şi nouă, cei de azi, pluriculturalişti convinşi.

*

* *

Spre deosebire de greci, romanii purtau în ei şi cu ei o geometrie exterioară. Polybios, în Istorii, ne povesteşte cum îşi făceau în campanie tabăra de noapte: O avangardă găsea un loc neted; apoi, când armata sosea, era delimitat un patrulater, în jurul căruia se săpau şanţuri; erau trasate două axe, ce deveneau două străzi, în mijloc plasându-se cortul generalului; fiecare grup de soldaţi îşi cunoştea locul, trupele auxiliare erau plasate la periferie iar marginile taberei erau lăsate libere; gărzile patrulau toată noaptea şi se schimbau la ore fixe.

În fiecare noapte, cu orice expediţie, fiecare corp militar, crea o nouă şi efemeră Romă.

Grecii căutau un loc avantajos, pe o înalţime; după care se culcau care cum, fără nici o amenajare specială.

Dar, la ei, la greci, matematica, atât ca geometrie cât şi ca număr, era una interioară cuprinzând împreună trupul şi sufletul într-o rezonanţă specială cu întregul cosmos, vorba pitagoreenilor. Armonia „eidos-ului" efebilor exprimă pe acel Mede Agan, porunca aceea de „nimic prea mult" înscrisă la templul din Delfi. La fel ca în lirică, discurs sau gând. Armonie mereu ameninţată de hybris, de nelinişte, de căutare sau curiozitate odiseică, mereu în marginea rupturii; dar şi a refacerii printr-o finală întoarcere acasă. Citim în Heraclit:

Frag. 43. Hybrisul trebuie înăbuşit mai degrabă decât un incediu.

*

* *

„Un grec, chiar dacă s-ar fi angajat sub jurământ şi în prezenţa a zece martori, va găsi întotdeauna mijlocul de a reveni asupra promisiunilor sale, în timp ce cuvântul unui roman va fi pentru el o lege sacră". (Polybios, Istorii, - sec II î. Chr.)

*

* *

Grecia, cea veche, cea patristică, cea eternă, e prezentă în ţara şi lumea noastră românească din jurul arcului carpatic prin înzecite fire, inclusiv prin numele celor ce suntem, ale alor noştrii, ai celor ce-i întâlnim în viaţa de zi cu zi, (m-a impresionat prin anii 60 cartea lui Al Graur. „Nume de persoane" şi de atunci am fost constant atent la numele celor din jur): Ştefan (de la stephanos - coroană), Vasile (de la basileus - rege), Dumitru (de la Demeter), Gheorghe (de la gheorgheos – om al pământului), Grigore, Ecaterina (de la hekate – care făcea vrăji) şi care la noi dă pe Cătălina, Catinca, Tinca, Cati; apoi Filip (cel iubitor de cai), Melania (de la „melanos", negru), Ieremia, Irimia, Irina (de la „irine", pace, ...), Nichita, Nicodim, Nasta, Nichifor, Nicolae (având de-a face ceva cu victoria), Onofrei, Panfil...

Dar şi Zoe (de la „zoe", viaţă), Alexandru şi Alexandra (trimiţând la bărbatul fericit), Tudor, Roxana, Arcadie şi de ce nu Teodor, cel dăruit de zei sau dăruit zeilor, la fel fiind Teodora şi având drept corespondent în slavă pe Bogdan, Bogdana...

Alături de onomastica derivată din latină, slavă şi ebraica biblică, cea de sorginte greacă ne poartă în ţesătura „Lebenswelt"-

ului nostru, de unde am putea pleca, prin epoche spre meditaţie transcedentală.

Îmi amintesc că, pe vremuri, eram la Sibiu, la Relu Cioran, când am citit în grabă un interviu în franceză luat lui Mircea Eliade (acesta i-l trimisese lui Noica, ce coborâse de la Păltiniş) în care spunea: „numele nu e ceva întâmplător, îţi marchează destinul; Mircea derivă din slavă şi înseamnă lume şi pace, Eliade derivă din greacă, cu trimitere la soare”.

*

* *

Profesorul Pamfil perora pe vremuri (poate inspirându-se din alţii):

„Povestea cu pervertirea valahilor prin turcire nu ţine. Turcii erau oameni dintr-o bucată, războinici cu decizii rapide. Cucerind Constantinopolul, de fapt Imperiul Bizantin aflat într-o rafinată şi aromată putrefacţie, ei au cultivat şi au transmis atmosfera şi stilul acestui crepuscul, exprimat într-o administraţie aflată într-o sublimă decadenţă. Nepricepând nimic, au preluat cu satisfacţie ideia de „peşcheş”, de alunecoasă ajungere la orice. Şi au jubilat practicând-o , indifereţi la consecinţe şi la judecăţi morale. Fanarul,

a fost post-bizantin, şi nu turc” (formulările îmi aparţin; dar ideea cred că am preluat-o corect).

*

* *

În psihopatologia secolului XX a revenit un gând a lui Heraclit, care a ajuns apoi să fie mereu citat:

Frag. 89: „Heraclit spune că pentru oamenii treji există o singură lume, comună tuturor, dar că în somn fiecare se îndreaptă spre lumea lui proprie”.

Asupra acestei diferenţe a insistat mult Binswanger, subliniind că ultima eventualitate, cea a ieşirii din lumea comună şi a retragerii în sine este şi cea a suferindului mental, a cărui lume personală se desprinde, se desrădăcinează de cea comunitară. Mai ales în zilele noastre când un semn important al normalităţii e considerată sociabilitatea şi alinierea la „firescul lumii vieţii”.

În fragmentele rămase de la obscurul Heraclit mai găsim însă o formulare asupra căreia poate că lumea noastră ar merita să se oprească, meditând cu grijă.

Frag. 71 „Trebuie să ne gândim şi la omul care uită unde duce drumul”.

*

* *

K.R. Popper îşi deschide primul volum din lucrarea sa mereu invocată „Societate deschisă şi duşmanii ei” cu două citate:

„Deşi numai unii pot să iniţieze o măsură politică, toţi suntem capabili s-o judecăm”.

Pericle din Atena (cca 430 a. Chr)

„Principiul cel mai înalt din toate este ca nimeni, fie el bărbat sau femeie, să nu fie niciodată fără un conducător. Şi nici să nu fie deprins sufletul cuiva să facă ceva din proprie iniţiativă, fie că e un lucru serios sau doar în joacă. Ci, atât în vreme de război cât şi în vreme de pace, să aibă ochii aţintiţi spre conducător şi să-l urmeze cu credinţă. Să asculte de el chiar şi în cele mai neînsemnate lucruri; bunăoară să se scoale, să se mişte, să se spele ori să mănânce ... numai când i se porunceşte. Într-un cuvânt să-şi obişnuiască sufletul, printr-un îndelungat exerciţiu, ca nici măcar să nu i se năzară vreodată să acţioneze de unul singur şi să devină complet incapabil de aşa ceva.”

Platon din Atena (cca 80 ani mai târziu)

*

* *

Heidegger comentează în „Doctrina lui Platon despre adevăr”: „Gândirea asupra fiinţei fiinţări devine, de la Platon încoace, „filozofie”, pentru că gândirea este concepută ca o înnălţare a privirii către „Idei”. „Filozofia” care începe abia cu Platon are însă, de acum încolo, caracterul a ceea ce, mai târziu, se numeşte „metafizică” .... Povestea spusă în mitul peşterii oferă imaginea a ceea ce, acum şi , deopotrivă, în viitor, constitue, în istoria umanităţii configurată occidental, survenirea istorică propriu-zisă: potrivit cu esenţa adevărului conceput drept corectitudine a reprezentării fiinţării, omul gândeşte în funcţie de „Idei” şi apreciază tot ce este real în funcţie de „valori”. Lucrul cel mai important şi singurul hotărâtor nu este care idei şi care valori anume sunt instituite, ci faptul că în general realul este interpretat în funcţie de „idei” şi că, în genere, lumea este cântărită în funcţie de valori.”

*

* *

Grecii cei vechi, pe lângă multe alte calităţi, nu aveau vocaţia centralismului. Nu-i lăsa de altfel nici pantheonul lor. În istorie, îi aveau în spate pe egiptenii ce-şi divinizau faraonul. În flanc stătau

perşii cu al lor Mare Rege, stăpân incontestabil peste satrapii şi satrapi. În Grecia, chiar când întâlneai regi, ca în Sparta, trebuiau să fie doi. Visul politic a lui Platon nu s-a putut împlini pe pământ, la tiranul Syracuzei. Cu el apare însă Utopia, care de atunci şi până azi e scrisă pentru a putea fi desbătută şi combătută, nu realizată. Platon nu a rămas la „Unu" ci a lansat, prin dialogul Parmenide, eterna problemă „Unu multiplu". Mai târziu, odată cu Plotin în vremea în care creştinismul prinde cheag, „Unu" se structurează ce-i drept ierarhic, ca piramidă ontică, distribuindu-se fără să se împartă. Dar, pâna şi Dumnezeul creştinilor, apărut în universul greco-roman, n-a mai putut rămâne „Unu" decât ca fiinţă – ousia - , în conjuncţie cu trihipostazia persoanelor divine, ce se iubesc reciproc. Iar ulterior, în tot timpul scolasticii şi mai târziu, până pe vremea lui Kant, onto-teologia nu a mai putut scăpa de sfidare multiplicităţii şi diversităţii.

*

* *

Rătăcind şi hălăduind prin insule, Ulise nu se întoarce în capitala unui imperiu.

*

* *

Profesorul Alexandru Olaru îmi povestea că în vremea studenţiei sale la Cluj, D.D. Roşca a susţinut un an întreg un seminar pe marginea dialogului Parmenide a lui Platon.

*

* *

Creştinismul, impunându-se după finalul sceptic al filozofiei greceşti, a câştigat anumite valenţe ontoteologice care altfel nu ar fi avut de unde să se impună. Astfel Dumnezeu a devenit „criteriul" absolut şi infailibil . Faptul că e arhe-ul şi telos-ul suprem ţine de limbajul conceptual tradiţional; faptul că e şi criteriu, au impus-o scepticii; şi aşa va rămâne până în vremea lui Descartes, Kant şi Hegel.

A mai apărut apoi încă ceva ce nu era familiar vechilor greci; şi anume „creaţia din nimic" – la care, ce e drept, „Vechiul Testament" face doar aluzie, în Înţelepciunea lui Solomon 11.17: „Nu era anevoe mâniei tale atotputernice care a zidit lumea din nimic, să trimită asupra lor mulţimi de urşi şi lei fioroşi". Creaţia realizată prin decrete divine. De unde importanţa logosului. Iar Dumnezeul acesta care a creat omul după chipul şi asemănarea sa,

a mai instituit şi timpul, istoria, în care se scaldă aceste fiinţe finite; istorie în mijlocul căreia însăşi Dumnezeul creştinilor coboară şi se întruchipează personal, pentru a răscumpăra, pe cruce, păcatul originar al omului.

Acest scenariu, atât de diferit de limbajul conceptual al gândirii greceşti clasice, a declanşat o serie de peripeţii ale speculaţiei, iniţiate tot pe pământ spiritual grecesc, de părinţii Bisericii din Răsărit; şi continuate apoi în moştenitoarea Europă.

*

* *

A creat oare Dumnezeu o singură lume, pe cea a noastră??

Origine (sec III)

„... este absurd să ne închipuim un Dumnezeu veşnic inactiv ... Este adevărat că Facerea conferă lumii în care trăim un început ... dar lumea noastră nu este nici prima, nici ultima. Înainte de ea au fost altele; şi vor mai fi altele după distrugerea ei finală, şi aşa mai departe, la nesfârşit ... Din fragmentele lumii noastre distruse, Dumnezeu va face alta, iar după aceasta va face altele, a căror istorie va depinde, pentru fiecare, de hotărârile libere ale fiinţelor raţionale cuprinse în ele.”

Această sfidare faţă de gândul Dumnezeului unic şi a unei unici lumi create de acesta, ideea unei pluralităţi a lumilor care să aibe tot atâţia Dumnezei corelativi, s-a înfiltrat apoi în gândirea scolastică şi a persistat în modernitatea ascendentă, până la Kant.

Ockham (sec XIII)

... fără a vorbi de eretici, dintre care unii au afirmat pluralitatea existenţelor divine, ne putem întreba de ce nu ar putea exista şi alte lumi, care să aibe, fiecare, propria sa cauză şi prin urmare, propriul său Dumnezeu. Supoziţia e cu atât mai firească cu cât, aşa cum sunt de părere chiar teologii, puterea divină nu s-a epuizat prin crearea unui univers; ea ar putea deci să creeze încă unul sau mai multe altele; putem concepe deci mai multe lumi, deci mai mulţi Dumnezei ... dar ... e mai bine să afirmăm unitatea!

Treptat, accentul a ajuns să fie pus pe pluralitatea lumilor şi a fiinţelor raţionale, fără un accent al comentariului asupra pluralităţii Dumnezeilor. Cusanus (sec. XV) scrie: „Presupunem că există tot atâtea lumi parţiale care compun aceste universuri câte stele există, care sunt nenumărate ... şi că toate sunt locuite.” La fel sunt abordate lucrurile în sec XVIII de Fontanelle în „Quelle sur la pluralite du monde” iar Voltaire, în Micromegas relatează despre locuitorii de pe alte planete care ne vizitează, mult mai evoluaţi în ştiinţă şi tehnică; dar fără a analiza problema Dumnezeului lor. La sfârşitul secolului luminilor, Kant concepe „Critica Raţiunii pure”

ca valabilă pentru orice fiinţă raţională posibilă. Iar Dumnezeu apare ca o Idee a acestora, ca o temă ce se instituie în orizontul conştiinţei fiinţei raţionale finite; temă indecidabilă raţional.

Recent, în secolul XX pe lângă poveştile science-fiction privitoare la extratereştrii, oamenii de ştiinţă au lansat „principiul antropic". Citim într-un text din 1990 (I Pârvu, „Arhitectonica Existenţei")

„Principiul antropic e invocat în dezvoltarea problemei unicităţii sau multiplicităţii universului şi a căilor evoluţiei lui. Aplicarea sa ne dă posibilitatea de a selecta dintre universurile ipotetice pe acelea care asigură existenţa şi manifestarea inteligenţei. El funcţionează astfel ca o regulă de selectare a diverselor „scenarii" cosmologice, de restrângere a „posibilului cosmic" ... se pune (deci) întrebarea: care au fost condiţiile pe care trebuia să le rezolve universul pentru ca noi să existăm şi să-l putem observa? Universul care permite existenţa acelei inteligenţe care să-l observe este un tip special de univers, un univers ce se cunoaşte pe sine."

Deci, la capăt, nici un cuvânt despre Dumnezeu!

Poate că Dumnezeu se ascunde acum din cosmogonic părăsindu-şi statutul pe care-l avea în iudeo-creştinism de persoană divină atoatecreatoare, din simpatie pentru omul recent. Pentru

acest om ce-şi pierde de la o zi la alta caracteristica sa, aşa de greu obţinută, de a fi o persoană pe acest pământ.

*

* *

Care este scopul creaţiei? Două răspunsuri clasice - pe care le-am transcris de mult şi le ţin afişate în cabinetul meu de lucru -sunt:

„Dumnezeu a creat lumea şi omul ca să aibe cine să-l glorifice.”

„Dumnezeu a creat lumea şi omul din prea plinul bunătăţii sale.”

*

* *

După aventura din anii 80 cu Pseudo Dionisie Areopagitul când s-a implicat Dan Negrescu în tălmăcirea „Ierarhiilor cereşti” m-am bucurat când în 1996 a apărut la Ed. Paideia traducerea operelor sale complete îngrijite de Dumitru Stăniloae. În acelaşi an apărea la noi şi cartea lui Christos Yannaras „Heidegger şi

Areopagitul”. Heidegger, care în România era cunoscut ca ontolog, s-a dezvăluit astfel şi din perspectiva onto-teologiei.

Christos Yannaras: „În cazul lui Dumnezeu, determinăm cu ajutorul logosului absoluta Sa neasemănare faţă de orice existent, fără să limităm această neasemănare la o simplă noţiune antitetică faţă de existenţă, fără să o înţelegem drept inexistentă sau Neant. De aceea şi Maxim Mărturisitorul notează –în comentariul său la Areopagit – că „Dumnezeu este numit şi fiinţă şi nefiinţă, căci el nu este nicidecum o fiinţă, căci este mai presus de toate fiinţele în chip necunoscut”.

„El, Dumnezeu este şi cauza nimicului, deoarece toate sunt posterioare Lui în confruntarea dintre fiinţă şi nefiinţă”.

Martin Heidegger, „Introducere în metafizică”: „Capitolul întâi. Întrebarea fundamentală a metafizicii: 1. Întrebarea „De ce este de fapt fiinţare şi nu mai curând, nimic?” reprezintă, potrivit rangului ei, prima dintre întrebări, deoarece ea este cea mai vastă, cea mai adâncă şi întrebarea originară prin excelenţă. ”

*

* *

Să fi avut oare de-a face miracolul grec vre-o legătură cu adoptarea, consolidarea şi răspândirea scrierii alfabetice? Oricum,

această revoluţie în tehnologia logosului e plină de consecinţe. Mc Luhan, despre care îmi amintesc că prin anii 70 era mult citit şi citat, scria:

„Grecii explicau naşterea alfabetului printr-un mit conform căruia Regele Cadmos, căruia i se atribuie introducerea în Grecia a scrierii fonetice, a semănat dinţii dragonului pe care l-a răpus, dar a recoltat oameni înarmaţi ... Alfabetul implică puterea, autoritatea şi controlul îndepărtat al structurilor militare. Asociat cu papirusul, alfabetul anunţă sfârşitul birocraţiilor statice, al templelor şi al monopolului clerical asupra cunoaşterii şi puterii ... Alfabetul şi papirusul fac ca puterea să treacă din mâinile clerului în cele ale militarilor. Tocmai acest proces îl intuieşte mitul lui Cadmos şi cel al dinţilor dragonului; proces ce va cuprinde şi căderea cetăţilor state cu apariţia imperiilor şi a birocraţiilor militare. ”

Revoluţiile în tehnologia logosului au jucat tot timpul un rol de seamă în metamorfozele structurii omului, a civilizaţiei şi a istoriei sale. Aşa a fost, după scrierea alfabetică, întâmplarea cu tiparul din Renaştere şi cea legată de calculatoare, ce a dus la prăbuşirea imperiului comunist. Idee care pare a-i fi scăpat lui Marx.

*

* *

Grecii, dincolo de toate fantasticele lor descoperiri şi inovaţii într-ale culturii, ale spiritului, se pare că nu au stat rău nici la capitolul tehnologie. De acest fapt a profitat din plin Alexandru cel Mare, care, în viaţă fiind, se considera zeu. În istoria pe care i-o scrie Arrianus (sec II d.Ch.) mai toate victoriile sale de seamă, dincolo de curajul şi calităţile sale excepţionale de strateg, se datoresc inginerilor ce-l însoţesc. Citim în „Expediţia lui Alexandru cel Mare în Asia", privitor la cucerirea Tyrului:

„Între timp sosiră din Cipru şi din întreaga Fenicie o mulţime de constructori de maşini, care îi puse la punct (lui Alexandru) numeroase mecanisme de luptă, unele pe dig, altele pe trierele care se deplasau mai greoi. Când toate fură gata, oamenii lui Alexandru traseră maşinăriile spre capătul digului şi ancorară corăbiile, una după alta, la baza zidurilor, debarcând aici maşini de război; apoi începură să forţeze zidurile."

*

* *

Se leagă oare miracolul grecesc, pe lângă răspândirea scrierii alfabetice şi de punerea în circulaţie a banilor ca monezi? Bucăţele de aramă, argint sau aur, standardizate prin garanţia ce le-o oferă chipul puternicului om lumesc ce le bate, le răspândeşte şi le

garantează valoarea. Monezi ce potenţează şi întreţin fluiditatea comerţului!

Grecii au fost dintotdeauna hiperpricepuţi la comerţ, văzând nu doar ceramică şi ulei, cumpărând nu doar sclavi şi grâu; ci nogociind pe piaţa liberă de atunci toate priceperile lor: arta de a învăţa şi cunoaşte, arta de a te antrena şi lupta. Vânzare ce nu încumetă scrupule, morale.

Arrianus ne relatează că la Gordan, înainte de tăia nodul gordanian: „Alexandru primi delegaţi ai atenienilor veniţi să-l roage să dea libertate compatrioţilor lor ce fuseseră luaţi prizonieri la Granicos (unde luptaseră alături de perşi) şi trimişi în lanţuri cu alte două mii de suflete, în Macedonia. Athenienii nu obţinură satisfacţie şi trebuiră să plece.”

Pe monedele şi bancnotele româneşti s-au perindat, ca şi garanţi ai puterii lumeşti, regii acestei ţări: Carol, Ferdinand, Mihai; apoi: Bălcescu, Kogălniceanu, Vladimirescu. Acum, garanţi ai valorii comerciale ne sunt artiştii: Eminescu, Blaga, Brâncuşi, Caragiale.

*

* *

Alexandru cel Mare fecundează istoria, rămânând în istorie , ca arhetip pentru Alcipiade sau Cezar şi pentru mulţi alţii. Dar el persistă şi în legendă, mitologie şi povestirile orale. În Alexandria românească putem citi:

„Cică, după ce a străbătut Alexandru cel Mare pâna la Raiu, a aflat un rege anume Ioan şezând pe tronul său şi ţinând picioarele sale în apă clocotită de izvor. Întrebat fiind de ce face el aceasta, zise regele Ioan că apa astfel întrebuinţată are darul întineririi. Alexandru cel Mare se rugă atunci să-i dea şi lui puţin din această apă şi cea ce o primi o păstră foarte bine. Cu toate acestea însă, cele două servitoare ale sale i-o furară, şi de atunci, fiind ele veşnic tinere şi cunoscând viitorul fiecărui om, la naşterea sa îi ursesc soarta".

Şi aşa, în Alexandria românească, dascălul său Aristotel îl învaţă într-un an psaltirea şi psalmii ... iar noaptea, Netinar tatăl său adevărat, egipteanul îl învaţă cititul stelelor, umbletul planetelor şi zodiacul ... Mai apoi Alexandru îi bate şi pe tătari, care-i dau haraci ... El bate cetatea Atenei folosind praful de puşcă. Aici, la Atena, se sfătuieşte cu Diogene filozoful ... La Ierusalim dă peste prorocul Ieremia ... Alexandru trimite o carte în care scrie „că până nu voi intra în Ierusalim să mă închin lui Dumnezeu până atunci nu mă voi bate cu Darie"... După ce heruvimii şi serafimii îl

opresc de la intrarea Raiului ... el bate pe Por împărat, trece prin ţara Amazonului, îşi împarte împărăţia din care face parte şi Ingleteria, Ţara Leşească, Veneţia, Ţara Nemţească, cea Franţuzească şi Rusia. Şi în sfârşit moare otrăvit, spunând cu iz ecleziastic : „o, mincinoasă şi deşartă lume şi mărire putredă cum te arăţi frumoasă în puţină vreme şi curând îi pierzi pe toţi, cum se zice: nu este bucurie pe pământ care să nu se schimbe în jale şi nu este pe pământ mărire care să nu se sfarme şi să nu cadă."

*

* *

Pe lângă minunăţiile Alexandriei mi-am înfierbântat mintea copilăriei şi cu o carte pe care Eugen Lovinescu o tradusese astfel încât să fie cu drag citită de copii şi care avea drept dedicaţie: „fetiţei mele Monica, de 11 anişori ". Cartea se numea Odiseea.

IX

Bucureşti, 4 Octombrie 2008 Al III-lea Congres Naţional de Psihiatrie. Fastous, la Casa Parlamentului, aşa cum şi trebuia, această psihiatrie românească ce-şi ridică şi ea nasul într-o lume haotică, tot mai zăpăcită, tot mai în criză şi mergând cu veselie nu se ştie încotro!

*

* *

Privit cu ochii de turist, Bucureştiul, ctitorie a lui Vlad Ţepeş, apare ca o expandare cosmică a bisericii din Densuş. Acolo, în ţara Haţegului, în jurul anilor 1300, creştinii ce aveau la dispoziţie Sarmisegetuza romană, au încropit această bisericuţă din piatră de râu, cărămizi, coloane romane, blocuri de marmură, acoperământul asimetric coboară într-o parte aproape de pământ, un leu roman s-a rătăcit undeva pe sus ... Românaşii în devenire de la poalele Retezatului, cu mignoranţa lor, se aşează sub partea aceasta de cer altfel decât simetria magnifică a scolasticii şi catedralelor gotice din acea vreme. Şi iată că odată cu Ţările Române şi România Mare, Bucureştii cresc cum cresc, cum au crescut, apare Calea Victoriei – împotriva turcilor – care e sinuoasă şi nu de mult s-a

împăunat cu Ataturk ... schiţă de ordine interbelică pe Bulevardul Magheru ... şi apoi la Şosea, case boiereşti, clădiri „arte nouveau” ... după care iarăşi tot felul de înălţimi, perspective şi faţade, din nou ordine soldăţească, monotonă, pe marile magistrale socialisto – ceuşiste; şi acum, un nou avânt de a construi, de a voluma, case şi turnuri, blocuri şi terase. În locul leului de la Densuş, geniul Carpaţilor a încercat să plaseze pe Casa Poporului o pastişă după coloana infinitului şi un cocoş brâncuşenesc. Dar a renunţat de tot.

*

* *

Marea, imensa bucurie de a mai fi odată în Casa Poporului, Palatul Parlamentului, monumentul monumentelor într-ale monumentelor clădirilor omeneşti. În fleacul de timp ce a trecut de la piramidele egiptenilor până la căsuţa lui nea Nicu, bieţii muritori au încercat să trăiască pe măsura măsurii lor. Pe Acropole, Pantheonul are coloanele marcate de o curbură aproape insesizabilă ce le umanizează; lui Vitruviu i se părea că între arhitectura templelor şi proporţiile corpului omenesc desfăşurat există secrete similitudini; da Vinci desenează acel om în cerc, ce e trimis în cosmos ca marcă a faptului că aici pe pământ oamenii

ştiu ce e numărul , tăietura de aur. Toate, pe vremuri, încercau să fie pe măsura omului. Şi apoi, ce sărman e Versaill-ul – ca să nu mai vorbim de Hoffburg. Până nici Mao Tze Dun nu a putut patrona o clădire cât de cât pe măsură; în piaţa Tien An Men, aşa cum mi-o amintesc din 1978, clădirile sunt ordonate, simetrice, echilibrate, nu intră în discordanţă cu armonia Palatului de Iarnă care o străjuieşte ...

*

* *

Acum, când toate se adună la dimensiunile corpului uman real – telefoane mobile ce încorporează aparate de fotografiat şi filmat, leptopul ce-l porţi cu tine în tren şi în avion – când exercitarea profesiei se poate face în mare măsură de acasă, ... noi ne ducem la Congres într-o casă pentru ciclopi, în care te mişti pigmeu, printre coridoare şi holuri ce aşteaptă un Antonioni să le filmeze, în strania lor tăcere de marmură.

*

* *

Când eram elev în primele clase de liceu la Lugoj pe coridoare mai erau busturi cu marii oameni ai antichităţii: Socrate, Platon, Aristotel, Seneca, Cicero. Această percepţie preconştientă o fi jucat un rol în modelarea inconştientului aşa că am ajuns ca toată viaţa să am un respect – ce de la un moment dat a devenit desuet – faţă de persoana umană şi faţă de virtuţi. Când am fost la aniversarea de 50 ani de la terminarea liceului, acesta era plin de calculatoare, operaţiile pe acesta impregnând desigur inconştientul micilor elevi. Şi acum ... trăind toată ziua faţă în faţă cu Casa Poporului – Parlamentului, cu ocazia deciziilor politice, a congreselor ştiinţifice, a vizitelor turistice, a emisiunilor TV, zi de zi, ceas de ceas şi în proporţie de masă, ce se va impregna oare în conştiinţa românilor – în inconştientul lor, ca imponderabile – pentru anii ce vin ... în epoca postmodernă ?!

*

* *

„Într-o lume a extraordinarului şi a colosalului, funcţia românească în genere ar putea fi de a aduce diminutivul. Lumea contemporană trebuie diminutivată” (C Noica, în „Creaţie şi frumos în vorbirea românească”, 1973)

*

* *

„Ridici ochii spre cerul moral de care vorbea Kant, şi întâlneşti în zona noastră un fel de stea dublă: expresia „se cade – nu se cade”. Nici o convenţie internaţională nu te obligă să-i analizezi structura şi să găseşti în ea semnificaţii etice deosebite. Dar, dacă te uiţi mai îndelung, dacă apoi pui faţă în faţă ce ai deprins din alte zone ale cerului moral cu ce stă acum sub ochii minţii tale, înţelegi că aici, cu se cade – nu se cade, s-ar putea alcătui un întreg tratat de etică. ” (C Noica, din „Rostirea filozofică românească”, 1970)

*

* *

Când a apărut în 1970, „Rostirea filozofică românească” a lui Noica a fost un bestseller, carte cumpărată şi citită de toţi, cu admiraţie, atât de cei ce ştiau câte ceva despre autor cât şi de cei ce nu. Partea a treia, în 25 de capitole, se intitulează „Viaţa şi societatea în rostirea românească”. Iar capitolul 11 tratează despre „Nebun şi netot”.

„E ceva curios în negaţia românească: uneori nu desfiinţează ci înfiinţează. Astfel, opusul lui bun este rău; şi totuşi când negi pe bun iese cu totul altceva, nebun, după cum când negi pe tot îţi iese înainte ceva neaşteptat, un netot”.

*

* *

Noica se trage, din câte ştiu eu, dintr-o familie de aromâni cu amestec grecesc, tatăl moşier cu herghelie de cai, un văr sau unchi mare neurolog cu un semn clinic ce-i păstrează numele (semnul Noica) având o impunătoare criptă la cimitirul Bellu. Învăţăceii săi, cei din Jurnalul de la Păltiniş – Pleşu, Liiceanu, Vieru – aveau strămoşi de alte origini etnice, ei participând însă fervent la spumegarea spiritualităţii româneşti.

Îmi amintesc din tinereţe că G Călinescu îşi încheia Istoria Literaturii Române cu un capitolaş despre specificul naţional. Recitesc: „Aşadar departe de orice şovinism, în scopuri curat instructive, darul primordial îl vom căuta la românii din centru, indiferent de părerile lor despre specific ... cât despre Caragiale, la marginea de jos a rasei noastre, e un balcanic traco-elin ... Macedonski e şi el un trac, fără elenitate, vrâstat în linii slave ... Evreii, puţini printr-o proporţie firească, prezenţi şi la noi ca şi în

toate literaturile, rămân un factor din afara cercului rasial, făcând puntea de legătură între naţional şi universal ... În fond suntem geţi şi e mai bine a spune că, în felul nostru, am primit şi noi succesiunea spiritului roman, pe care trebuie să-l continuăm de la longitudinea reală, fără mimetisme anacronice. Spiritului galic şi brit trebuie să-i corespundă aici, prin sporire, spiritul getic. Căci să nu uităm că pe columna lui Traian, noi, dacii, suntem în lanţuri".

*

* *

Noica a avut în vedere graiul românesc din toate părţile, ca Haşdeu, la fel cum Pamfile – în „Cerul şi podoabele sale" - aduna credinţe româneşti din toate cele patru vânturi; iar S Fl Marian („Naşterea la români", „Nunta la români", „Înmormântarea la români") obiceiuri româneşti de pretutindeni. Urmează însă întrebarea actuală, formulată de HR Patapievici în „Despre idei şi blocaje": de ce, având filozofi, nu avem şi o istorie a filozofiei româneşti? Răspuns: „culturile de tip occidental s-au construit pe o structură funcţională de tip piaţă. Cultura noastră s-a construit pe un alt tip de structură funcţională de tip „arta spectacolului", a „înscenării".

De ce nu intră însă, oare, în algoritmul acestui răspuns structura funcţională statală în ansamblu, care era alta pe la 1300 – când se năştea bisericuţa din Densuş – nu doar în Franţa cu Sorbona sa ci şi în Polonia şi Cehia. Universitatea din Praga s-a înfiinţat la 1348, iar cea din Cracovia la 1364. Universitatea, centrul dintotdeauna a desbaterilor dialectice şi patroană a speculaţiei filozofice până în secolul XX.

*

* *

Plimbare prin lumea noastră subcarpatică de „târguri". Denumiri pentru coagulări umane diferite de cele ale satelor, cătunelor sau comunelor; dar similare la noi cu cele ce se revendică de la turn (Turnu Măgurele, Turnu Severin), de la piatră (Piatra Neamţ, Piatra Olt), de la curte (Curtea de Argeş ....), de la câmp (Câmpulung ...), sat (Satu Mare ...) şi aşa mai departe. Târguri deci, pentru care simbol poate fi însăşi Târgul Bucureştilor, capitală acum cu peste două milioane cinci sute de mii de locuitori, lăsând în umbră „dulşiele târg al Ieşilor" cel înfloritor în secolul al XIX-lea, desfăşurat, ca Roma, pe coline. Şi apoi: Târgu Neamţ, Târgu Frumos, Fierbinţi Târg, Târgu Ocna, Târgu Cărbuneşti, Târgu Jiu ... Şi de ce să uităm fosta capitală

Târgovişte, care, la fel ca celelalte toposuri menţionate, musteşta de târgoveţi.

Slavii au avut „gorodul ” lor, „gradul”: (Petrograd, Belgrad), francezii au avut „vill”-ul, englezii „town”-ul, ungurii „varoş”-ul, nemţii „burg”-ul. Faptul e că în lumea germanică burgul şi târgul au coexistat, uneori suprapunându-se alteori nu, primul fiind înconjurat de ziduri iar al doilea configurându-se circumstanţial, pentru evenimente comerciale. După care, pe locul respectiv nu mai rămâneau pe loc prea multe. Deşi, când apar în spaţiul ponto-danubian oraşele .....

*

* *

Am cunoscut la începutul carierei mele de psihiatru un poet comunist ce tocmai fusese înlăturat de la puterea lumească şi îşi reluase profesia de specialist şi profesor în psihologia animală. Studiase în Germania, şi avea un doctorat în etologie, parcă la Tubingen, pe marginea agresivităţii peştelui beta splendes. Îi cunoşteam o serie de versuri precum:

... Timpului acest
Mare şi funest
Eu i-am fost profet

Şi regret, regret

Sau

... Nu m-atinge gheara vremii
Nici cât apa diamantul
Poate eu îi sunt amantul
Palidul amant al vremii

Acum, după peste 40 ani, etologia stă la baza celei mai moderne ramuri a psihopatologiei, cea developmentală. Tratatul lui Cichetti, (Developmental Psychopathologie, Ediţia a doua din 2007), are trei volume, fiecare de câteva mii de pagini şi cu sute de autori.

*

* *

Iulie 2008, Arad, vacanţă. 1001 nopţi, serial turc pe canalul de televiziune Seherezada e o doamnă cu doi copii, iubită discret, pasional, subtil, abject, nebuneşte, desnădăjduit de un om de afaceri, de fapt de doi oameni de afaceri ce sunt prieteni, de fapt cine ştie de cine şi mai cine, în lunile şi anii în care serialul se va desfăşura.

1001 nopţi, cea clasică, era una din temele de admiraţie şi de miraj ale lui Borghes. Nebunia aceasta orientală gravita oricum în jurul povestirii şi a poveştii în poveste.

Morelli, personajul cheie şi fantastic din a doua parte a Şotronului lui Cartazar, susţine cu persuasive argumente - reamintite de Ilinca Ilian în cartea recentă ce i-o dedică - prăbuşirea literaturii ca poveste coherentă, cu început şi sfârşit, cu conflict dramatic şi conflict culminant, aşa cum se învaţă în clasele primare şi cum era teoretizată încă de pe vremea discursului retoric.

Da! Cade povestirea înţeleasă ca naraţiune cu personaje şi desfăşurare, cade depănarea povestirii la clacă, cade centrul Mandalei. Până şi personajul nu mai e personaj, e cel mult – eventual – direcţia de agregare a unor stări situaţionale, conjuncturale, ce intersectează pe „cineva”. Aşa sugera Morelli. Şi aşa a fost, în ziua a şaptea.

În vacanţă însă, în acest timp al pauzei, al repauzării, poveştile curg cu nemiluita pe toate canalele de televiziune, zece, o sută, o mie şi una, un milion şi milioane de story.

Nu doar în Arad ci în întreaga lume.

Împotriva lui Morelli.

*

* *

2007.Cluj. Conferinţă naţională de psihiatrie. Pompilia Dehelean e aleasă viitor preşedinte al Asociaţiei, reînnodând prezenţa Timişoarei.

Clujul, văzut ca turist, ne arată în piaţa din faţa Catedralei ortodoxe trei statui. În faţa Operei stă Eminesu ce priveşte spre luceferi şi Blaga ce ascultă razele de lună; în faţa lor, la o absurdă înălţime, e crăişorul apusenilor, cinstitul şi sincerul Avram Iancu, cel cu mintea rătăcită. Inteligenţia română nu se arată aici călare şi cu sabia în mâini ci, parcă aşa cum spune prietenul meu Virgil Feier, optând ca joc naţional pentru „bătuta pe loc”:

„Tot pe loc, pe loc, pe loc,

Ca să crească busuioc.”

Şi în continuare: „cele două mituri de bază ale românilor sunt rezumate în Mioriţa, resemnare a celui ce ştie de fratricid şi se gândeşte doar la nunta sa cosmică; şi construirea bisericii de închinăciune lui Dumnezeu nu prin sacrificiul de sine a constructorului – a Meşterului Manole - ci prin sacrificarea dragei sale soţii însărcinate, rămânând astfel fără urmaşi.”

Sau, cum se zice în Scrisoarea pierdută a lui Caragiale: „o soţietate fără de prinţipuri, care va să zică că nu le are!” şi „dacă e trădare, trădare să fie, dar s-o ştim şi noi!”

Ei bine, o ştim. Acum, celălalt, când te trădează te priveşte, în ochi fără a clipi şi îţi spune franc: te-am trădat! Cel puţin aşa e în lumea cea mare. O fi şi la noi?

*

* *

De la întâmplarea petrecută în vara anului 2007 cu Sibiul, am privit mai toate oraşele ţării cu ochi de turist. În Iaşi am avut în continuare ce vedea, pe la biserici, pe dealuri. Dar la Craiova nu prea. Am rugat localnicii să mă ducă pe la ceea ce merită privit şi fotografiat. Case sau blocuri a fost întrebarea? „Case”, înseamnă zona de locuinţe pe pământ care nu au fost dărâmate, sunt unele frumoase, pe alocuri şi câteva biserici. Blocuri, înseamnă ceea ce ştim cu toţii. Deci mai tot ce vedem azi. Noroc cu mica originalitate ce o dă patriotismul local la Craiova plasând în centru busturi ale gloriilor locale. La Piteşti, nici nu se mai pune problema, totul e limpede: blocuri. La fel la Bacău. Totuşi, îmi amintesc eu, aici de Bacovia, poetul preferat al tinereţii mele

Singur, singur, singur
Într-un han departe
Doarme şi hangiul
Străzile deşarte
Singur, singur, singur
.....
Plouă, plouă, plouă
Vreme de beţie
Şi s-ascult pustiul
Ce melancolie
Plouă, plouă,plouă.

Tristeţea aceea profundă, din Bacăul ploios, a omului marcat de ftizie, atmosferă ce te îndemna la alcool şi te strivea întru melancolie, avea dimensiuni istorice, cosmice.

... Eu trebue să beau, să uit ceea ce nu ştie nimeni
Ascuns în pivniţa adâncă, fără a spune un cuvânt
Singur să fumez acolo neştiut de nimeni
Altfel, e greu pe pământ.
...
Plumb şi furtună, pustiu
Finis ...
Istoria contemporană ...

E timpul ... toţi nervii mă dor
O, vino odată măreţ viitor.

Se pare că măreţul viitor a venit, nu doar o dată cu „societatea socialistă multilateral dezvoltată” ci şi cu cea de acum. Nimănui nu-i mai arde de pivniţa adâncă, de a uita ceea ce nu ştie nimeni şi de „a asculta pustiul”. Prin anii 50,60,70, poezia lui Bacovia, pornită din acest loc, suna însă altfel:

... De-atâtea nopţi aud plouând
Aud materia plângând
Sunt singur şi mă duce-un gând
Spre locuinţele lacustre
....
... Un gol istoric se întinde...

Cine mai vorbeşte acuma de „un gol istoric”?! Acum e în dezbatere criza financiară mondială care se extinde vertiginos. Nu ploaia din Bacău! Bacovia:

... Da plouă ...
Şi sună umil
Ca tot ce-i iubire şi ură.

Totuşi, eu trebuie să recunosc că am trăit şi o vreme când iubirea şi ura nu sunau umil ... ! Acuma, de abia dacă le mai aud scâncetul.

După Bacău, Tulcea, şi modernă şi nu; Constanţa, salvată de mare şi de muzeul său arheologic. La Târgu Jiu mai supravieţuiesc cumva operele lui Brâncuşi, dar într-un târg-oraş diform. Turnu Severin e tot din blocuri făcut. Ceva mai curat e centrul Aradului şi Oradei; Satu Mare s-a procopsit cu arhitectura epocii de aur, Lugojul – Lugojul meu natal – rămâne un oraş interesant, străbătut de Timişul ce pare aici mai larg ca Mureşul, cu clădiri oficiale bine păstrate de la începutul secolului XX, i-au fost oferite în centru doar două blocuri socialiste; şi strania biserică ortodoxă, baroc pur pe dinăuntru, poate singura biserică ortodoxă aşa de barocă de pe mapamond. Şi Timişoara, cu centrul său aşa de bine păstrat, sistematizată la cumpăna dintre secolele XIX şi XX, cu actuala piaţă centrală, lungă, străjuită de ciudata Catedrală Mitropolitană, oraş plin de parcuri ...

*

* *

27 Septembrie 2008, Timişoara. Întorcându-mă acasă cu autobuzul 33, în Staţia Catedralei Mitropolitane, lângă un afiş pe

care scrie: Rupe, răzuieşte şi câştigă 170.000 de euro, e altul pe care apare imaginea unei piersici tăiate, fără sâmbure, partea de jos sugerând expresiv nişte fese, dedesubtul cărora se află o pioneză ascuţită. Textul este:

Te doare-n
fund?
Adevăratele dureri în fund
nu te pot lăsa indiferent. Dar nici
nu sunt un motiv de disperare.
Tami Clinic tratează afecţiunile
ano-rectale (hemoroizi, fisuri, etc)
programare Tami Clinic
xxxxxxx, xxxx xx xx xx

*

* *

A apărut un manual şcolar despre o nouă materie: „Istoria Comunismului în România". Florin Gâldău îmi semnalează că în manual e reprodusă o hartă în care sunt menţionate centre psihiatrice care au funcţionat ca un fel de închisori de conştiinţă pentru cei cu atitudini anticomuniste, în care s-au practicat

„abuzuri psihiatrice”. Sunt trecute şi centrele noastre din Timiş. Eu, care funcţionez pe aici de la începutul anilor 60, nu am reuşit tot acest timp să-mi dau seama că aşa ceva s-a petrecut la noi. Nu ştiu nici un coleg care să susţină aşa ceva. După 1990 când problema s-a pus, şi a apărut pentru prima dată această hartă, am încercat din răsputeri să determin pe cineva să aducă o dovadă. Nu am reuşit. Acum, generaţiile ce vin vor învăţa despre noi, psihiatrii de aici, că am fost unelte ale comunismului.

*

* *

Noiembrie 2006. Livius Ciocârlie mă ţine la curent cu lenta agonie şi drumul spre moarte, în SUA la Silver Spring, a lui Roman Cotoşman, acest mare artist plastic timişorean, năpădit de transcendenţăşi destinat unui cumplit calvar pe care-l poartă cu o demnitate de sfânt. Roman Cotoşman deci, care împreună cu Berţi – cuŞtefan Bertalan, chinuit şi el prin Germania – şi cu Tinu Flondor, toţi trei şi alţii, au înviorat ideia de arte plastice în Timişoara şi România în anii 60,70. Liceul de arte plastice de aici, grupul Sigma, expoziţiile Studio I şi II – realizate şi cu contribuţia lui Coriolan Babeţi – au fost marile evenimente artistice ale acelei vremi. Se discuta mult, inclusiv la cercul de bionică a profesorului

Eduard Pamfil de la Clinica Psihiatrică, vrute şi nevrute, cărţi, întâmplări culturale şi ştiinţifice de prin lume, idei. Se discuta şi se încerca, se crea. Era o lume de tineri pasionaţi, ce trăiau cu patos arta, în toate abstracţiile ei ma-tematice. Îmi amintesc că la Studio I, Berţi a expus o conopidă – pe o planşă alăturată erau analizate minunăţiile esteticei sale geometrice – iar la Studio II, la intrare, pe dreapta, o fasole crescând, cu toate superbele sale spirale, evidenţiate.

Dar frumuseţea trupului şi figurii umane? Unde or fi ajuns acestea în vremea acestor tineri minunaţi din secolul XX şi a operelor lor plastice fantastice, distilate şi sburătoare! E oare o poveste de demult, de la greci până la moderni, cu care socotelile s-au încheiat?

*

* *

E oare frumuseţea umană corporală dirijată esenţialmente de sexualitate, cum e în biologie, unde ne fascinează florile, unde cocoşul, păunul, cerbul sau ghepardul excelează, în variante în care sunt apreciate de partenerele lor? Grecia clasică ne-a lăsat moştenire frumuseţea trupurilor tinerilor efebi, unde sexualitatea e însă ambiguă, trupuri în alte forme decât cele ale lui Hercule,

desvirginatorul. Dar unde se infiltrează Erosul, erosul cultivat de Socrate şi desfăşurat dialectic de Platon, de exemplu în dialogul Lysis.

„Printre ei era şi Lysis, în picioare, în mijlocul celorlalţi copii şi tineri, cu o cunună pe cap, deosebindu-se de ceilalţi ca înfăţişare nu numai prin faptul că era frumos pe când îi mersese numele, dar şi prin nobleţea frumuseţii sale."

*

* *

În cea de a treia Critică, Kant comentează privitor la idealul de frumuseţe:

„Idealul de frumuseţe ne putem aştepta să-l întâlnim doar în cazul înfăţişării omului ... Expresia vizibilă a ideilor morale care îl stăpânesc pe om în interior poate fi dobândită doar prin experienţă".

Desigur, Kant avea în vedere înfăţişarea omului, trupul uman expresiv şi semnificant, impregnat de tot sufletul său, de toată spiritualitatea caracterului şi rafinamentului cultural. El nu prefigurase în idealul său de frumuseţe pe oamenii lui Giacometti şi ai lui Zodkin.

*

* *

O vreme, vreo două milenii, s-a vorbit împreună dar şi alături de frumuseţea trupurilor, şi de frumuseţea morală, a caracterului. Caracter ce impregna portretele persoanelor umane.Caracterul mai era încă ceva important în secolul al XIX-lea – când Hegel, în „Prelegerei de estetică”, îi închina zeci de pagini, corelându-l cu patosul şi scriind: „Omul nu poartă în el un singur zeu, ca patos al său, ci sufletul omului e mare şi vast. Unui om veritabil îi aparţin mai mulţi zei şi el închide în inima sa toate acele puteri care sunt dispersate în cercul zeilor, întregul Olimp e adunat în pieptul său.”.

*

* *

Anii 80 ai secolului trecut, care au fost în ansamblu cei mai întunecaţi şi sumbri ani pe care i-am trăit (în afara anilor 50, când eram însă sprijinit de tinereţe) au fost şi cei ai ciudatului fenomen Noica – Păltiniş; precum şi ai traducerii lui Heidegger în româneşte. Traducere ce s-a impus prin volumul „Repere pe drumul gândirii” (Ed. Politică 1988); şi care a fost realizată în mare măsură pe plaiurile Banatului. Ea a fost la vremea respectivă

recepţionată cu mult entuziasm, chiar de cei fără o formaţie filozofică. După cum creşteau exponenţial şi pelerinajele în staţiunea de sub Cindrel, mai ales după apariţia „Jurnalul de la Păltiniş” a lui Liiceanu. Era un mic delir în rândul tinerilor, mai toţi descopereau Fiinţa şi fiinţarea, mai toţi scriau despre fiinţare şi fiinţă. Ulterior a apărut şi „Epistolerul”.

(Din „Epistolar”, prezentat şi îngrijit de Gabriel Liiceanu). Mariana Şora către Gabriel Liiceanu, 25 februarie 1984: „Personalitatea hipertrofică şi imperialistă a lui Noica, trimite tentacole încercând să strângă la piept pe alţii – îmbrăţişare ce i-ar putea sufoca – le toarnă în urechi cântece de sirenă, uzează de mijloacele unei cochete ale unei circe ale amiciţiei – totul pentru a-i cuceri pe ceilalţi pentru formula lui existenţială” ... „Instituirea de gândiri ieşite din gura „personajului” (e vorba de Noica din jurnalul de la Păltiniş), asemenea rotocoalelor cu text din „comics”, conţin fără îndoială o cantitate nelimitată de idei de tot soiul, de vederi frapante, neaşteptate. Dar, ca să rămânem la această imagine, rotocoalele mai seamănă şi cu baloanele de săpun; spărgându-le ce rămâne?”

*

* *

În „Despărţirea de Goethe” Noica se desparte de spiritul nefilozofic al acestuia, pariind pe idealismul german.

În „Despărţirea de Noica”, Paleologu se desparte de spiritul filozofic al acestuia, de nebunia pariului pe marea cultură şi pe semnificaţiile speculaţiei adânci.

*

* *

Am parcurs prima dată Epistolarul în fugă, era un exemplar semnal, la Relu Cioran acasă la Sibiu. De fapt l-a citit apoi, toată noaptea Sucubus, la solicitarea lui Noica, pentru discuţia de a doua zi de la Păltiniş. Nicolae Dragomir care era şi el acolo, l-a etichetat cu umorul său dintotdeauna „Nufărul”, după numele instituţiei unde pe atunci se curăţau rufele. La dezbaterea din cămăruţa de la Păltiniş în care Sucubus intervenea cu argumente, cel mai bine s-a descurcat Kleininger. Noica mustăcea, amabil, zâmbind, înţelegător, şi parcă distrându-se.

*

* *

Emil Cioran către Gabriel Liiceanu, Paris 29 Iulie 1987 (din „Epistolar”):

„Dragul meu prieten,

Nu e deloc sigur că valahul e meditativ. În shimb e sigur că e un polemist înnăscut. Şi Epistolarul e o dovadă. Cu câtă vervă îşi pune fiecare prietenul în dificultate, cu câtă ştiinţă a jocului se înmulţesc reproşurile care au aerul - dar numai aerul! – că sunt nevinovate! Culegerea se citeşte fără să-ţi fie nici o clipă teamă de obiectivitate, adică de plictis. Toţi sunt gata să înfrunte această teamă, iar cititorul se molipseşte la rându-i de acestă revărsare verbală. La sfârşit nu există nici o victimă, fiindcă toată lumea termină prin a fi victimă.”

*

* *

E. Cioran către Liiceanu, Paris 9 Ianuarie 1989 (din „Epistolar”)

„Dragă prietene,

Veştile bune pe care mi le-a adus scrisoarea dumitale mi-au făcut într-adevăr plăcere. Aşi zice că sunt aproape o utopie, atât sunt de incredibile. În momentul în care Heidegger este târât prin noroi în Occident, în România se vând 42.000 exemplare dintr-o

carte de-a lui. Povestesc asta peste tot şi nimeni nu vrea să mă creadă. Trebuie să recunosc, este uluitor, ce destin mai avem şi noi!”

*

* *

În Bucureşti, se fac vizite turistice la Muzeul Satului, Muzeul ţăranului român şi la Casa Poporului-Parlamentului.

Ce destin mai avem şi noi!

*

* *

Al III-lea Congres Naţional de Psihiatrie nu e de fapt al treilea, dacă e să socotim şi ce s-a întâmplat înainte de 1990. An în care, totuşi ce e drept pe ruinele vechiului USSM s-a înfiinţat Asociaţia Psihiatrică Română, pe care a trebuit s-o păstoresc cinci ani. Poate lucrurile se vor mai lămuri în toamna lui 2009 la Oradea, la Conferinţă de Istorie a psihiatriei ce o organizează Gabi Cornuţiu. Oricum, acest Congres i-a reuşit preşedintelui actual, lui Dan Prelipceanu şi secretarei Cătălina Tudose, dând un oareşcare prestigiu psihiatriei. Chiar dacă nu a participat însuşi preşedintele ţării. (Deşi, în octombrie 2007, cu ocazia zilei mondiale a sănătăţii

mintale, când mi s-a acordat un premiu pentru întrega activitate, Asociaţia Estuar a oferit o diplomă şi preşedintelui; deci, e şi domnia sa diplomat în ale psihiatriei.) Acum, noutate, Simpozioanele de firmă se ţin în paralel cu lucrările şi cu sesiunile poster, unde sunt sponsorizaţi şi rezidenţi să se afirme. Sunt şi cursuri. Am organizat şi două workshopuri, unul de psihopatologie, împreună cu eternul Florin Tudose, psihosomaticianul nostru, fără de care nu e posibilă psihiatria românească; şi altul, de psihiatrie şi filozofie cu Prof. Roxana Chiriţă din Iaşi, psihiatru şi doctor în filozofie, cu o carte de epistemologie a psihiatriei. Poate că temele ce le-am prezentat – psihopatologia corpului trăit în perspectiva interpersonală şi psihopatologia sinelui nuclear în schizofrenie în contextul culturii europene a subiectivităţii – vor avea cândva timp să se matureze într-o carte.

*

* *

La Bucureşti au fost şi s-au manifestat o serie de vechi cunoştinţe din străinătate care sunt şi prieteni ai ţării noastre: H.J.Moller, în prezent preşedinte ales al AEP, ne-a vorbit despre schizofrenie, S. Kasper, desigur, o temă din domeniul

psihofarmacologic, M. Davidson, nelipsit din România, despre primul episod de psihoză, E. Sorel din Washington ce e aici ca acasă a susţinut psihiatria socială, H. Katshing, a abordat sănătatea mentală. M.Amering a comentat problema bilanţului evolutiv, N Sartorius ne prezintă o interesantă cercetare despre evoluţia pe termen lung a schizofreniei în diverse culturi. În drum spre aeroport, în maşină, discut cu J. Zohar din Israel, despre recent apăruta mea carte Patologia Obsesivă.

Deci, speranţe să se petreacă ceva bine şi cu psihiatria aceasta, în care m-am îmbăiat o viaţă întragă.

*

* *

Amintiri din copilăria de la Lugoj. Sloganuri ce se strigau la mitinguri, care se transmiteu prin staţiile de radiodifuzare:

„Dragi tovarăşi ce vreţi voi
Noi vrem pace nu război”

„Veniţi cu noi
la lupta pentru pace
om, lângă om, popor lângă popor,
voinţa noastră dârză va preface

ziua de azi în mâine roditor.”

„Noi nu cerşim pacea, o cucerim !”

Ideea luptei pentru pace are în ea ceva din Heraclit:

Heraclit Frag. 8 „Cele opuse se acordă şi din cele discordante rezultă cea mai frumoasă armonie; toate se nasc din luptă”.

Heraclit Frag. 80 „Trebuie să se ştie că războiul e comun, că dreptatea este luptă şi că toate se nasc din luptă şi nevoie”

Heraclit Frag. 51 „... ei nu înţeleg, cum cele discordante se acordă, există o armonie a tensiunilor opuse, ca la arc şi la liră. ”

Acest Heraclit fără de care nu e de înţeles Hegel, care-l fascinează pe Nietzsche, îl regăseşti printre rânduri la Dostoevski, îl comentează cu seriozitate Heidegger şi Binswanger.

Ca să-l regăsim apoi, cumva, şi în „lupta pentru pace”.

*

* *

În celebra sa conferinţă „Ce este metafizica? ” Heidegger susţine că meditaţia despre fiinţă şi fiinţare presupune, ca punct de plecare, o trăire care plasează „fiinţa ce îşi pune problema fiinţei”

în centrul fiinţării. Ori, aceasta plasare ne e oferită de angoasă; şi de plictisul extrem, al depresiei fundamentale.

Dar de ce nu dragostea, iubirea? Oare ea, dragostea, nu plasează Dasein-ul în „centrul fiinţării”? Probabil, a fost o problemă de opţiune dictată de mersul „metafizicii occidentale”. Posibil ca în plinătatea dragostei să nu-ţi mai ardă de meditaţie. Oricum, e prea târziu pentru a se paria pe dragoste. Prea târziu pentru a căuta centrul fiinţării. El este pretutindeni şi niciunde. Sau undeva în adâncime, de unde ne poartă şi ne joacă pe suprafaţa valurilor.

*

* *

Nu e în zilele noastre pe lume nici mai puţină frumuseţe, nici mai puţină inteligenţă decât în alte vremuri. Doar, că: cine o trăieşte? Cine o socoteşte? Cine meditează, cine gândeşte?

*

* *

8 August 2008. Pârâul Rece, la Tavi Brumaru. Beijing, deschiderea Jocurilor olimpice. Fastuos, fantastic, hiperorganizat

chinezeşte. În deschidere se cântă în greceşte imnul olimpic compus de un grec. Plin de şefi de state şi priminiştrii, e şi Bush şi Putin – a izbucnit un război în Georgia. Se afirmă oricum pecetea Europei de origine grecească peste haosul şi noile promisiuni ale lumii postmoderne. Defilează sportivii ţărilor lumii care sunt parcă tot mai multe. Unele au nume simple ca România, Ungaria, altele sunt republici – Republica Cehă – ba republici democrate, ba populare, ba socialiste, ba islamice (îmi amintesc că şi noi am fost republică populară, apoi republica socialistă), mai sunt republici federative, regate şamd.

Evenimentul şi spectacolul e fără discuţie unic chiar dacă ar fi să se mai ţină olimpiada în China. Treptat, ţara aceasta se va metamorfoza şi ea, dincolo de formula actuală – necesară ei – de centralism. Totul va rămâne în documente şi în trăirile noastre, a celor ce am receptat ceea ce s-au întâmplat azi, în universul orizontului nostru de sensuri.

*

* *

Mă mişc, ca pe vremuri, printr-o mulţime de oameni pe care-i întâlnesc în fiecare zi, în „everyday life”, în această lume a vieţii – ca „Lebenswelt” – purtat de aceste „forme de viaţă” pe care le

exprimă limbajul – în sensul lui Wittgenstein - , ţinând cont de tot „simţul comun” – deci, de „common sens”-ul britanic – de care avem nevoie, împărtăşind diversele concepţii despre lume – de „weltanschaunsg”uri – ale celuilalt, ale celorlalţi ce fac şi ei parte din această lume comună a noastră, a tuturor, organizate în jurul „intersubiectivităţii transcedentale” husseliană şi purtată de un „koinos logos” heraclitean, în mijlocul unei „fuziuni a orizonturilor de sens”. Din lumea aceasta fac parte acum şi calculatoarele, cu tote realităţile lor virtuale pe care ni le oferă, ca pâine a noastră cea de toate zilele.

Problema, sau vorba e, „cine” ne mişcă, pe lângă şi alături de ce decidem noi, fiinţe libere şi responsabile, să ne mişcăm. „Cine” nu în sens administrativ, politic sau istoric; ci, „cine” în această desfăşurare fenomenologică a peripeţiilor la care participăm, prin grădina cărărilor ce se bifurcă.

Sunt alături de alţii ce poartă cu ei, fiecare, propria-i istorie, umbre ale altor trecuturi. Mai scurte, mai lungi, mai de aici, mai de departe, mai din lumea „asta”, mai din „alte lumi”. Unii au renunţat, alţii speră. Suflete ce sunt purtate de trupuri, spirite încorporate, corpuri ce depozitează şi poartă poveşti şi sensuri. Citesc într-o carte pe care mi-o indică Ilona Bârzescu:

„Dacă vreau, deci, să trăiesc, trebuie să uit că trupul meu este istoric, trebuie să mă afund în iluzia că sunt contemporan cu

tinerele trupuri prezente şi nu cu propriul meu trup trecut” (Roland Barthes, Lection la Colege du France)

Contemporan cu tinerele trupuri prezente!

*

* *

În maturitatea târzie a modernismului, pentru a pune într-un fel capăt metafizicii occidentale – fapt de care nu era conştient -, tânărul Hegel îşi încheia „Fenomenologia Spiritului” cu strofele:

- Din cupa acestui imperiu al spiritului
  spumegă infinitatea sa.

Infinitate, da. Dar ce ar mai putea însemna în zilele noastre „cupa acestui imperiu al spiritului”?

25 Septembrie 2008, întoarcere de la Praga ... în România ... în Timişoara ... în Calea Şagului ... blocuri ... cimitir.

Problema nu e cu plecările, cu călătoriile, cu oraşele, cu ţările, cu peregrinările prin istorie, prin continentele gândirii, prin mările şi insulele lui Ulise.

Problema e, când eneadele se încheie, cu întoarcerea acasă.

Cui să povesteşti minunăţiile, ororile, năstruşniciile? Unde e repaosul acela calm al tăcerii? Unde e acasă? Pământul ferm.

Au trecut patru ani, draga mea.

*

* *

16 Noiembrie 2008

Neagra pe Mureş

La cabana lui Aurel Nireşteanu